ILZE ŠĶIPSNA • NEAPSOLĪTĀS ZEMES

GD

ILZE ŠĶIPSNA
NEAPSOLĪTĀS ZEMES

ROMĀNS

90-4
635

Alex Smitchens
256 N. Loucks St.
Aurora, Ill.
60505

Ilze Šķipsna ○ Neapsolītās zemes

B, L

L 90-4
635

L
8101

ILZE ŠĶIPSNA

NEAPSOLĪTĀS ZEMES

ROMĀNS

GRĀMATU DRAUGS ○ 1970

KF

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA
91— 27.156
030405767

© Copyright 1970 by Ilze Skipsna

○

Viņš neatbildot, viņš esot pazudis.

Malva skatījās Imantam mutē, bet redzēja viņa vārdus, tie bija piecas dzeltenas kļavas lapas, kas lēnām nobira zemē, un patiesībā jau viņa neredzēja arī tās, sakritušas ietves malā, bet redzēja vietas gaisā, kur tās nupat vēl bija plandījušās, kur tās vēl gandrīz bija, viegli, līgani gāzelējās, viļņoja vēsmā, grieza pārgalvīgus kātus te pret sauli, te zemi, mazliet apreibdamas negaidītajā atraisījumā, pārbaudīdamas un iztaustīdamas gaisa brīvību — nebija vēl nokritušas zemē saprastas un beigušas.

Bet pēkšņi dzeltenajām vietām gaisā pa vidu izdrāzās priecīgs, koši sarkans dundurs, resni dūkdams, mezdams cilpas, siedams mezglus un tos atkal spēji saraudams, kad viņš vidū gaisā apmetās pretējā virzienā un sadzenāja visas lapas atpakaļ kokā.

Dundurs bija atstāstāmā izteiksme. Malva redzēja, ka Imants bija runājis atstāstāmā izteiksmē, tātad nekas vēl nebija noticis, droši vien nekas vēl nebija nokavēts.

„Es gribēju viņu satikt," Malva teica.

„Es teicu, viņš ir pazudis."

„Kā jūs zināt?"

„Es nezinu. Es viņu vispār nepazīstu. Viņš varētu mums nākt pretī pa ielu, un es viņam paietu garām. Es nemaz nezinu, kā viņš izskatās."

„Es arī ne," Malva iesaucās pēkšņā īgnumā un pārsteigta apstājās. Vēl vakar vai aizvakar Imants bija

runājis tik droši, kā par vislabāko draugu, kam tikai jāpiezvana un jānorunā satikšanās! Tagad viņš lieca kaklu un grumboja pieri, it kā no viņa tiktu prasīts kāds pārmērīgs varoņdarbs. Taču Malvas īgnums tūlīt izgaisa pēkšņu baiļu priekšā — kā vaļā parauts strauts, kaut kur lejā, dziļā šaurā aizā iešalcās aizdomas, ka Imantam bija pateikts par daudz, ka viņa, ātras cerības aizrauta, bija neapdomīgi atklājusi noslēpumu, kuŗa saturu viņa pati vēl tikai nojauta, nebūdama nemaz droša, vai tas bija noslēpums, sapnis, vienkārša iedoma — vai varbūt visi kopā. Viņa pati nebija vēl pagriezusies tam tieši pretī, bija to redzējusi tikai tā, kā cilvēks, skatīdamies ārā pa logu, nojauš un neredz, ka uz istabas griestiem plaiksnās kaut kas neparasts, citāds un ļoti gaišs. Svešs pieskāriens to droši vien aizbaidītu un varbūt iznīcinātu, tas nebija ne pieminams, ne rādāms — Imantam jau bija pateikts par daudz!

Šalkšana Malvas ausīs pieņēmās. Jāuzmanās! Jāpaslēpjas, jāizlīdzas ar jokiem, nevis īgnumu. Malva pameta acis apkārt, meklēdama glābiņu, cerēdama ieraudzīt kaut ko, kas ļaus aizlaipoties prom, gandrīz jau izstiepdama roku, kā pārsteigta meitene, kas taustās pēc kāda drēbes gabala, ar ko steigā apsegties. Ne pēc vīģes lapas vai gulbja spārna — tik atkailināta viņa nejutās — bet pēc kāda piedurkņota krekla tomēr. Taču galvu prom pagriezt nedrīkstēja, no šīs bīstamās vietas nevarēja vienkārši skriet vai lēkt prom, Imanta acis bija jānotur, lai viņš nepamanītu to, kas viņam nebija jāredz. Imantu viņa bija nākusi satikt tikai viena iemesla dēļ, un to nevarēja noliegt vai izlikties aizmirstam, tas nebūtu piederīgi. Dzīvošana bija nemitīga cīņa par piederīgumu, kaut gan Malva tikai nesen bija sākusi drusku saprast, kas īsti to nosaka; senāk viņa priekšstatus par to, kas kuŗā brīdī vai gadījumā pareizs, bija vienkārši saņēmusi tā, ka tie parādījās, nemaz nebrīnīdamās, ka tie nāca tikpat droši kā, piemēram, runājot nāca vārdi, un nevaicādama no kurienes. Pārsteiguma brīžos viņa darīja tā vēl tagad.

„Lūk!“

Imants aizsteidzās viņai priekšā. „Viņš varētu sēdēt tur uz tām kāpnēm, un mēs viņu nepazītu," viņš teica.

Uz lielpilsētas galvenās bibliotēkas plati lēzenajām, baltajām kāpnēm kā grandiozā amfiteātrī patiešām sēdēja bariņš cilvēku, izbiruši pa virpuļdurvīm kā sēnes no groza un palikuši kur kuŗais, smēķēdami, skatīdamies saulē un varbūt vēl domās turēdami tikko izlasītu lapas pušu tēlus, zīmes vai skaitļus. Viņi šķita tikai uz brīdi iznākuši gaismā no kādām slepenām atspīdumu pasaulēm, kuŗās viss noritēja pēc kādas citādas kārtības, un, vareno balto kolonnu sargāti, skatījās avenijas ņiprajā burzmā no augšas, mazliet blisinādami pie saules nepieradušās acis. Lielpilsētā bija spoža pavasaŗa diena, dzeltenas lapas bira tikai no Imanta gludi skūtās mutes.

„Viņš varētu būt tur tas bārdainais," Malva teica, ar acīm rādīdama uz pusmūža vīru, kuŗa galva ap ausīm bija dīvaini izplūdusi, jo melnie mati un iesarkanā bārda tur savēlās kopā un piepūtās ar gaisu, radot neparastus izciļņus. Neparastība bija, bet vai tiešām tāda? Tik necilvēcīga? Acis viņš bija aizvēris, tādēļ varēja tikt apskatīts bez rūpēm, bet Imants novērsās un paraustīja labos svārkos tērptus plecus.

Malva aizrāvās.

„Varbūt viņš stāv mums aiz muguras un noklausās," viņa teica, „bet varbūt viņš ir pārvērties tur tai marmora laivā! Varbūt viņš ir abas lauvas," viņa runāja, „viņš katrā ziņā ir vismaz divas lauvas."

„Nevajaga pārspīlēt," Imants teica, „es zinu, ka jūs neesat pieradusi pie lielpilsētas un jums daudz kas liekas dīvains, troksnis par skaļu, raibumu par daudz, burzma par lielu — tā ir gājis daudziem, kas te atbrauc, bet cilvēki par lauvām šeit tomēr nepārvēršas."

„Nemaz neesiet tik drošs," Malva iebilda, „pasaulē brīnišķīgas lietas vai nu notiek, vai nenotiek, un ja notiek, tad — lai cik liela jūsu modernā bābele, pret kārtīgu brīnumu tā tomēr ir nieks."

„Citiem vārdiem, šī pilsēta jūs nespēj samulsināt?" Imants smaidīja.

Malva pašķielēja uz Imantu, bet neatbildēja. Nejauši izrunātais teikums bija pārsteidzis viņu pašu, jo nekādus brīnumus viņa negaidīja, bet vienkārši pļāpāt nemaz nemēdza. Vai tiešām dzīves vietas maiņa tik viegli varētu pārmainīt arī cilvēku — un tik pēkšņi, ka pašam sevī iznāca klausīties ar ziņkāri un piedzīvot pārsteigumus par to, kas pateikts? Šī milzīgā, neaptveramā, pārmērīgā pilsēta lai būtu nieks? Vai viņa bija jau pret to neapzinīgi nocietinājusies un sacēlusies, vai — gluži pretēji — nemitīgo, raibo rosmi visapkārt sajūtot, iesākusi ticēt, ka te it viss var atgadīties un notikt? Taču tā pasaulē kā jaunā dzīves vietā ienāk bērns, kas vēl nekā nav novērojis un sapratis, un pieņem, ka aiz katra pakalna, aiz ceļa līkuma, aiz katras nakts iespējams kaut kas jauns un neparedzēts, tikpat pārsteidzošs kā pār kāpas malu pirmoreiz ieraudzīta jūra!

Apmulsināt? Pilsēta spēja gan viņu apmulsināt! Vienkārši paklaiņot, paskatīties gribēdama, viņa jau vairākkārt bija gandrīz apmaldījusies, un arī plāna ātra papētīšana daudz nelīdzēja, jo īstenībā viss rādījās apgriezts otrādi — dienvidi bija tur, kur pēc nojautas un pašas novērojumiem vajadzēja būt ziemeļiem, Brīvības statuja taču savu lāpu cēla debesīs Manhatanas galā, dienvidos? Bet Malva to pirmoreiz bija redzējusi, piebraukdama ar kuģi, kā likās, no ziemeļiem vai vismaz ziemeļaustrumiem, atstājusi to aiz muguras, un tādēļ nojautā tā kopā ar salas galu vēl arvien rādījās kā tālākais ziemeļu punkts, vienalga, no kuŗas puses viņa pilsētā iebrauca tagad. Malvai pat likās, ka pilsētā debesu puses pastāv tikai uz papīra un ielu uzrakstos, novērot tās nevarēja, saules kustības izpētīt var tikai tāds, kam visu dienu laika stāvēt vietā, kur nekas neaizsedz apvāršņus. Šeit sauli aizslēpa nami vai aizklāja biezas dūmakas, un visbiežāk tā pavisam aizmirsās — līdz brīdim, kad gluži negaidot gadījās uzskriet virsū liesmojošam saules rietam. Šie saulrieti Malvu pārsteidza un žilbināja — tie parādījās tik pēkšņi, neparedzētās vietās: iespīdēja acīs nejauši uz-

ietas ielas galā, uzliesmoja kādā spraugā, kas negaidot atvērās jau satumsušo debesskrāpju starpā, un citreiz pieplūda pavisam tuvu, aumaļīgi mērcējot parka kokus sarkanīgās gaismās — it kā saule patiešām varētu gražīgi izvēlēties, kuŗā pilsētas pusē, kuŗā koku pudurī, māju čemurā, kuŗas upes vidū ik vakaru norietēt.

Malva bija pārliecināta, ka vajadzētu tikai drusku papūlēties, sasprindzināt uzmanību uz pavisam īsu brīdi, lai pareizi saskaņotu pilsētas plānu ar debesu pusēm, bet tam nekad nepagadījās derīgs brītiņš, un vienkārši pārvietoties pa pilsētu varēja bez pārāk lielām grūtībām, pietika ievērot pāris ceļa zīmju, nemaz nebēdājot par to, kādā sakarā jau pazīstamās vietas — galvenās stacijas, lielākie debesskrāpji, institūts, universitātes, slavenākie mūzeji un veikali — bija savā starpā. Būtiski tas nebija svarīgi, šeit paviršība necik nekaitēja, nebija bīstama kā viņas pētījumos par senlaikiem, kur dažkārt bija jānopūlas ilgi, iekams izdevās nodibināt sakaru starp, piemēram, sumēriešu saules dievu Utu un četrstaru zvaigzni senajos gravējumos, par spīti ar acīm redzamajai patiesībai, ka zvaigzne ir zvaigzne un nevis saule un tāpēc saules dievam nepiederas. Lūkojoties uz mēmajiem attēliem, kas mūzeju vitrīnās un grāmatu lapas pusēs bieži vien gulēja cieši viens otram blakus, bija svarīgi pamanīt, ka starp Utu četrstaru un Ištaras astoņstaru zvaigzni snauda simtiem gadu, kas bija jāatrod un jāizritina kā svešas zemes kartes, jo citādi apmaldīšanās bija neizbēgama. Pilsētas plāns pret to bija nieks, tikai Malva nebija pilsētas pētniece un to ieraudzīja tikai atsevišķās reizēs, kā šodien. Viņa parasti arī tūlīt aizmirsa nomācīgo sajūtu, kas viņu uz mirkli pārņēma ik rītus, kad, izejot no mājas, vajadzēja atcerēties, ka lai nokļūtu pilsētas centrā, jākāpj pazemniekā, kas pēc visām viņas nojautām brauca pretējā virzienā, uz ārpilsētu. Ka darbošanās pretēji nojautām noved pareizā vietā, te apliecinājās katru dienu, bet Malvai gluži nepadevās par to pa-

smaidīt kā par jauku ačgārnību, ne arī pavisam apmierināties ar pareizo gala iznākumu vien. Tas bija jānoskaidro, drīz —

„Cik ilgi jūs jau esat Ņujorkā?" Imants vaicāja.

„Kādus trīs mēnešus."

„Un jūs jau ar visu esat paspējusi iepazīties?"

„Ar visu ne," Malva atsmēja, „bet bibliotēkā, piemēram, es jau jūtos kā mājās."

„Un šie bārdaiņi jums jau liekas pazīstami un pareizi?"

„Ne gluži. Provincē viņus, protams, redz daudz mazāk, laikam tāpēc es tos tā ievēroju, un, atzīšos, laikam tieši tāpēc man tos arī grūti atšķirt. Kuplie mati un bārdas piesaista uzmanību sev, sejas vaibstus un izteiksmi tad grūtāk pamanīt un iegaumēt. Man viņi visi liekas ļoti līdzīgi."

„Viņi ir līdzīgi. Pārāk. Es domāju," Imants lēni svēra vārdus, „es domāju, ka viņš neaudzina bārdu, vismaz tagad ne, bet sēdēt viņš te varētu."

Protams, ka viņš neaudzina bārdu! Un ja viņš ir tumšmatis, tad ne tāds — bet kā Imants to varētu zināt? Ja Imants nezināja, kā viņš izskatās, kā tad lai zinātu, kāds viņš nav? Un viņa pati?

Bailes — neierasta augstuma nedrošība — par jaunu iešalcās Malvas ausīs; viņa negribēja, ka Imants viņai palīdzētu meklēt to, ko viņa pati vēl tikai neskaidri nojauta. Viņš nebija atvedis izlielīto draugu šurp pie rokas, un citu tiesību viņam nebija, viņš varēja tikai visu sajaukt, viņš piespiedīs Malvu pateikt vairāk nekā viņa pati vēl zināja — tas bija jau noticis! Vēl pirms pāris mirkļiem viņai nebija bijis nekāda tēla par to, vai viņš audzina bārdu, vai ne — un tagad! Tagad viņš katru rītu stāvēja spoguļa priekšā, ar pirkstiem viegli braucīdams spurainu zodu, un tad ar ierastu kustību iemērca otiņu ūdenī un palūkoja asmeņa asumu. Tu uzmanīsies, ja? — Ak, Imants ar savu bārdu! Tai līdz telpā pēkšņi bija ienācis spogulis, ūdens, baltas putas, nazis, naīva iztrūcināšanās, maigs izsmiekls, un varbūt

pat svilpošana, un rīts, un tad arī nakts, gulta, samīcīts spilvens — bet varbūt viņš skuvās vakaros?

Nē, nē, tā ne! Tik nejauši, tik pavirši ne! Tā pasaulē varēja ielaist tūkstoš lieku nieku, kuŗu raibumā pazudīs tas, kas svarīgs. Ja ir zods, jābūt bārdai, ja ir bārda, jābūt matiem vai matu trūkumam, ja ir viens vai otrs, jābūt gadiem, ja ir gadi, jābūt — nē taču! Vajadzēja uzmanīgi, ar visdziļāko rūpību! Malva pēkšņi vēlējās, lai Imants pazustu — kā sludinājumu vai spoku filmās, kur ar mazu, mūzikālu tinkšķīti vienā mirklī no ekrāna tiek izravēta kāda seja vai augums, bez pūlēm aizvākts prom kāds cilvēks vai lieta, kas pašreiz nebija vajadzīgi. Imants tikko bija kļuvis par traucēkli, Malvai pašai bija tik daudz ko darīt un domāt — šī ierašanās lielpilsētā bija it kā izretinājusi viņas pamatus, it kā ciešā dēļu grīda tagad būtu pārstiepta pāri daudz plašākam, senāk neapjaustam izplatījumam un kļuvusi par laipām, par retiem baļķīšiem pēkšņi izplestā plostā. Vaļēju vietu un starpu bija visapkārt, un no tām cēlās mīklainas parādības, nepazīti tēli, jauni pamanījumi, kas pārsteidza — gluži kā pašas nupat nedomājot izrunātais teikums!

Malva izslējās taisnāk un savilka sev apkārt pavasarīgo gaismu kā plūstošu apmetni, kas sniedzās līdz pašiem papēžiem. Te bija lielpilsēta, burzma, pasaules tirgus, te bija jāatrod, kā pastāvēt. Pieticīgie grieķi, no rīta piecēlušies, segu pārvērta par togu un izgāja pilsētā viegli un gudri. Būt vieglam un vienkāršam, būt gudram un stāvēt pilsētas laukuma vidū un visu redzēt un saprast — kaut ko par šādu sajūtu Malva ilgodamās nojauta. Varbūt tā, paslēpusies kolonnu atstarotajās gaismās, smaidīdama gaidīja arī viņu? Ar savu segu, ja ne pašu gultu, vieglie grieķi staigāja vienmēr un nemaz nesadalījās pagātnes un nākotnes, nakts un dienas būtēs, bet nēsāja, valkāja, bija abas kopā — un nekas cits. Tikai Mikelandželo sapņoja dienas laikā, iemācījās redzēt citādi un tāpēc atklāja, ka mēmajos marmora bluķos snauž būtes, kas gaida atmošanos, bet — skaties, skaties! — pilsētas bibliotēkas baltajās

kolonnās būtes bija sabēgušas atpakaļ, par jaunu aizmigušas un izgludinājušās, nocietinājušās, pārvilkušās ar vēsu čaulu, kas tikai drusku sasila no ārpuses pusdienas saulē; būtes izkāpušas no ielas drūzmas, sapņainas būtes izslīdējušas no lasītavām, bet nespēdamas atgriezties pilsētas metalliskajā ritmā un sacensībā, būtes izbēgušas no diendienas, no nomoda un apzināšanas, atteikušās no vēstures — savas un pasaules — būtes, kas pamazām ieslīdēja, ielija dziļāk atpakaļ baltā marmorā, palaida vaļā grožus, laida zelta diskam noripot pa kāpnēm, ļāva izdzist smaidam, aizvērties aklām acīm — apstājieties, pagaidiet! vai tad nevar neaizslīdēt pavisam? visu vai neko? — vairs nejuta jumta smagumu, vairs nejuta, pazaudēja iekšējos apveidus arī, aizvien vairāk vienādojās, līdzinājās, izzuda, izzuda pavisam, būtes, būtes, būtes... viņš?

Tātad tomēr jāsteidzas?

„Apsēdisimies?" Imants ievaicājās, un Malva satrūkās, Imantu viņa bija jau aizmirsusi, viņš bija gaŗāmgājējs, ko viņa droši vien nekad vairs nesatiks, viņš nebija jāpamana un jāiegaumē, viņš nekā nezināja, viņš ar kurpes purnu viegli sita pa platu pakāpienu, it kā pārbaudīdams, vai tas izturēs, vai nesabruks kā satrunējis soliņš sen pamestā dārzā, nemaz nenojauzdams, ka uz kāpnēm tā varēja sēdēt tikai tie, kas iznāca no lasītavām, nevis tādi, kas vienkārši nokāpuši no ielas kā no gaŗāmslīdošas lentas vai norunājuši satikšanos bibliotēkas priekšā tikai tāpēc, ka tā ir viegli atrodama vieta — baltās kolonnas nevarēja nepamanīt pat debesskrāpju starpā, kaut arī tās bija uzceltas tad, kad kolonnu īstais laiks bija pagājis, uzceltas varbūt, lai arī būtēm, kuŗu laiks bija pagājis, būtu vieta, kur satecēt atpakaļ. Tas nebija nekur rakstīts, bet tas tā piederējās, to varēja sajust, vismaz Malva varēja, Imants acīm redzot bija aizņemts ar kaut ko citu —

Imants? Nejaušās viesībās satikts, viņš bija izmetis vārdus kā laipas, negaidīti pārraujot Malvu pāri miglainiem neziņas ūdeņiem, kas nekustīgi un netraucēti

bija snauduši viņas apziņas ziemeļu pusē, slēpdami nezināmu gaišumu.

Imants kaut ko zināja par viņu. Tātad viņš bija?

Viņš esot pazudis. Tātad viņš bija?

— acīm redzot aizņemts ar kaut ko citu, varbūt pat ar īgnumu vai aizvainojumu, ka Malva viņā nemaz neskatījās, ka viņa nevien nezināja, bet arī nemaz nepūlējās izdibināt, kas viņš bija un ko viņš darīja, vismaz aplinkus, kā to katrai pieaugušai sievietei vajadzēja prast, tā lai netraucētu uzbāzība, bet lai intereses trūkums netraucētu vēl vairāk.

Malva paskatījās — viņai blakus stāvēja garš, tumšmatains, nobriedis vīrs, Imants, cilvēks, kas nebija atvedis viņu. Vai Imantam kaut kas pienācās? Viņš nestāvēja uz izzušanas sliekšņa, bet uz pavisam pamatīga akmens pakāpiena. Vai viņš kaut ko gaidīja? Vai mēs esam citiem parādā to, ko viņi sagaida? Interesi? Iejūtīgu interesi nekāroja tikai tādi, kam bija kaut kas slēpjams, to noraidīja tikai tie, kas paši vēl nebija gluži droši, kā viņi rādīsies jaunajai paziņai, kas kā spogulis nostājas priekšā; sajuzdami paši savu daudzveidību, nebija vēl izlēmuši, kādu lomu uzņemties un ko piepildīt, vai uzņemties pūles, vai tas sagādās prieku, kā bērnībā prieku sagādāja pavasaŗa mētelis pēc gaŗas ziemas vai ziemas mētelis vēlā rudenī, izņemts no naftalīna, ilgi nevalkāts, aitādas apkakles kutināšana jau sen aizmirsusies... prieks bija īsts un jauns, jo abi mēteļi bija savi, bet ziema vai pavasaris toties katrreiz jauni un pareizais mētelis derēja, ar ko uzvilkt mugurā jauno gada laiku un tajā pareizi būt. Vieglie, laimīgie grieķi! Bet mēteļi nebija ne lieki, ne sveši, un tāpat nekādas izlikšanās nebija daudzajos apģērba gabalos, cepurēs, svārkos, kurpēs, kaklautos, visā pūrā, ko cilvēks pa gadiem salocījis — pūrā bija cepure, kas uzmesta gaisā gaviļainā brīdī, kaut pašam tādas naģenes nekad nebūtu piederējis, tur bija nozagtie raibie cimdi un ceriņkrāsas fraka, tur bija Jāzepa svārki un grieķu toga, un balts putekļu mētelis, un pirmais nailona tērps, un arī vecmāmiņas adītās baltās vilnas

zeķes, kas tik neganti koda ceļu locītavās, tur bija — atceries zilo mēteli, kas bija norasojis maija lietutiņā kā ceriņziedu ķekars? un melno adīto kamzoli ar augsto apkakli, aiz kuŗas varēja satecēt spējais karstums, sacēlies no piepeši uzliesmojušām pagalēm kamīnā un pustumsā neatbildēta jautājuma? kad tev bija sešpadsmit gadu un leitnants gribēja zināt, kādēļ tad tu smējies tik pārgalvīgi? vai: kad tev bija sešpadsmit gadu un kundze gribēja zināt, vai tu jau proti skūpstīt? — tas nebija nekas svešs, pūrā bija daudz mantas, bija tikai jāizvēlas, ko vilkt mugurā jaunā spoguļa priekšā, jāizspriež, vai šis bija saulains, vai sniegains gada laiks, ar krāsainiem tauriņiem vai paviršām, nekārtīgām zvirbuļu pēdām sniegā, jāizvēlas pareizi — jāizvēlas neizbēgami, jo pasaulē patiešām nevarēja rādīties kails — tādēļ labāk ar izdomu, jaunā sakārtojumā, sakārtojumu iespējām nebija robežu, vienmēr bija atrodams kāds jauns pagrieziens, lai pašam arī nav gaŗlaicīgi, zaļas pogas, celiņš labajā pusē, vīpsna smaida vietā vai otrādi, klusums, kur citkārt lēkāja runas kā zvirbuļi, jāizvēlas, varbūt jāpamana tikai, kas pats no sevis izvēlēsies, vienkārši atradīsies, gada laiki jau arī vienmēr vismaz drusku pārsteidza vai pārsteidza pilnīgi, Popokapetepeļa piekājē piemēram zāle kalta jau aprīlī par spīti sniegiem kalnu galotnēs — kā sniegi kalnu galotnēs lai mūžam — daži cilvēki protams vienmēr valkāja tās pašas drānas tai pašā krāsā, vienmēr bija paši, un laikam sev nekad neapnika tādēļ, ka nekad neskatījās spogulī, nenoņēma saules acenes pat ziemas vakaros, tagad katrs laikraksts sludināja visiem gada laikiem piemērotus uzvalkus, tās pašas drānas derīgas visiem gadījumiem, piederības jautājums atkrita, spoguļos nebija jāskatās, pat ne skatlogu stiklos, acīs vai ezeru atspīdumos, kas, ja neievilināja dzīlē, parādīja, kā viļņojas zāle un ziedi, zāļu mati, zaļi mati, zaļas aproču pogas ceriņziedu matos...

Vai es lasu domas?

Imants vēl nebija izvēlējies, nebija pat vēl izšķīries vispār kaut ko izvēlēties, nejuta vajadzības — Malva

viņu nevēroja, negribēja nekā zināt, spogulis bija tumšs un nespodrināts, tāds, kas nemeklēja ne krāsas, ne veidus, tikai apkvēpināts stikls, caur kuŗu skatīties saulē, tikai Imantam bija pašam savas saules, un īstenībā pieredzējušam cilvēkam nebija arī nepatīkami — vairs un vēl — nelēkt uz galvas ūdenī pie pirmās izdevības, īgnajam aizkārumam kā mīksta dzija tinās apkārt mierīga, sausa, labi ģērbta cilvēka stāvēšana upes krastā.

Interesi?

Imants stāvēja pats savā krastā, drošs.

„Iesim iekšā," Malva teica, un viņai pēkšņi likās, ka tagad Imants nedomāja nekā un viņa pirksti zem Malvas elkoņa bija pieklājība, kas izbeigsies, kad viņi būs uzkāpuši augšā — bet viņš nezināja, ka pa kāpnēm kāpjot rakstā jāliek pretējā kāja, nevis labā ar labo, bet labā ar kreiso, arī pa šīm platajām kāpnēm, kas veda uz virpuļdurvīm, dīvaini iesprauktām balto kolonnu starpā, divi cilvēki gāja kā viens, bet pieklājīgie to parasti nezināja, jo bija tā aizņemti ar pienākuma pildīšanu, ka neļāva sev sajust augumu dabīgo kustēšanos un tai pakļauties. Vai arī nevēlējās. Aizkāruma nemaz nebija. Malva pēkšņi sajuta, ka nebija ne ziemas, ne pavasaŗa, gada laiki nebija iestājušies. Cik labi! jo tam nebūtu vaļas.

Viņi beidzot bija iepazinušies.

Tagad es par Imantu kaut ko jau zinu, Malva iedomājās un iesmējās, bet tūlīt atkal apklusa, jo viņi bija ienākuši bibliotēkas milzīgajā priekštelpā, kur griesti bija mākoņu augstumā un valdīja krietna krēsla, kāpēc te iederētos tikai pērkonveidīgi smiekli, kas ceļas no liela krūšu dziļuma un dārdēdami veļas uz visām pusēm, bet tādu nebija. Mākoņup varēja kāpt pa lieliskajām kāpnēm labajā vai kreisajā pusē, tās abas uzveda turpat, otrā stāvā, kur citu sevišķu nodaļu starpā atradās arī latviešu grāmatas. Daudzi sējumi tur snauda jau kopš gadsimta sākuma, iegūlušies plauktos jau priekš pirmā lielā kaŗa — jā, tas bija sen pirms Malvas, arī Imanta dzimšanas — iešūti juku jukām vec-

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA
91— 27.156

laicīgi raibajos bibliotēku vākos, sadzeltējušās lapas atšķirot birza kopā — gandrīz tāpat kā senlietas, kā grezni audumi, krāsaini sienu gleznojumi un smalkas rotas, kas, izceltas no aizmirstības miega dziļā tumsā un sausumā, sakrīt pīšļos archaiologu acu priekšā brīdī, kad tām atkal pieskaņas gaisma un stiprs gaiss. Cik ilgi pēc tam vēl varēja ticēt, ka acis patiešām redzējušas kaut ko izcili skaistu un retu? Vai skatoties sausajos putekļos nebija pamazām jāsāk domāt, ka tikko redzētie greznumi bijuši māns,saulē apdulluša, apnikuša racēja sapnis, kas ātri gaisa un nebija vairs atsaucams un pārbaudāms? Ai, šī pārbaudīšana, zinātnes stūrakmens! cik daudz kam tā netika klāt! Un kas pagāja ātrāk, pasaules godība pati, vai uzticēšanās pieredzētajam, kam tikai paša atmiņa bija par liecinieku? Un vai arī vēl tikai nojausts sapnis un vēl neredzēts gaišums bija jau iepriekš nolemti iznīcībai un no tiem pēc tam nebūs nekā vairāk kā bija pirms? Bet vēl jau viņi nebija nekā atraduši, tikai skatījušies reizē!

Kāpnes gaidīja, bet Imants un Malva vilcinājās. Kāpēc tur kāpt un ko tur meklēt?

Viņu satikšanās iemesls bija izputējis, mērķis atkritis, tālāk nekas nebija iesākams — nebija jāiesāk. Taču viņi tikko bija iepazinušies un nebija viens otram bīstami. Kā tad lai tā vienkārši tūlīt šķiras? It kā viņi paši nebūtu nekas, nemaz nebūtu? Malva nopurinājās. Atlikušā pēcpusdiena pēkšņi likās tukša un jau pazaudēta, tā bija bez cita satura. Tikai pirms stundas viņa institūtā bija priecīgi salikusi grāmatas savas darba istabiņas plauktā līdz rītam un noglabājusi papīrus atvilktnē rūpīgāk nekā parasti, pirmoreiz pēc ilga laika sajuzdama, ka tai ir kaut kas svarīgāks priekšā. Šai brīdī tur atgriezties viņa nevarēja, šāda bizošana nebija piederīga, viņas pētījumi, viss viņas meklēšanas darbs bija niķīgāks — nē, varbūt lepnāks? vai sarežģītāks, dziļāks — par mīļāko, kas arī vairs tūlīt nerādītu laipnu vaigu tam, kas bija gribējis steigties kaut kur citur. Atgriezies, bet tikai gudrāka!

Un Imants? Nodevis savu vēsti, viņš varēja iet?

Galvas viņiem piešķiebās reizē, nezinā, gandrīz kā klausoties tikko sadzirdamā bungu rībēšanā tālos augstos kalnos, bet nespējot atšķirt, vai tās brīdina no šķiršanās, vai no kavēšanās.

Apmulsuši viņi palika stāvam turpat, lejā, pie stikla ietvariem, kuŗos bija izstādīti reti iluminēti manuskripti, kas, pavājajā gaismā apzeltītus burtus laistīdami, pievilka acis, un tās, tūlīt piemērodamas vai pārprazdamas, plānajā zeltā skatījās kā lielākā greznumā nekā nupat ārā vēl bija skatījušās saulē. Krāsainās līnijas un laukumi locījās un līkumoja, baltais pergaments drusku lāsoja melno burtu starpās, zelta zvīņas ietrīsējās un iemargojās.

Tā šajā apmulsušajā, tukšajā vietā tomēr ienāca atminēšanās.

o

Malva atcerējās sveču ietrīcēšanos — vakar, aizvakar? — kad kāds pārgāja pāri istabai pārāk strauji, istabai, mājai, ko viņa nekad nebija redzējusi dienas vai pilnu spuldžu gaismā un kas, likās, saturēja tikai spoguļus, sveces, baltas sienas un balti nokrāsotus Vīnes krēslus, kur viss cits arī bija nokrāsots balts un džins lija pienstikla traukos. Baltā gaisma rādīja tikai to, kas balts, un sveču liesmas nemierīgi atbalsojās spoguļos, kas pēc pusnakts kā gaŗi gaiteņi aizstaipījās uz visām pusēm, pa ceļam ēnu kupenās pazaudēdami citas mēbeles, klubkrēslus un dīvānus ar visiem slābanajiem augumiem un arī lielo melno flīģeli tālajā zāles malā, flīģeli, kas tomēr reizēm kā Pegazs atdrāzās, atlauzās atpakaļ, jo mājas māte pie tā arvien atgriezās, gan laipnā aicinājumā, gan dusmīga un iecirtusies, gan zūdošu sapni tverdama ar izmisuma neauglīgo spēku.

Sveču liesmas sašūpojās, it kā kāds būtu pārāk strauji pārgājis pāri istabai, bet Malva nebija laikā paskatījusies, viņa vairs bija redzējusi tikai iztrūcināto skatienu, ar kādu Imants vērās zūdošajos ēnu gaiteņos, un nojautusi pēkšņi un droši: Imants bija — liecinieks.

„Es domāju, ka jūs viņu pazīstat," Malva tagad žēli teica, skatīdamās, kā melnie burti peldēja pa pergamentu, visi izskatīdamies gandrīz vienādi, kā stabiņi, plostu baļķīši, kuŗus nevajadzēja mēģināt lasīt.

„Aizvakar, pie Regīnas, es varēju viņu iedomāties, man pašam likās, ka es viņu pazīstu un zinu, kas viņš ir."

„Tātad jūs arī iedomājaties?"

Imants asi pagriezās Malvai pretī, viņa skatiens pirmoreiz bija tiešs un griezīgs, zods pabīdījās mazliet uz priekšu, bija skaidri redzams, ka viņš tikai ar pūlēm atturējās neatcirtis, ka nekā neiedomājas, ka vajadzēja būt piesardzīgākai, pētīt slepenāk — bet bija jau par vēlu, Malva bija jau redzējusi, ka viņš jautājumu bija sapratis, un tā bija vislabākā atbilde. Taču jautājumu pašu viņa nožēloja un sarājās: nemelo, neizliecies, nesāc muļķīgas rotaļas, baumas, ko iesāk par sevi, ir visbīstamākās pašam, bērnībā tev bija vairāk prāta, toreiz tu zināji, ka izredzētām vietām jātuvojas citādi, pati tu vēl nekā neesi iedomājusies, tev nav dūšas, vai tu gaidi atklāsmi? Labi, bet ko tad nozīmē „arī"? Tātad jūs „arī" iedomājaties ir meli, un nemēģini izlocīties un teikt, ka „arī" attiecas uz citiem cilvēkiem, uz kādiem nezināmiem, bezsejainiem ampelmaņiem, ko var uzvilkt ar trīs svītrām un rimbuli par galvu, un vēl diviem ķekšiem, ja roku arī vajaga, un par kuŗiem tad var zināt visu un spriest, kā iekrīt prātā vai iznāk ērti!

„Esmu par viņu šo to dzirdējis," Imants teica tomēr līdzenā balsī, un Malva jutās atvieglota, gandrīz pateicīga, it kā muļķību varētu piedot. „Un tovakar es varēju viņu iedomāties, viņam bija viss, kā man pašam trūkst, viņš sen būtu pratis aiziet mājās vai arī — būtu sadedzis spožas gaismas, atrāvis logus, uzrāvis kājās visus pusapstulbušos džiņa un sapņu slīkoņus — jā, jūs arī — viņš būtu sadimdinājis visu māju līdz pašiem pamatiem, un mēs visi — jūs arī — būtu bijuši priecīgi rausties kājās un beidzot kaut ko darīt — viņš būtu zinājis ko!"

„Jūs gribat kaut ko darīt?"

„Es varētu," Imants teica, „es skaidri zinu, ka es varētu. Bet ko? Man arvien biežāk uzmācas sajūta,

ka es esmu kaut ko parādā, bet es nezinu kam un ko."

„Jūs esat aizmirsis?"

„Nē, drīzāk — nekad neesmu zinājis. Protams, man ir arī zināmi parādi, kuŗus maksāju kā varēdams, bet šie — neviens man nekad nav pateicis, kas tie ir, neviens nekā nepieprasa, nesūta nekādus paziņojumus vai uzaicinājumus — vai sūta tādus, kam ar mani nav nekāda sakara un arī ar maniem parādiem ne, un kuŗiem paklausīdams es tikai sapītos un apmaldītos — un tomēr šī sajūta nepāriet. Tāpat kā tovakar neatstājās sajūta, ka ja viņš būtu atnācis, viss pārmainītos — neviens taču tur nebija ne laimīgs, ne apmierināts! Vai jūs bijāt?"

„N-nē," Malva teica, „bet es pie Regīnas biju pirmo reizi un man turējās cerība, ka varbūt tomēr kaut kas notiks, kaut arī visi viesi bija paši tādas kā sveces, kas stīdzēja un nokusa par sevi, atsevišķi, katra savā tumsā."

„Tovakar un vienmēr. Ja kāds mums piesūtītu tādus paziņojumus vai aicinājumus, kam mēs spētu ticēt! Bet ticība laikam uzbrūk pēkšņi tāpat kā mīlestība — līdz tam brīdim labi ja izdodas uz kādu laiciņu aizrauties un ar centību atdarināt pa visām malām sagramstītus priekšstatus par mīlestības rotaļām. Un tā mēs darījām tovakar."

„Kā tā?"

„Labi," Imants teica, ar rokām gaisā nodalīdams četrstūri un tajā skatīdamies. „Sanācis turpat ducis gaišu cilvēku, talantu un smadzeņu kā spaļu — tikai tāpēc, ka Regīnai kaut kur radies priekšstats, ka tiem jāsatiekas, savstarpēji jāierosinās un jāapgaismojas, un tad kaut kas būs. Bet ar desmit neticības apstuļiem nekāds kopīgs dievkalpojums neiznāk. Regīnas rēgi! Mēs nīkām visu nakti varbūt tikai tāpēc, lai sevi mocītu ar skaudīgām atmiņām par spožām sanāksmēm citos laikos un vietās, ko mēs nekad neesam pieredzējuši."

„Kādām sanāksmēm?"

„Izvēlieties pati, tādu jau netrūkst! Vēsture mudž arī ar šādām leģendām. Kaut vai slavenās pieņemšanas septiņpadsmitā gadsimta franču salonos vai amerikāņu ekspatriotu pulcēšanās Gertrūdes Steinas Parīzes paspārnē, kur Pikaso šķielēja uz Matisu un Hemingvejs uz abiem; atcerieties angļu dekadentu rīmju klubu, kur satikās Jeitss un Vailds, un Fabiānu biedrības vakarus, ko ar savām sociālistiskām idejām apgaismoja Šovs, vai — drusku drāmatiskāk — če Gvevāras slepenās apspriedes Brazīlijas džungļos — tās visas jau ir kļuvušas par leģendām, jo tajās kaut kas bija iesācies, kaut kas noticis, sakratījušies kādi ritmi, kas vēlāk atbalsojās pasaulē. Vai, ja vēlaties kaut ko drusku tuvāku mums — atcerieties Tērbatas latviešu vakarus. Zaļās vārnas sapulces, kaut vai mūsu pašu dekadentus, kas taču arī kaut kur satikās, lai izperinātu savu deklarāciju? vai Nacionālās Padomes sanākšanas, par kurām mēs patiesībā nemaz tik daudz nezinām — mums vispār ir par maz leģendu un tās pašas nosūkātas līdz asakai — bet tomēr slepeni ilgojamies paši tādas piedzīvot un, tajās piedaloties, sajust, ka esam bijuši klāt arī citās. Mēs gribam būt bijuši — kaut vai pa šādu ceļu! Mēs gribam vienreizības auru savām izdarībām piešķirt jau tagad, iepriekš, un tad ieraudzīt, kā tās laika gaitā sāks spīdēt arvien spožāk un parādīs sākuma mirkli kam lielam un ievērojamam. Tādas lietas ir notikušas un kāpēc ne tagad, mums? Tikai — ar ārēju līdzību vien nepietiek, un tovakar mēs ļoti labi to zinājām, bet nevarējām izbēgt tik un tā, sanākuši kopā kā garu saucēji un dēdēdami klusumā."

Imants apklusa. Atbalstījuši elkoņus uz vitrīnas stikla, viņi skatījās izgaismotajos manuskriptos, paši palikdami krēslā. Nekur tuvumā netirinājās ātro atbilžu vajadzība, un Malva klusēdama kādu brīdi pārdomāja.

Kāpēc sanāksmes? Vai Imants nemaldījās, domādams, ka viesošanās bija notikusi kādas aplamas iedomas dēļ? Garu saucēji? Kultūras veicinātāji? Īstā

aicinājuma gaidītāji? Nē, Malva viesību vakaru gluži ta nebija uztvērusi — vai sievietes tiešām mūžīgi nosodītas ar pievilcības un pievilkšanās zīmju redzēšanu vispirms, kā nekad neizslēdzams radāra ekrāns uztverdamas galvas pagriezienus, plecu pieliekšanos, lūpu kaktiņu pastiepšanos, acu maldīšanos, nevien iepretim sev, visā pārredzamā telpā? Imants bija skatījies ēnu gaiteņos — vai tas, ko viņš mēģināja ieraudzīt, bija tāds, ko baltā gaisma nerāda? — Lībis bija lipis pie Marutas rokām, Regīnas smaids kļuvis arvien nedrošāks — taču dīvaini izkurtējusi šī vakarēšana bija likusies arī Malvai. Kādā brīdī viņa bija jutusi pavisam skaidri un skaudri, ka gaismas un ēnas kopojas un biezē ap tukšumu, ap kaut ko, kā nebija klāt, ap kādu, kam vajadzēja būt; domas kā liesmu mēles laizījās kaut kam apkārt, bet nevarēja to aizsniegt un uzšķilt un tā atkal atlaidās un noplaka un izzuzdamas atstāja tikai nojautas. Trūkums bija bargs.

Malvai likās, ka kāds viņu negaidot lēni nopurina. Sākuma brīdis?

„Varbūt sākuma brīdis vienmēr ir atsevišķos cilvēkos," viņa teica, „bet tiem mēs netiekam klāt." Kur atradīsies kāda vēsts par pirmo cilvēku, kas senlaikos pirmo reizi uz alas sienas vai mamuta stilba kaula ieskrāpēja lapojoša koka tēlu? Vai pār viņa plecu tai brīdī spīdēja dzeltena saule un ausīs skanēja ciltsbrāļu klaigas, vai varbūt ugunskurs meta mainīgas gaismas uz viņa viegli drebošajām rokām, kas bija pārsteigtas par jauno varēšanu, kas tajās modās? Bet varbūt viņš bija savu apkārtni pilnīgi aizmirsis un sajuta tikai dīvainu, reibinošu uzbudinājumu, nojauzdams, ka mūžīgie koki, mirušais dzīvnieks un viņš pats negaidot savienojās šajās nedrošajās līnijās un pēkšņi pastāv citādi nekā jebkad iepriekš. Sākuma mirklis. Pirmā savienošanās. Kas pateiks, vai tā notika ar graujošu skaidrību vai nolocījās blakus kā neredzams meža kaķis? Šis cilvēks un viņa atraduma mirklis bija sen izgaisuši, bet dzīvības koks nekad vairs nepazuda, tas auga no pirmās saknes cauri laikmetiem kā mūžībām,

kuplodams arvien krāšņāk un varenāk, kā vieglas lapas šūpodams pat tos, kas par to nekā nenojauta, un bez grūtībām kā jaunus pumpurus zaru tālākos galos sev piepulcinādams pat noslēpumainos pulsārus, kvazārus un citus atradumus, ko gudri pētnieki ar visjaunākiem instrumentiem sataustīja pasaules izplatījuma malās. Vismaz Malvai tā likās, kaut arī neviens par to vēl nebija izdarinājis pienācīgu teiku un pat kārtīgu dzejoli ne.

„Varbūt tieši tāpēc leģendas mums vajadzīgas," Imants teica, „par to, kam mēs netiekam klāt, vai ko uzminam tikai vēlāk, atpakaļ skatīdamies. Kādreiz man tiešām žēl, ka es nekļuvu par rakstnieku, jo var taču būt, ka šādas sanāksmes kļūst par leģendām tikai tāpēc, ka tām ir savs chronists, savs vēsturnieks vai apdziedātājs, un varbūt tādu vajadzēja arī Regīnas vakaram."

„Bet tad tie būtu — meli?"

„Varbūt. Bet leģendas vienmēr ir meli un reizē tuvāk patiesībai nekā vissīkākie notikumu apraksti. Jo redziet — ja viņš būtu atnācis, tad tā būtu bijusi kādas patiesības īstenošanās. Leģendas ir par patiesībām, kas nav īstenojušās, vismaz ne tādā veidā, bet tāpēc tās nav meli. Mēs, jūs un es, būtu viņu pazinuši; un tāpēc vismaz mums ir jāturas kopā."

„Dimdinātājs..." Malva teica domīgi. „Es nezinu. Vai viņš ir vadonis?"

„Acīm redzot ne," Imants norūca. „Viņa jau tur nebija."

„Ja viņš ir tāds," Malva teica, it kā izmēģinādama puspazīstamu domu, „ja viņš ir tāds un mēs neesam viņu nekur pamanījuši, tad viņš varētu būt bijis starp tiem, ko aizveda vai nošāva, kas krita kaŗā, tika nomocīti, nomira badā, sadega vai noslīka jūŗā. Mums viņu visu trūkst, lai gan mēs to liekamies nemanām, it kā mēs nebūtu nežēlīgi izretināta paaudze, pārpalikums tikai. Agrākās paaudzes jau arī tika izretinātas, bet tur robi ir zināmi un redzami; mūsu stiprie un gudrie, kas varbūt visu būtu izdarījuši daudz pareizāk

un labāk, ir nezināmi, bet tas, ka mēs viņus nepazīnām, nenozīmē, ka viņi nebūtu varējuši būt, un varbūt mums tiešām vajadzētu sacerēt leģendas par viņu dzīvi — pēc nāves?"

Imants brīdi klusēja. „Tik daudz izdomas mums nav," viņš tad teica, „bojā gājuši arī mūsu nezināmie sapņotāji un redzētāji, nevien darītāji."

„Es viņu laikam iedomājos citādu," Malva teica, pēkšņi iedrošinājusies, „man liekas, ka viņam ir gaišas un mierīgas acis, kas nezibeņo, bet viz, ka viņa balss ir mierīga, gandrīz lēna un viņā klausoties jau pēc īsa brīža pasaule pārstāj steigties un mutuļot un plūst balsij līdz — patiesi, rodas ar viņa balsi reizē un ir tikpat skaidra."

„Un par ko viņš runātu?"

„Es nezinu," Malva teica un tajā pašā brīdī atcerējās, ka reiz viņa tiešām bija šādā balsī klausījusies, pa tālruni, pirms kādiem gadiem lielpilsētā ciemodamās, zvanīdamās meklēt kādu skaņu lentu, it kā no Latvijas atsūtītu — kur viņa bija ņēmusi iedomu, ka sievietes balsij šai lentā jābūt viņas māsīcas balsij? — bet nozudušu. Toreiz viņa bija sarunājusies ar vairākiem svešiem cilvēkiem, kuŗu vārdi bija sen aizmirsušies. Lenta neatradās, kas zina, kas to bija pēdējais klausījies, vai tāda vispār bija bijusi? Varbūt kāds to bija nobēdzinājis tīšām vai pazaudējis netīšām, tā jau ir — cilvēks iet pa ielu, rokās un kabatās šādas mantas un tādas, kāda kastīte, maisiņš, laikraksts, kāda grāmata vēl, un kabatā neizlasīta vēstule, steigā no mājas iznākot iebāzta, naudas maks, piezīmju grāmatiņa — nekad nevar zināt, kad kādu no šīm lietām patiesi vajadzēs — saules acenes, zobu birste, cigaretes, varbūt pīpe un tabakas maks, šķiltavas un drošības dēļ sērkociņi arī — vieglie, laimīgie grieķi! — un vēl šis tas, un tāds skaņu lentas virpulītis, no vienas kabatas uz otru pārcilāts, noliekas kaut kur, uz kafejnīcas galdiņa vai bāra malas, lai neaizmirstas, kamēr izlasa vēstuli, noliekas gaŗām, un galā neviens zīlnieks nepateiks. —

Pag', tu aizmirsi matu suku un kabatas lakatiņu. Un kāpēc lai kāds kabatā nesātu zobu birsti? Vai mūsdienu grieķis togas vietā ņem savu zobu birsti un staigā? — Kā tu jau atkal! Tad nav brīnums, ka toreiz nevien neatradās skaņu lenta, bet arī meklēšana atlikās, nolikās kaut kur gaŗām, aizsākta un nepabeigta — vai tev visu mūžu tā ies?

„— es nezinu, bet varbūt par to, ka vērtīgākas mantas ir šai pašā bibliotēkā," Malva teica.

„Te viņš noteikti ir bijis," domāja Imants, „būtu interesanti zināt, kādas grāmatas viņš ir meklējis un ko atradis."

Neviļus viņi bija uzkāpuši pa lielajām kāpnēm augšā un, elpu vilkdami, runāja klusām un izklaidīgi skatījās apkārt. Šur tur rēgojās kāds melnbalts pagaidu uzraksts, šķietami nenozīmīgs vareno sienu, augsto griestu un milzīgu postamentu vidū, bet jau nobružājies dzeltens daudzu dienu un gadu vārstījumā. Varēja sajust, ka šeit laiks mērojās citādi nekā ārā, pilsētā; pie sienām iestikloti karājās dažādi attēli un ar nesalasāmiem parakstiem izrotātas deklarācijas par godu kādai no nebeidzamajām pasaules jubilejām, par kuŗām neviens tomēr nelikās daudz zinis. Lasītāji un darbinieki steidzās gaŗām, rādīdamies sīki milzīgi plašajā gaitenī un ātri pazuzdami sānu ejās kā kukainīši alās. Lai nekad vairs netiktu laukā?

„Neiesim tur!" Malva pēkšņi iesaucās un satvēra Imanta piedurknes galu.

„Kas tad nu? Kāda māņticība?"

Māņticība! Bailes, nojautas, ticība — cik viegli tām visām uzlikt māņu cepuri tikai tāpēc, ka, izrunātas, tās neizklausījās saprātīgas un lietišķas! Imanta balsī jau ieskanējās pārmetums un pamācība!

„Nē," Malva teica, „bet mēs taču tur nekā neatradīsim!" Tur ir tikai grāmatas un lasītāji, un kā vieni, tā otri klusē. Neviena grāmata nekā nesaka par to, kas viņu lasījis, un bez tam bibliotēku grāmatās nav parasts izdarīt pasvītrojumus vai rakstīt piezīmes uz lapas pušu malām. Ko mēs tur varētu atrast? Stai-

gāšana pa kāda cita cilvēka vietām, iešana pa pēdām ir jauniešu niekošanās un mīlētāju mokošā izprieca, tādu, kas meklē pārlaist roku pār galda malu, uz kuŗas balstījies mīļā elkonis, atmiņā iezīmēt tumšos spraišļus, kas dalījuši viņa loga rūtis, vai ar acīm apmīļot raibas grāmatu muguras, ko skatījušas viņa acis, varbūt lēkādamas tām pāri polkas solī, varbūt zīlēdamas: iet, neiet, būt, nebūt, mīlēt, nemīlēt... „Neviens jau mums neteiks, kādas grāmatas viņš ir lasījis, nekur nebūs aizķērusies neviena piezīmīte viņa rokrakstā, kuŗu mēs tik un tā nepazītu — jā, es arī domāju, ka tas ir slīps, steigā sagāzies, bet tas nav droši; viņš varētu tomēr piederēt tai paaudzei, kam glītrakstīšanas burtnīcas bija ar stateniskām svītrām — un mēs jau nemaz nezinām, ka viņš vispār šeit kaut ko lasījis, varbūt tikai ienācis atpūtināt kājas, pats kaut ko uzrakstīt, pavērot lasītājus — jā, jā, varbūt vienkārši sasildīties un pasnaust!“

„Klaidonis?“

„Varbūt?“

„Bārdainis, klaidonis?“

„Neatkarīgs?“

„Bezpajumtnieks! Apdomājieties taču! Tad viņš būtu glābjams — un glābjamie nav nemaz jāmeklē, tie ir sastopami uz katra stūŗa un paši ķeŗas stērbelēs. Vai mums gandrīz katram nav kāds cilvēks, kas uz mums paļaujas, kas pie mums turas kā slīcējs pie salmiņa, kaut vai tikai iedomās sajuzdams, ka vienīgi mūsu roka spēj noturēt viņa zodu virs ūdens?“ Mirklī, kad šis balsts izzudīs, briesmīgi, auksti ūdeņu virpuļi viņu sagrābs un pazudinās, vai arī neizsakāma bezcerība, kas visu laiku jau snaicījusies gar kailajām pēdām, nu iesūks sevī lēni un vienaldzīgi kā nenokausējams atvars. „Nē,“ Imants noskurinājās, „viņš jau ir viņš tieši ar to, ka nav no glābjamiem!“

Malva skatījās Imantā no sāniem, un iespējamības izplaiksnījās viņā kā ātri rūsas zibšņi: par ko Imants runā? kas pie viņa turas kā slīcējs pie salma? Vecuma pārņemts tēvs vai māte, dzērājs brālis, invalīds kaŗa

biedrs, pirmā, jaunībā mīlētā meitene, kas dzīvē palikusi bez savas vietas, varbūt paša sieva? Dzīvei bija vairāk āķu un lamatu nekā varēja izdomāt — un — un tādu turēšanos parasti droši vien neviens cits nevarēja redzēt. Kas varēja redzēt Cīrulīti? Māsīcas tēls noplaiksnījās gar acīm — tāds, kā vecajā uzņēmumā no pamatskolas laikiem ar plaukstošas tēva meitas atklāto, uzticīgo sapņainumu sejā. Tagad seja bija pārvērtusies, raupja, vieglu smaidu nelutināta, bet Malva Rīgas fotografijās daudz neskatījās, jo īstais Cīrulītis slēpās retajās vēstulēs, kas gan nekad nelietoja slīcējas vārdus un tomēr lika sajust, ka tikai Malva — Malva brīvajā pasaulē — paglābj uzticību dzīvei no pēdējās nomiršanas. Uzticēšanos, ka dzīve var būt laba un skaista, vismaz kaut kur, kādam, un brīva. Ne, ka Valda sevišķi ticētu, ka tieši Malva dzīvotu skaistu dzīvi brīvā pasaulē — tam viņa noteikti neticēja, tas būtu par vienkāršu un aplamu — un tomēr, Malva māsīcai nozīmēja putnu, ko dzird naktī neredzamā kokā un kas neļauj aizmirst nosapņotas dziesmas un dārzus, neļauj nogrimt vietā, kur nav ne sētu, ne robežu, ne apvāršņu, kur pelēks, vienveidīgs klajums izplešas uz visām pusēm — bezgalīgi.

Valdu nedrīkstēja pamest, nekad. Viņas dēļ vien bija vērts dzīvot — bija nepieciešami dzīvot. Būt par apliecinājumu kāda cita cilvēka sapnim — ar to pietika, lai dzīvi attaisnotu. Par to nebija nemaz daudz jādomā, tā bija sajūta, kas kaut kur dziļumos bija vienmēr klāt, pati no sevis.

Bet viņš? Glābjams un uzturams? Bārdainis, klaidonis, bezpajumtnieks? Tāds ne. Tur bija jāpasmaida. Bet viņš varētu būt tāds, kam māja un pēlis vairs nav vajadzīgi, tāds, kas klīst arvien augstākās un gaišākās vietās — nevis uzbraukdams debesīs ugunīgos ratos, bet, no lietu nebeidzamajiem pinekļiem atraisīdamies, kļūst arvien viedāks — gaisīgāks un retāks?

Cik tālu viņš bija jau atraisījies?

Varbūt viņš bija gan jāglābj — no atteikšanās, no izzušanas, no iekušanas atpakaļ marmora kolonnās?

Jāstāv sardzē, jāierauga viņa tuvošanās, jāsauc vārdā — jāapķeŗas ar abām rokām viņam ap kaklu, ap pleciem un jātur, jātur!

Negaidot, Malvas rokaş sažņaudzās un tām līdz saspringa dziļi iekšienē paslēpti audi — zem pleciem, aiz kakla, it kā tur briestu un sprūstu spārnu saknes, spārnotas lidošanas, steigšanās, panākšanas nepacietīgās, sāpīgās saknes.

Kur tu esi?

○

Jāsaņemas. Šī nebija īstā vieta. „Iesim," Malva teica, „te mēs nekā neatradīsim."

„Viņš te ir bijis," Imants runāja domīgi, kavēdamies. „Esmu pārliecināts, ka ja viņš zinātu, ka mēs meklējam, viņš mūs pagaidītu, man pat liekas, ka mums pašiem vajadzētu atstāt viņam kādu zīmi — lai neiznāk, ka mēs spēlējam paslēpus."

Malva satrūkās. Imants runāja par kādu citu, meklēja glābēju, ceļvedi, īsto aicinātāju, pareizās ticības atmodinātāju, varbūt vienkārši palīgu, kas pateiks un parādīs to, ko viņš pats nevarēja izdomāt, ko neviens cits arī nebija izdomājis, un tad varēs sākties noslēpumainā parāda atmaksāšana. Piedodi mums mūsu parādus...? Drīzāk: parādi mums mūsu parādus! Tātad viņa tomēr bija kļūdījusies šurpu nākdama un kavēdamās, Imants meklēja kaut ko citu! Bet viņš vismaz zināja ko — un tāpēc varbūt atradīs, noteikti atradīs, un vai nebija drošāk pa diviem, un piederīgāk?

Nē! Viņa taču arī zināja, ko meklēja — institūtā bija palikušas viņas grāmatas, piezīmes un domas, kas jau ilgi un pacietīgi slaucīja un pūta gadsimtu putekļus un sārņus nost no dzīvības koka tēla (arbor vitae? thuja orientalis? thuja occidentalis? artemisia arboratum? arbor vitae cerebelli? arbor vitae uteri? ak! veidu un paveidu skaits bija neierobežots, ģeografiskā izplatība — vispasaule, atrasts visagrāko cilvēku apmetnēs, aizņemts pat modernās zinātnēs, dokumentēts vissenākās teiksmās un tekstos, sarežģīts un vienkāršs

reizē, palicis nemainīgs un pārveidojies līdz nepazīšanai, neiznīcis un neiznīcināms — organizētājs princips?) — domas, neatturami pievilktas, taustījās uzšķilt žilbinošo atziņu par pasaules noslēpumu, ko gudrie un viedie laikam bija zinājuši jau sen, vienmēr. —

Tas varbūt būs kā toreiz, drāžoties pērkonnegaisa naktī ātros spēkratos, kad lietū šņācošā tumsā ceļa malā pēkšņi bija parādījies zibens aizdedzināts koks — tas netinās lokanās, rijīgās, visu izkausētājās liesmās, stumbrs un zari, pat vissīkākie, bija izzīmēti skaidrās ugunīgās līnijās, katrs atsevišķi un visi reizē — tumsā tīklaini izzarojies zibens koks, kas neizdzisa, turpinājās ilgāk par vienkāršam zibenim iespējamo laiku, turpinājās un kvēloja brīnumains acīs un iedega ugunīgs atmiņā: tā bija skaidrā ieraudzīšana, pēkšņa un pilnīga, un tai nevajadzēja izskaidrotāju vārdu, ne prātīgas saprašanas. Degošais koks — tas viņu gaidīja, kādēļ viņa vēl kavējās šeit?

o

Te viņš ir bijis. „Mani vienmēr savaldzina sajūta," Imants teica, „ka gandrīz katrā vietā — vienā un tai pašā apkārtnē, istabā, laukumā, šai pašā gaitenī — norisinās visdažādākie cilvēcīgie notikumi, un viena notikuma dalībniekiem nav ne mazākās jausmas par pārējiem. Varbūt viņš vēl pagājušo pirmdienu stāvēja šai pašā vietā? Cik tuvu un neglābjami šķirti mēs esam! Ne par velti rakstniekiem patīk iemiesoties akmeņos, kokos un skulptūrās, pat kapakmeņos un istablietās, kas tad var atstāstīt visu, ko tās redzējušas un dzirdējušas, pašas no savas vietas neizkustēdamās. Par to, kam mēs paši netiekam klāt, ir jāuzzina kaut kā citādi, bet kā?"

„Iesim?" Malva teica, bet Imants bija aizgrimis pats sevī.

„Es atceros, kā mani satrauca atklājums, ka mūsu ievērojamo rakstnieku sanākšanas bija notikušas vakaros tajā pašā zālē, kuŗā es bērnībā biju pavadījis daudzas ziemas pēcpusdienas, rīvēdamies pa melniem ādas krēsliem, lūkojoties uz gleznu, no kuŗas melns vilks vienmēr gatavojās lēkt man virsū, un gaidot kārtu sēsties zobārstes krēslā. No tā varēja redzēt, ka spirta lampiņas sasildītais gaiss lika zilgani trizuļot Rīgas operas namam viņpus ielai, it kā baltās kolonnas būtu tikai atspīdums nemierīgā ūdenī — tikpat nedrošs, cik manī slepenie zvēresti neraustīties un nevaikstīties sāpēs, kad riebīgais urbis čakarēsies tuvu nervam. Ja neizturēšu un raustīšos, nekad nekļūšu par

rakstnieku, es sevi toreiz biedēju, likdams savu svarīgāko sapni uz spēles. Man tas nemaz nelikās pārspīlēti, jo, pats nevienu rakstnieku nepazīdams, biju pārliecināts, ka tiem jāvar izturēt visus pārbaudījumus — ar to pašu zvērestu es sadūšojos uzrāpties kokos pavisam reibīgā augstumā un izlēkt no otra stāva loga ar atvērtu lietus sargu rokā, kas vienu vasaru bija modē Ogres zēniem, un šo to citu — bet zobārstes uzgaidāmā zālē sēdēdams, tā ir nenojautu, ka šī mana slepenā likteņspēle īstenībā bradāja pa to pašu telpu, kur vēl varbūt tikai iepriekšējā vakarā bija skanējušas dzejnieku balsis un viņu domas izsekojis tas pats vilks. Kad es par to vēlāk uzzināju, es jutos reizē šausmīgi aplaupīts un apdāvināts. Tik tuvu! Man likās, ka ja es to būtu toreiz zinājis, man būtu — es būtu varējis aizsniegt kaut ko ļoti svarīgu. Kad cilvēks zina, ka viņš stāv uz robežas, viņš patiesībā jau ar vienu kāju ir otrā pusē."

„Bet rakstnieks?"

„Ā," Imants pasmaidīja. „Neiznāca — es jau tomēr raustījos."

Malva smējās.

„Leģendas jau varētu darināt tāpat, bez rakstīšanas. Kaut vai par jūsu marmora lauvu — par abām lauvām. Pat ja tās būtu vienmēr bijušas tikai lauvas un nekas cits, un tikai šīs lauvas un ne visas pārējās — mūsu bērnību dārzos un senu tempļu priekšā un pie pilsētu vārtiem — mēģiniet iedomāties, ko visu tās ir redzējušas! Un visus, kas skatījušies tajās! Tās dzīvo tālāk — simttūkstoš atmiņās kā pasaulēs."

„Es jau pirmīt tikai niekojos," Malva teica un par jaunu sarosījās iešanai, viņu gaidīja. —

„Bet es to vislabāk saprotu, atcerēdamies kādu koku —"

Vai mēs lasām domas?!

„— es vēl tagad atgriežos kādā mežmalā, skatos tajā it kā no ceļa otras puses, pa gabaliņu; tas ir smilšains, drusku līkumains ceļš un ļoti kluss, un mežs viņā pusē nesākas tūlīt, bet aiz paplata saulaina zālāja, kur aug

pa kādam sīkkrūmam un varbūt pāris pirmās lazdas. Tā ir tieši tāda vieta, kur katram patīk uz brīdi piemesties, un tā tur ir noticis un droši vien joprojām notiek ļoti daudz, sevišķi zem lielā ozola, kas jau ir krietni vecs, ar labu, platu stumbru, kur muguru atspiest. Ļaudis tur vienmēr apstājas, pa vienam, diviem vai pat bariņos, pūtina kājas, apēd ceļa maizi, lāpa riteņa riepu, klausās īsviļņu raidītāju, varbūt nosnaužas ar zilu lietus mēteli pagalvī, izlasa līdzpaņemtu laikrakstu vai pārlasa kādu vecu vēstuli, kas vienmēr glabājas kabatā, atklāj noslēpumus, pārrunā notikumus, pie vajadzības īsajā zālē izlikdami zīles, lai otram parādītu, kā izvietojušies karaspulki, kuŗā plavā ganās zogamais zirgs, vai pa kādu ceļu raķete tiek uz Mēnesi. Tā ir tāda mežmala, kuŗā var visu — vientulīgi pārdomāt dzīvi, svilpot bezbēdīgu meldiņu, atcerēties noslēpumus, kas te atklāti kādreiz agrāk, izdomāt vārdus bildinājumam, aplēst izdevumus, bet tikpat labi arī spēlēt kārtis, sazvērēties pret kaimiņu, aprakt granātas vai paslēpt zelta naudu vienpadsmit soļus uz dienvidiem, vai vienkārši, zālē uz muguras guļot, skatīties, kā caur ozola zariem spīd zvaigznes vai pāri slīd spīdīgs izplatījuma pūslis kā paija pār mazbērna šūpuli. Mežmala vienmēr ir tā pati, un koks jau varbūt simtu gadu tāpat šalc savos vējos, un varbūt daudz ilgāk — varbūt pat atcerēdamies, kad blakus vēl nemaz nebija ceļa un ticīgiem pietika ar taciņu un dziesmu — un tam ir tā pati neatkarība un atsevišķums, pie kuŗa kā pie robežas pienāk cilvēku dažādās domas un redzējumi un — sašķīst. Tāds koks dzīvo simttūkstoš acīs — skatienos un atmiņās un viņpasaules miegos — kas kā viļņi plūst virsū un tomēr to nekad neaizsniedz un tam nepieskaŗas. Šī robeža ir nekad nesaprotamā un nekā neapejamā vieta, kur satiekas pasaules, kas pieder dažādām kārtībām un nav apvienojamas — īstenība un šķitums."

„Un kuŗa ir īstenība, kuŗš šķitums?"

„Tas nav svarīgi. Tās ir, aug viena otrai apkārt — un mēs jau nevaram izvēlēties ņemt vienu bez otras

vai izvairīties no abām. Bet ieraudzīt abas reizē —"

Degošais koks!

„— sajust, ka mēs ar vienu kāju stāvam vienā, ar otru otrā, ir tik lieliski un arī grūti! Tas nemaz tik bieži negadās, un tomēr — tad, kad mūsu soļi krustojas ar kādām citām pēdām —"

„Bet ja tālāk par zināšanu, ka viņš te kādreiz bijis, nekur nevar tikt?"

„Kāpēc nevar? Leģendas —"

„Leģendas ir tikai vārdi un pasakas," Malva teica spītīgi.

„Bet mēs vienmēr saprotam vairāk, nekā pasaka pliki vārdi! Vai mēs neuzminam tālas sakarības un neiedomājamies plašas ainas no pāris vārdiem?"

Vai mēs lasām domas?

Protams, mēs lasām domas, bet ne vienmēr, tikai īpašos brīžos, kad neesam pārāk aizņemti ar pasauli vai sevi, kad pašu domas nav tik kustīgas un pilnas, ka pa to pašu gultni nevarētu tecēt arī citas, kā upes izceldamās nezināmos avotos, bet nu pēkšņi pamanāmas un sajūtamas, siltas vai aukstas straumes, kas ievijas pazīstamajam tecējumam pa vidu — bet tas vienmēr notiek nejauši, to tā nevar iekārtot, to var tikai pamanīt, kad tas jau gadījies, un vienmēr tikai tad, kad otrs cilvēks ir tuvumā vai tuvumā ir vismaz kādas viņa zīmes — un tad arī nekad nevar droši zināt, vai lasām domas, vai vienkārši paši visu ko iedomājamies, bet dzīvais cilvēks pats izlabo un iztaisno plūdumu mūsu galvā, kāds vārds vai kustība, pat niecīgs vaibsts iedarbojas kā krasti, kas neļauj upei aizplūst sāņus un aiztecēt aplami, kas parāda, kur jāmet līkums, kur plūdums par seklu, kur lielāks ātrums, kur tumši koki un nevis mākoņi atspoguļojas ūdenī, kur lēkšana pāri aizsprosta akmeņiem — vienkāršs jā un nē, mazs smiekliņš vai ņurdiens, nejaušs salīdzinājums, neviļus izsauciens ir loči, kas mums ļauj laisties pa otra cilvēka domām kā pa savu upi —

„Tikai ar dzīviem cilvēkiem, tikai ar tiem, kas klāt," teica Malva, „vai arī ar tik senām zīmēm kā svītrām un

plankumiem klinšu alās, no kuŗiem sen nolobījies viss ikdienišķais un atsevišķais un palikusi tikai kaila doma, ko varbūt var uzminēt. Viss cits ir iedomāšanās, niekošanās, rotaļas, kas ir jaukas, bet nekur neaizved, pa mēmām pēdām staigājot var nonākt kaut kur citur, bet ne tālāk līdz."

„Kā jūs zināt?" vaicāja Imants. Par dzīviem cilvēkiem mēs zinām, ka viņi domā kaut ko, ka viņi kaut ko zina, ka viņi paši ir kaut kur, katru dienu, tagad, šinī brīdī, ka viņi skatās tajā pašā saulē kā mēs — un ar to pašu sajūtu, ka tā spīd tieši pār viņiem, kaut gan redzēt to var arī citur. No šīs zināšanas jāsasniedz un jāsajūt viņu īstenība, un tad mēs zinām arī, ka viņi atstāj pēdas tāpat kā mēs. „Kā jūs zināt, ka nevar?"

Miruši mīļie, atstātas mājas, aizmirsti gadi, pārziedējuši sapņi, izlasītas grāmatas, laimīgas mīlestības, nelaimīgas mīlestības, sasniegti mērķi, pagājusi jēga — mūsu gados vajadzēja prast pētīt slepenāk! Malva saņēmās:

„Vai jūs pats nekad neesat izmēģinājis? Atgriezies vecās vietās un ar visu dvēseles spēku centies izsūkt no pagātnes kādu jaunu īstenības mirkli — par velti? Atklāt šādās vietās var tikai kaut ko citu. Vai neesat vismaz mēģinājies iedomāties, ko savā pēdējā brīdī domāja Jūlijs Cēzars, par ko sapņoja Anna Brigadere, ko juta Hemingvejs ar stobru pie deniņiem vai Napoleons pats sevi kronēdams, vai Degolls Kenedija bērēs, vai Pēteris Stučka pie Raiņa kapa? Vai Zigfrīds Meierovics, braukdams vilcienā uz rietumiem, vai Litenes virsnieki vilcienā uz austrumiem, vai div' bāliņi, vai jūs pats — Rīgas ostmalā vai Ņujorkas ostmalā, kur var vienmēr aiziet par jaunu? Un visu par velti? Atcerēties mēs mēdzam tikai to, ko vēlākie notikumi padarījuši svarīgu, un tas vienmēr ir mazāk. Varbūt ir gluži labi, ka cilvēki tagad tik daudz pa pasauli svaidījušies, ka tikai retais var nostaigāt par jaunu ceļu uz savu pirmo satikšanos, no pirmās operas vai pie pirmā kapa; vai atgriezties savā iesvētīšanas vietā, vai atkārtot bērnišķīgo šļūcienu pa lenteri pēc doktora

pārbaudījumu nolikšanas, vai ieiet par jaunu pirmajā, savā mēbelētā istabā un dzirdēt, kā mājas saimnieks, šūpodamies krēslā uz palieveņa turpat aiz loga, spļauj sakožļātas tabakas žulti nolobītā konservu kārbā. Pašu vecās pēdas var aprakt kā lavīna, pūrā ir tik daudz mantas! Īstenībā mēs protam izvairīties no atgriešanās vecās vietās vai, ja to darām, cerēdami atklāt kaut ko vairāk no bijušā un to par jaunu ieraudzīt, tad vienmēr pievīļamies. Pat jūsu otra stāva logs, reiz zvēresta cienīgs, tagad droši vien rādītos ļoti zems. Tāpēc arī uz Latviju vajadzētu braukt tikai tiem, kas tur cer atrast kaut ko jaunu, nevis staigāt vecās pēdās — cik sen viņš pazudis?"

„Jūs domājat — viņš aizbraucis mājās?"

„Varbūt?"

„Es šaubos. Par to būtu dzirdēts."

Malva pēkšņi jutās nogurusi, it kā būtu skrietş bez apdoma, neskatoties, kur aiznes kājas. Cik labi, ka pa kāpnēm tagad varēja vismaz kāpt uz leju, uz leju vienmēr vieglāk, pakāpieni nebija jāmeklē, soļi tajos iekrita viegli un veikli.

„Mums jāpieņem," Imants teica — balsī, kas likās applaukšķinām lāsainu zila māla piku — „mums jāpieņem, vismaz, ka viņš ir dzīvs un nav aizbraucis prom pavisam."

Vismaz? Vismaz? Kā tas bija noticis?

Bailes atgriezās — pēkšņi, ar zvaniem ausīs, kā cilvēkam, kas zina gan, ka viņš grib iet, ka viņš dosies, ka viņš nemaz nevar nekāpt visaugstākajā kalnā, pa šauru taku, kur tikko pietiek vietas ko nolikt vienu kāju aiz otraş starp bezdibeni un stāvu klints sienu, gar kuŗu, no svešām atmosfērām izgriezies, pūš zils vējš, noslaucīdams pat pundurkociņu dzietus, kas velti mēģina iesakņoties — bailes, ko sajūt cilvēks, kas savā gājienā ierautş par agru, pēkšņi, vēl nesagatavojies, taku izraudzījis, bet vēl neizdomājis soļus... bet varbūt vēl var atrauties atpakaļ?

Imants paskatījās pulkstenī, pārsteigumā ievilka dziļu elpu, bet nekā neteica.

Viņi iznāca atpakaļ uz ielas, kas, likās, bija domāta mērķtiecīgām kustībām un taustāmām, pretestības spējīgām lietām. Pamēģini te iet šķērsu vai lokā! Mūŗa nami, akmens soli, cietas ietves, karsts asfalts, atkritumu tvertnes, pasta kastīte, autobusu pieturas stabs — un ļaužu un mašīnu mutuļi, dzīvošanas lieliskais spars un vilinošā steiga: vēl solis, un viņi kļūs līdzīgi tiem, kas aizsteidzas garām...

Kāds negaidot pastiepdamies uzsita Imantam uz pleca un pasniedza Malvai apaļu, mīkstu roku.

„Morics," viņš teica, viegli palocīdamies, ar saliektu rādītāja pirkstu pieturēdams pārlocītu laikrakstu padusē, „priecājos, kā patīk lielpilsēta?"

Malva pārsteigumā ieplēta acis. Starp viņu un Imantu iespraucās apaļa galva īsā kaklā, tumšblondu taisnu matu šķipsna bija ļengani pārkārusies pāri viegli rievotai pierei, sārti vaigi, zaļganas acis aiz bieziem stikliem un plāna mute, kas kustējās pat klusējot.

„Lieliski," Malva teica un sastostījās, saskaitās: tā bija gatavā atbilde, kas pārsteiguma brīdī nāca nedomājot, piemērota, piederīga un nepareiza.

„Neaizrausimies," teica Morics, tūlīt tālāk deklamēdams, likās, sagatavotu runu, neatstādams starpas starp teikumiem, bet elpu ievilkdams neparedzētās vietās, laikam lai apmulsinātie klausītāji nepaspētu nekā iebilst, lai gan citādi nelikdamies zinis, vai tie klausījās, vai ne.

„Sociologi, antropologi un visādi citādi pētnieki, civilizācijas mērnieki un kultūras vēsturnieki ir pierādījuši, ka tieši lielpilsētās dzīvo vislielākie tālumnieki, pārtikdami no apziņas, ka mitinās zemes un kultūras sirdī, kas viņu atbrīvo no pūlēm ar to iepazīties. Pastāv pat uzskats, ka pēc verga parastais lielpilsētnieks ir nebrīvākais cilvēks pasaulē, skudra akmeņu sprostā, iekalts savos šaurajos rīta un vakara ceļos, uz mūžu iemūrēts savās nakts un dienas istabās kā būros, jo

vairāk tamdēļ, ka pats to nemaz nenojauš, vēl arvien ticēdams, ka verdzība pastāv tikai kunga un dzimtsļaužu starpā vai arī pistoles un dzeloņdrāšu ēnā. Labprātīga vergošana, izraibināta ar spīdīgiem grabuļiem, kas apklusina domas tāpat kā bērna raudas? Nē taču, lielpilsētnieks, protams, dzīvo pasaules vissvarīgākajā vietā, pie tam uz pašas nākotnes robežas, vistuvāk civilizācijas centram, kas visu virza un kustina! Izlasījis laikrakstos un redzējis televīzijā, ka viņš atrodas visu kustību un straumju krustceļos, ka, pastāvēdams, piemēram, pietiekami ilgi uz Taimskvēra stūŗa, viņš satiks nevien visus savus pazīstamos — tur tagad jau pa retam redzami pat tūristi no Latvijas — bet redzēs arī visus citus cilvēkus, kas ar kaut ko ievērojami, ka visi jaunākie atklājumi un aizrautīgākie sasniegumi — tiklab zinātnē kā rūpniecībā, diplomātijā, sportā, izpriecās un mākslā — sasniedz savu pēdējo piepildījumu un piedzīvo augstāko atzīšanu tieši viņa pilsētā, lielpilsētnieks gluži dabīgi sāk ticēt, ka viņš visur ir dalībnieks un ka viņam viss pieder. Tas viss taču notiek viņa pilsētā! Un kas gan cilvēku lai iekustina vairāk nekā sajūta, ka viņš atrodas visu izšķirīgo notikumu un norišu degpunktā? Ja tad vēl gadās būt ņujorkietim un nav jāapmierinās ar vietu kādas vienas valsts vai zemes galvenajā pilsētā — un neviens taču nenoliegs, ka parīzieši, piemēram, ar kājām un rokām turas pie vecās slavas, kamēr moderns romietis īgnā brīdī varbūt labprāt novāktu senos gruvešus, kas aizgrābtajiem tūristiem liedz ieraudzīt mūžīgās pilsētas tvirti moderno nākotnes seju — ja tad gadās būt ņujorkietim, tad var sajust tagadnes dunēšanu un nākotnes tirpas vistiešāk, kā jau pasaules centrā, kur pa vidu nejaucas neaizmirstama pagātne, ne šaursirdīgs nacionālisms. Ņujorkietis taču staigā un brauc pa tām pašām ielām, kur apsargātos limuzīnos vizinās visi pasaules lielie — karaļi, ministru prezidenti, partiju pirmie sekretāri un pāvesti, kaŗa vadoņi, revolūcionāri un miera pravieši, par astronautiem, zinātniekiem un māksliniekiem nemaz nerunājot. Spēj tik skatīties un skaitīt! Ņujor-

kietis soļo gaŗām ēkām, kur slaidstūŗainos kabinetos retinātā gaisā nākotni spriež pasaules varenie, un tāpēc viņam liekas, ka viņš pats arī ir liels un varens. Tas vispār nav jāpārdomā, to var vienkārši sajust, pie gadījuma pat paraustot pārgudrus plecus un nemaz nesteidzoties skriet skatīties jaunākās slavenības iebraukšanu pilsētā, jo vai savā laikā nav redzēti vēl slavenāki? Ar ārējo līdzību un tuvumu nodarbināts, viņš aizmirst, ka nekad nezinās, ko šie tur domā un runā, un ka viņa paša liktenis jau izspriests desmit gadus uz priekšu. Vai arī, redzējis ilustrētā žurnālā, ka Voznesenskis brauc Ņujorkas pazemniekā, viņš pamana, ka pats arī katru dienu brauc pazemniekā, kur ik vagonā, ik brīdi var notikt, ka, alumīnija turekli ar vienu roku ieķēries, acis piemiedzis, nosvīdušo kaklu pieliecis, krateklīgajā ritmā šūpojas kāds ģenijs, kuŗa smadzeņu ritms pēkšņi sakrata un sabīda kopā kādu negaidītu vīziju, kas jau pēc pāris mēnešiem vai gada varbūt žilbinās pasauli, ņirbēs, piemēram, krasainās ekrānu pļavās, uzvelsies gaisā kā skārda, plastikas vai piepūšamās gumijas skulptūras debesskrāpju augstumā, vai, zinātnieciski izskaitļotas, apgriezīs otrādi mēnesi vai pārgrozīs visu civilizācijas gaitu pašos pamatos. Varbūt atombumbas meistari kādreiz braukuši ar šo pašu pazemnieku, šai pašā vagonā? Varbūt tas vīrelis kaktā ar sirmām ūsiņām un notrūkušo auss ļipiņu ir bioķīmiķis, kas vairs ir tikai par mata platumu no desoksiriboses kodolskābes molekulas pilnīgas pārredzēšanas, pēc kam varēs iesākties iedzimtības pārkārtošana un izveidošana pēc pašu izvēlētiem paraugiem? Ā, miljonīgie cilvēku bari dzīvo tik nost aklā uzticībā dabas neizdibināmajai noslēpumainībai un dzīvības pamatu neaizkaŗamībai, priecādamies par dažādiem zinātnieciskiem atklājumiem, kas padara dzīvi ērtāku un drošāku, nemaz nenojauzdami, ka vesela armija slepenu pētnieku kā mikroskopiski rūķīši ar maziem āmuriņiem un adatainiem īleniem skalda un baksta pašas dzīvības serdi, katrs savā niecīgā vietiņā, katrs citu sīku gabaliņu, kamēr kādā brīdī, un varbūt ātrāk nekā

viņi paši to cer, izjuks šķiedras un atklāsies struktūras un cilvēkiem nebūs vairs kur paslēpties pašiem no savas visuvarenības. Vienam no otra visuvarenības? Pat lielpilsētnieks visbiežāk neaizdomājas tik tālu — viņš tikai jūt, ka pats dzīvo uz šo sakratīto ritmu robežām un, vienmēr sajuzdams pārsteiguma iespēju, lielu notikumu patīkami uzbudinošo tuvumu, ir apmierināts. Kas par to, ja, nopratināts, viņš varbūt atzītu arī, ka pats no īstām vīzijām ir šķirts tikpat droši — vai tikpat nedroši — cik vismazākās mazpilsētas sestdienās nenodarbinātais pastmeistars? Par to nav jādomā. Bez tam, kas gan uzdrošināsies apšaubīt viņa taisnību? Lielpilsētniekam še ir neapšaubīta priekšroka, provinciešiem jau ir vēsturiski ierādīta zemāka kategorija vai klase, lauķi, iedzimtie, mazpilsētnieki, sādžinieki, šaubīgie pierobežnieki, tumšie kaktu ļaudis, barbari — visi ir tālumnieki, kas nozīmē, ka viņi ir tālu no lielpilsētas, no centra, sirds, galvas, kodola — no patiesības, vistālāk atsegtās, attīrītās, līdzsvarotās un pārbaudītās patiesības, kas sevī satur visus atsevišķos graudiņus un atradumus, arī tālumnieku pašu sīkumiņus. Kas gan uzdrošināsies apšaubīt lielpilsētnieka taisnību, kas riskēs saņemt nievas par vientiesīgo iedomu, ka sapelējušā mierā un apsūbējušā klusumā varētu atrasties kaut kas vērtīgs vai žilbinošs? Lielpilsētnieks zina savas tiesības — uz savu taisnību un uz saviem sapņiem, vienalga, kā tie iegūti. Piemēram, dzirdēdams par slavenu holandiešu dzejnieku, kas, ostmalas ūdeņos skumdams un slīkdams, no pusmūža saulrietu atspīdumiem savijis dziesmas savai tēvijai, uz kuŗu viņš tomēr nespēj saņemties aizbraukt, kaut nekas īpašs viņu nekavē — jā, lielpilsētnieks kādā pievakarē, sajuzdams drusku svaigāku vēsmu izskrienam pa pilsētas saskaitļotajām ielām, ir pārliecināts, ka viņš pats arī dzied ar ostas ūdeņu skaņām, taurē, zvana, pūš un plaiksnās, ka viņam pašam pieder saulrieti, pusmūži un svešas tēvzemes — kas uzdrošināsies apšaubīt viņa vīzijas? Ā, viņš dzīvo uz citu cilvēku sasniegumu robežām un tos sajūt kā savas iespējamības — tā, kā

to tiešām var tikai lielpilsētā, kur katru dienu var atrast kaut ko jaunu un citu, kur viss spožais un spīguļojošais patiesi ir sanests no visas pasaules, no visām zemēm un visiem laikiem, un nekad nepietrūkst, nemitīgi spīd acīs, žilbinādams un likdams aizmirst, ka katrs spožumiņš kādam cilvēkam ir maksājis visu mūžu.

Kas par to? Cilvēku netrūkst, lai strādā, citādi viņu mūžus tik un tā neviens nepamanītu, spožumi ir pēdas. Tieši tā. Vai par to jūs runājāt? Paprasiet Moricam!"

Atbildes vietā Malvas un Imanta acis sastapās, Imants paskatījās pulkstenī, pamāja un aizgāja bez vārda, gariem soļiem, it kā no sevis nopurinādams Morica vārdu birumu, izbrizdams no tiem kā no potīšu ūdens. Tai pašā mirklī maza, sarkana, vabolīga auto mašīna pilnā kaklā taurēja viņiem virsū. Cilvēks pie stūres Malvai nebija pazīstams, bet Morics noplātīja rokas jocīgā izmisumā:

„Uz redzēšanos!"

Malva palika viena, arvien vēl pārsteigta, un kā atbalstu meklēdama atskatījās atpakaļ. Kolonnas. Bet pret tām nevarēja atspiesties, tās izauga no pamatnēm, kas bija pārāk augstas. Labi vismaz, ka Morics nenozuda tajās, kaut bija parādījies kā no zemes izlīdis? Kur Imantam tāds draugs?

Tātad: Imants prom.

Morics: prom.

Malva? Malvā lēnām atgriezās sajūta, ka saruna ar Imantu bija aizrāvusi par tālu, Imants meklēja kādu citu un nebija ceļabiedrs. Un bez tam viņš bija aizgājis bez vārda!

o

Tie tur jau pārāk ilgi runā savā valodā, domāja Džordžs, pieklājīgi skatīdamies ārā pa logu. Gultā gulēdams, viņš varēja redzēt tikai slimnīcas pretējā spārna augšējo stāvu un panīkušu koku galotnes, kas nekad nestāvēja mierā. Ja kādam no mums tā būtu vienmēr jākustas, mēs būtu izvārguši līdz nāvei, varēja piekust skatoties vien.

Var jau, bet beidzot apnīk klausīties, kaut gan svešvalodu viņš savā laikā bija dzirdējis diezgan, pa visu pasauli braukādams, un pats arī prata vairākas. Šo ne. Bet šoreiz viņš nejuta ne mazākā vilinājuma kaut ko iemācīties, saprast vai uzminēt, kaut gan tievais ar jauno doktoru laikam pārsprieda sarežģītas un nopietnas lietas. Balsis visbiežāk lija garām ausīm un, ja gadījās drusku piemigt, tad izklausījās pēc vāveru vārvuļāšanas. Vāveru valoda — cik tāla, cik vienaldzīga! Lai viņa ir... Senāk viņš būtu ausījies, senāk viņš pats arī ņēma nopietnas un sarežģītas lietas nopietni, bet tagad, piemēram, banānu stāsts likās daudz saistīgāks. To viņš bija izdomājis vēl tikai šorīt... bet Tievais diemžēl neēda banānus un neprata angliski. Viņš vispār gandrīz nekā neēda, bet par slimību vāveres laikam nerunāja, nāca vēl cits ārsts, kas darbojās ar to. Jaunais doktors patiesībā tik jauns nemaz nebija, tikai tāds izskatījās, zēniski sēdēdams uz sava slimnieka gultas, šūpodams kājas. Tie bija biezie mati, tiktikko sirmot sākušas vāveres astes krāsā, kas pār pieri karājoties noēnoja sīkās rievas... vakar, gaitenī,

viņš bija redzējis tuvāk, kamēr doktors, atraidīdams cigareti, bija atzinies, ka pirms pāris gadiem Konstantinopolē apsolījis kādam svētajam, ka vairs nesmēķēs. Pat doktoriem vajadzēja maģiju! jeb tā varētu domāt, ja viņš reizē nebūtu smaidījis to mazo atklātas viltības smaidiņu... vai tik tā nebija kāda svētā? Šie stāsti un smaidi bija labāki par visām nopietnām un sarežģītām lietām, bet dažam paiet viss mūžs, iekams to aptver. Piemēram, Džordžam Vilkinsonam.

Nu, bet slimnīcas gultas nebija domātas tādai sēdēšanai, tās bija par augstu pat tik gaŗam cilvēkam, kāds bija doktors, ar tik veseliem kauliem, tās bija domātas māsām, lai viņas varētu tikt tev klāt it kā uz galda noguldītam, kā tādai lietai, kā sainim, ko var dažādi izgrozīt sev priekšā, attīt un satīt, ņemaz nenoliecoties. Slimnīcas gultas vispār nebija domātas gulēšanai, un naktīs tās slepeni cēlās uz augšu, vēl tuvāk pie griestiem, tuvāk pie Tevis...

Čip, čip, čip...

Viņš neēda banānus, bet vai kāds bija iedomājies viņam piedāvāt riekstus? Viņš pats nekad nekā neprasīja, visbiežāk gulēja pievērtām acīm, un māsas jau sen nemēģināja viņam nekā ne teikt, ne vaicāt, tikai iedeva termometru vai nolika priekšā mazos papīra zāļu trauciņus... Cik ilgi viņš tā turēsies? Vajadzēja taču viņam izskaidrot, ka slimnīcās jācīnās par savām tiesībām, vairāk vēl nekā citur...

Čip, čip, čip...

Nevarēja jau nekā teikt, Džordžs arī nemaz negribēja, galu galā jaunais doktors bija Slaidā vienīgais apmeklētājs, nupat tikai atradies, ienāca, kad varēja, citādi viesu laikā Slaidais vai nu gulēja tik nekustīgs, ka Minija un Teodors un pat okšķerīgais Helmūts viņu pilnīgi aizmirsa un trieca tā, it kā viņi istabā būtu vieni paši, vai arī kaut kur nozuda: vēl jau staigāt viņš kaut cik varēja, kādu vakaru, kad neviens neatnāks, būs jāpaskatās, kur viņš īsti gāja, slimnieku kopīgajā atpūtas telpā viņu nekad neredzēja, viņš acīm

redzot televīzijā neskatījās un kāršu spēlē nebija ieinteresēts, viņš patiesībā, pagāns, nelasīja arī to laikrakstu, ko jaunais doktors viņam atnesa, lai gan izrādījās iepriecināts... Nu, labi, ka viņš vēl varēja šad tad uzslieties kājās un pastaigāt, tik slims viņš varbūt nemaz nebija, un skatīties citos vienmēr no lejas, no spilvena līmeņa bija ļoti kaitīgi — nevis, ka tas radītu mazvērtības sajūtu, to ne, bet tā varēja gluži nemanot piesūcināties ar viltīgo citādību — pēc kāda laika aizmirstas, kā jājūtas normālam cilvēkam, starp pašu un dabīgo pasauli rodas arvien lielāka starpa, ko pārvarēt kļūst par grūtu, guļus perspektīvas sāk likties vienīgās īstās... dīvainas lietas ar tām perspektīvām, labi, ja to izdodas agri pamanīt, vai viņam visu mūžu nebija noderējis jaunības ekspedīcijas piedzīvojums? Toreiz nebija pagājis ne desmit dienu, kad viņam jau bija licies pilnīgi pareizi un piemēroti, ka Bēthovena devītā ir vienkārši pavadījums spīdoši brūnas munduruku meitenes dejai Amazonas džungļos, atskaitot vienīgi vissvinīgākās vietas, kad viņš arī bija smējies kā kutināts, visvairāk gan iedomājoties nedabīgi sastingušos cilvēkus ciešās, sasmakušās koncertzālēs... brūnā meitene Bēthovenu klausījās ar augumu! Perspektīvas vajadzēja saprast un mainīt, bet ne pārāk strauji un ne pārāk bieži. Nu, bet slimnīcās viņš bija diezgan izgulējies pa šiem gadiem un zināja, ka pienāk brīdis, kad kājās stāvēšana — stāvēšana kājās — jau likās absurda, nepiemērota, nekaunīgs izlēciens, vai vismaz tik dīvaina, ka gandrīz jau dievišķa — un ja pašam tad nav pārcilvēcīgu ambīciju, tad, brālīt... Vai vāveres varēja būt kā dievi?

Bet tik tālu jau mēs vēl neesam... Vājais vēl varēja nostāties kājās un paskatīties māsai acīs kā vīrs — tā kā to nevarēja uz šīm sasodītām galda-gultām guļot. Nu, Minija gan arī kādreiz varētu viņam uzsmaidīt, nebija jau necik vecs, plikgalvainie līdz mūža vidum izskatās vecāki par saviem gadiem un pēc tam jaunāki...

Čip, čip, čip...

Ko darīs Minija, kad viņš pats būs beigts? Šoreiz vēl ne, viņš pie slimnīcām bija pieradis un jauta labi, ka šī jau nu nebija pēdējā reize, bet tomēr drīz... un viņa nemaz neprata mazliet pagrozīties un pamanīt citus vīriešus, viņa tos uzrunāja pārāk svinīgi. Viņš bija meiteni ieraudzījis pats, bet otrreiz viņai tā vairs negadīsies, un kaut gan jaunas atraitnes bija cieņā, viņām reti laimējās, ja pašas nebija viltīgas un gudras. Nudien, būs jāsāk viņa mācīt pašam — varbūt pat steidzīgi, ja jau viņš par to varēja domāt tik mierīgi, kā tēvs un skolotājs, viņš, kas tagad priecājās par nieciņiem un izdomāja banānu stāstus, un zināja, ka nopietnas un sarežģītas domas nebija nekā vērtas, ka bija labi, ja no dzīves palika drusku prieka un viegls smaids — vai viņš tagad bija ticis bērna prātā vai beidzot svētīgs?

Čip, čip, čip — nē, tagad viņi tūlīt beigs, balsis bija zemākā tonī —

Doktor —

Viņš tiešām ir milzīgi gaŗš, kad pieceļas kājās!

„Doktor, es gribēju jums kaut ko vaicāt —"

Jaunais doktors smaidīja un purināja galvu.

„Nē, nē," viņš teica, „es jums nekādus padomus nevaru dot, redziet, es jau sen nepraktizēju, šis ir mans pirmais slimnieks desmit gadu laikā, jeb tā es smejos, patiesībā es gluži nejauši pamanīju pazīstamu vārdu slimnīcas administrātīvos sarakstos —"

„Es negribēju padomus," teica Džordžs Vilkinsons un māja doktoram nākt tuvāk. Viņš pats varēja dot padomus, bet nebija vērts izskaidrot mazu pārpratumu, nebūsim sīkumaini, svarīgi bija noskaidrot par riekstiem un — „Vai viņš dzīvos?"

Doktors acīm redzot izbijās.

„Jūs taču zināt," Džordžs teica, pēkšņu aizdomu pārņemts, „jūs taču zināt, ka viņš nesaprot angliski?"

„Viņš saprot."

„Viņš nekad neatbild!" Džordžs pārsteigumā sauca, piecēlies sēdus.

„Kāpēc tu neatbildi?“ Doktors nu smaidīdams vaicāja Kaulainajam, bet tas galvu purinādams teica: čip, čip, čip —

Doktors jutās neērti. Nu, viņš nebija vainīgs, Džordžs bija piedzīvojis vīrs, un kaut gan gadījums viņu pārsteidza, tad uz doktoru nebija ko dusmoties, vispār nebija ko dusmoties, patiesībā šis bija pavisam jauks gadījums... Džordžs domāja ātri.

„Doktor,“ viņš teica, „es saprotu, jūsu draugs pirms, teiksim, desmit gadiem apsolījis kādai Gvadalupes svētajai, ka viņš nerunās angliski... Mazs pārpratums no manas puses, es atvainojos... un saprotams, ka viņš dzīvos, cilvēki, kam tik maģiski sakari, ir nemirstīgi...“

○

Novirzīšanās? Atkritiens?

Malva nožāvājās. Tik agram rītam tādi vārdi bija par stipru.

Pulkstenis jau sen bija nozvanījis, apstādināts uz desmit minūtēm, zvanījis atkal un apstādināts pavisam, bet laiks tecēja tālāk. Pilsētā, kaut kur ļoti tālu, nosvīdušā rīta gaismā atslēdzās durvis, atvērās veikali un iestādes, baznīcas, bankas un bibliotēkas, mūzeji, kafejnīcas un krogi, un atkal pieejamas kļuva diega spolītes, vīnogas, papīrnaži, auskari, pastmarkas, padomi, altāri, iluminēti manuskripti, senlaiku monētas un alus.

Tik agri no rīta, uz miega sliekšņa, daudzas jaukas iespējas priecīgi saskrēja prātā un grozījās lielā barā kā tūdaliņa dancotāji gatavi sasist plaukstas un izlaist lielo riksi — un bija labi vēl neizvēlēties tikai vienu, kas tad, nabags, paliktu stāvam plikā plānvidū, kamēr visi pārējie nobēgtu malās un pazustu kaktos.

Parasti jau tā negadījās, visbiežāk rīts pieskrēja pēkšņš un neatvairāms kā asa gaismas šautra cauri miega tumsai un aizrāva pa jau izdomātiem un nospraustiem ceļiem, lieki apkārt šaudīties neļaudams. Šorīt arī sarkanmatainā Laumera jaunkundze jau droši vien bija palūrējusi pāri baltiem aceņu ielogiem sienas pulkstenī un novaikstījusies: viņa neturēja labu prātu uz gaisīgām pētniecēm, kas vienā dienā bija kā sadegušas pēc kādas īpašas grāmatas, bet nākošā, kad vajadzīgais sējums bija ar lielām pūlēm tiešām sameklēts

un pazemīgi gaidīja savu reto lasītāju, tā vispār neparādījās.

Nekas. Sumēriešu zīmogi jau sen vairs nesirga ar steigu. Pa nakti bija kaut kas noticis, līdzenumā bija izaudzis kalns, laikam, kas jānorok vai vismaz jāapskata.

Uzsildījusi vakar vārīto kafiju, Malva atgriezās gultā. Rīts bija gaišs un silts, segas nevajadzēja, un arī palagu viņa paturēja vienīgi tādēļ, ka tas, pārstiepts pāri izslietajiem kāju pirkstiem un pabāzts zem ceļiem un aiz muguras, ļāva iedomāties balti ievīstītu mūmiju. Tās nebija iznīcības domas, drīzāk saulaina smaidīšana, kuŗā mūmijas īpašniece pa skropstu starpu, pāri cieši satītajiem krūšu izciļņiem noskatās uz savu trauslo, tīro sastingumu no vairāku gadu tūkstošu attāluma — piedodoša smaidīšana, kas saprot, ka smalkie linauti un akmens šķirsts ar smago vāku ir tikai mesli, pienācīgi samaksāti īstenības kārtībai, kuŗai mūžīgā dzīvošana izsijājas cauri kā sudraba lietiņš.

Sapnī viņš bija ienācis pēkšņi, bez pieteikuma. Augumā sīks, tērpies tumšā mētelī ar uzsistu apkakli un zaļā bavāriešu cepurē, kuŗas mala pārliecās pāri šaurajai sejai tik tālu, ka acis palika pilnīgā ēnā, nesaredzamas. Esmu kaut ko atstājis atvilktnē, viņš teica un, vairāk nekā nepaskaidrodams, nemaz nevērodams pārējos cilvēkus sapņa telpā, tūlīt gāja pie plašā galda sienas malā.

Galds droši vien reiz bija kalpojis par greznumu kādā zālē vai viesu istabā, uz savas vizošās virsmas turējis krāsainas, platvēderainas porcelāna vāzes vai bronzā izlietu šķelmīgu Pānu, bet tagad uz tā stāvēja Malvas kārtīgi sarindotās grāmatas, piezīmju lapas, indeksa kartītes, fotokopijas un skices. Abas atvilktnes bija ļoti seklas, gandrīz paslēptas galda apmalā. Reiz tajās droši vien bija glabājušās vizītkartes, vecas sēru vēstis melni apmalotās aploksnēs un varbūt pat grezna deju grāmatiņa, ko kāda pievīlusies meitene tur bija iemetusi pēc neizdevušās balles. Bet ko viņš tur būtu varējis atstāt? un cik sen? Malva bija tikko paguvusi

nostāties pie durvīm, kad viņš jau nāca atpakaļ, taču izrādījās, ka nebija nozīmes viņu aizkavēt vai iztaujāt. Citiem muguru pagriezis, viņš apstājās Malvai pretī, bet vēl nebija paguvis ieraut kaklu un, apkakli drusku nost pavilkdams, atklāt savu seju, kad Malva jau zināja, ka tas nebija viņš.

Un vēl? Sajūta, ka līdzenumā pa nakti uzcēlies kalns, nepārgāja, bet vairāk Malva neatcerējās un nevarēja saprast, uz kuŗu pusi jāskatās tālāk.

Gaitenī noskanēja viegls klikšķis, piesardzīgi soļi pagāja gaŗām Malvas durvīm, nokāpa pa kāpnēm, pēdējos pakāpienus noskrienot drusku ātrāk. Tā nebija Inta, viņas soļus Malva jau pazina pavisam droši. Bet kas cits? Viesiem, sevišķi tādiem, kas paguvuši jau izciemoties un jau iet prom, tomēr par agru? Varbūt pārbraucis augšstāva trešais iemītnieks, Paisuma kungs, ko Malva vispār vēl nebija satikusi? Pirmīt, virtuvē kafiju sildot, viņa nebija pamanījusi nekā neparasta. Vienīgi Intas siera zvans uz palodzes bija tukšs, kas, cik varēja atcerēties, gadījās pirmo reizi. Paisuma kungs pārbraucis, apēdis Intas sieru un aizgājis uz pilsētu. Uz banku, baznīcu vai bibliotēku? Uz biroju vai biržu? Malva iesmējās. Paisuma kungs viņai pēkšņi bija iepaticies. Viņš esot Eglīšu ģimenes draugs, Inta bija teikusi, architekts vai inženieris, ceļojot daudz apkārt darba sakaros un reti esot mājās, kādreiz neatgriežoties pusgadu vai ilgāk, kā no Jordānas brauciena, tā ka augšstāvs iznākot tikpat kā viņām vien, gandrīz jau visa māja, jo Eglīši paši arī augu dienu prom un kāda rosība lejā rodoties tikai tad, kad atbraucot aizprecētās meitas ar saviem vīriem, suņiem un draugiem. Lieliska vieta, kur mierīgi dzīvot un nodoties zinātnieciskiem pētījumiem, Inta bija teikusi, pašķiebdama galvu un ļaudama saviem taisnajiem, gaišajiem matiem pārkrist pār vienu aci.

Bet kalns?

Zaļcepure taču bija teicis kaut ko ļoti svarīgu, un kaut gan Malva nevarēja atcerēties ko, pievilšanās sajūta, ka tas tomēr nebija viņš, bija izgaisusi gandrīz

nepamanīta. Viņa bija svešo laipni sveicinājusi. Labdien, viņa bija teikusi, smaidīdama pār visu seju — tas tā bija iznācis, nebija jau laika pārdomāt, cik piederīgi ir uzsmaidīt svešniekam, kas ienācis tavā istabā un uzvedas kā savās mājās — reizē tomēr arī nojauzdama, ka jābūt vēl kādam dziļākam sveicienam, ka viņā pašā kaut kur dus kāda lielāka sveicināšana un saņemšana, kam vēl jāgaida.

Vairāk nekā nevarēja atcerēties.

Mūmija pakustināja abus īkšķus, un Malva atgriezās pie tās. Sauss, spožs karstums un žilbinoša saule viņai rādījās piramidu bezgaisainās tumsas vietā, dzīvība nāves trūdu vietā. Tu droši vien biji princese, viņa domāja, un tomēr — vai mana valstība nav lielāka par trīs, četri tūkstošiem gadu un to, ka es varu iedomāties un atcerēties tevi, tevi arī?

Un es varu sakustēties. Vai, ja gribu tomēr vēl gulēt nekustēdamās, varu grozīt vismaz acis, par domām nemaz nerunājot. Tev šī istaba liktos šaura un grabažaina, tavus plašos tempļus, tavus pulētos spoguļus un smaržu traukus esmu redzējusi mūzejā, un tavu melnzaļo kaķi ar zelta auskariem es vēl kādreiz iegādāšos, kas par to, ka tas būs tikai atdarinājums, arī tavējais bija tikai īstā kaķa atdarinājums — vai varbūt kaps. Tādu es nemaz negribu. Par šīm plastikas matu sukām un papīra mutautiņiem tu droši vien nošķaudītos, tāpat kā par sīkumtirgos savāktajām mēbelēm, bet tas tāpēc, ka tu nezini, cik briesmīgas ir nolaizītās lētās jaunās. Pīto niedru krēslu tu varbūt paspertu ar savu smalki sandaļoto kāju, un tas tūlīt paklausīgi apveltos uz mutes un pieplaktu pie grīdas. Bet varbūt krēsls tev liktos pazīstams? Tas ir ceļojis šurp no Āzijas vai Afrikas, smacis milzu preču kuģa tumšajā vēderā un sapņojis par vēju lēzenas upes līcī, pats kļūdams arvien sausāks un vieglāks,ar vienu pirkstu paceļams un šūpojams. Taču sēdētāju tas tur droši, kaut tam nav nevienas skrūves vai naglas, it kā pietiktu ar melno ornamentu, kas ir iepīts atzveltnes atliektajā malā, izskatīdamies kā rūtiņu papīrā iezīmēts raksts, melni

stabiņi trīs rūtiņu gaŗumā salikti cits citam blakus tā, ka vidū iznāk stūraina saulīte un katrā pusē pa ragainam pusmēnesim. Malvas acis neviļus pie tiem arvien apstājās, tie izskatījās mazliet pazīstami, kaut auguši kādā upes līcī savanas malā, kādos tumšādainos pirkstos, sen aizgrimušos laikos un gaišās domās. Un tagad tie nepazīti spīdēja Ņujorkas priekšpilsētas koka namelī, kas pats tikai aiz nejaušības bija patvēries mazā ieliņā blokmāju starpā un nelikās traucējamies, ka šis ir lielais pasaules lietu sajaukšanās laiks.

Nē? Tu zini, ka es tikai izliekos, ka šīs rotaļas ir jaukas, sevišķi šādā rītā, kad laiks ir piestājies kā upe un niedru raksti trizuļo saulē, un domas zuz kopā ar gaismu — bet ka tās nepieskaŗas kodolam? Ka patiesība ir daudz lielāka un varenāka? Ka te nekādas mūmijas nav, tikai mans augums, ietīts palagā, kas ir gan stūŗa ķīnieša mazgātuvē izkodināts balti balts, bet tāpēc nepataisa cilvēku par mūmiju? Tikai dzīvība ir tā pati, tāda pati, kā reiz bija tev? Un tu to atnāci apciemot un apliecināt, un varbūt tajā padzerties, ļaudama arī man ieraudzīt tās valstību, kas nepavisam nav vēl beigusies un nekad nebeigsies? Tev nevajaga šo ārišķību, kas pie tam vēl ir tikai virspusīgas līdzības un nemaz nesniedzas dziļāk par palaga plānumu!

Jā. Es jau zinu. Tās vajaga man, kā es citādi būtu iedomājusies tevi un pamanījusi? Man vajaga patiesību redzēt, vai vismaz redzēt to, kas to parāda. Man nevajaga zināt tavu vārdu vai dzimšanas gadu un pat dinastiju ne, bet kādaš zīmes man vajaga. Un vēl man vajaga zināt, kādi koki auga tavā dārzā un kuŗš no tiem bija svēts? Palma, vīģe vai akācija? Un vai tu to laistīji no zelta trauka un svētku dienās tam tini apkārt izrakstītas jostas? Un kur bija avots?

Malva spēji sakustējās un izlēca no gultas. Līdz Ēģiptei viņa nebija vēl ne tuvu tikusi, vēl bija pilnas rokas ar sumēriešu kokiem, kas auga kā mežs, kur vien paskatījās — uz podu lauskām, uz gludiem akmeņu sāniem, uz sadrupušu sienu izciļņiem un vissenākajos zīmogu nospiedumos, turpinādamies joprojām, kaut

īstie koki sen bija nokaltuši un iznīkuši, satrunējuši un pārvērtušies smiltīs vai pat sāls putekļos, kas tagad klājās pāri sensenajām valstībām. Attēli bija palikuši — bieži vien dīvaini, stilizēti tēli, par kuŗiem bija grūti iedomāties, ka tie jebkad būtu sevišķi līdzinājušies dzīviem kokiem, bet kas nevarēja būt nekas cits. Vai nevarēja? Zaļā šalkošana izglābusies mēmā akmenī, pa saspriegtās gravētāja rokas vibrējumu iebēgusi tūkstošgadīgā klusuma valstībā, gaidīt līdz brīdim, kad kāds to pareizi uzskatīdams atkal atdzīvinās un atbrīvos.

Pēkšņi steidzīga, Malva ķērās pie nepieciešamiem rīta darbiem. Gultu viņa uzklāja trīs minūtēs — brūno, rievaino pārklāju viņa bija jau iemanījusies uzsegt pilnīgi taisni gandrīz neskatīdamās, baltā spilvena drāna pazuda atvilktnē, bet brūni un dzelteni izrakstītais spilvens, drusku sapurināts, pārvērta gultu par dīvānu. Māsai bija laba acs — arī zilos aizkarus viņa bija atnesusi un tajos, pārkārtos pār visu gala sienu, vakaros varēja peldināt nogurušas acis kā kumeļus. Ērikai bija jāpiezvana, jau vakar vajadzēja piezvanīt — varbūt pienākusi beidzot arī kāda ziņa no Valdas?

Nē, Ērika pati būtu piezvanījusi, ja būtu vēstule. Bet Malva vakar ilgi nebija mājās? Piezvanīt tagad? Malva vilcinājās. Tālrunis bija lejā, un viņai nenesās prāts. Bija reizes, kad māsas laimīgajai ģimenei labāk nepieskarties. Māšelei pašai nemaz negāja labāk; prieks, ar kādu viņa visiem stāstīja par Malvai piešķirto pētniecības stipendiju, kas vairākus gadus ļaus netraucēti darboties ap — jā, prieks bija īsts, un tomēr Ērikas acis uz īsu mirkli tikko pamanāmi aptumšojās, tieši šajā vietā, jo vairāk pār pāris vispārinātiem izteicieniem viņa nesadūšojās pateikt, un lai gan citi to parasti nepamanīja, Ērikai pašai šajā brīdī likās, ka viņas mūžā kaut kas palicis nepiepildīts, kaut kas, par ko viņa parasti nemaz nedomāja un tikai atsevišķos brīžos nojauta kā steidzīgu, gaŗāmslīdošu ēnu — nē, drīzāk kā gaŗāmskrienošu gaismu, kas atplaiksnās atvērtos logos un parāda, ka aiz pašas robežām ir vēl

citādas kustības un zemes; un vajadzēja kādas saņemšanās, lai skumjas, ko šis uzbudinošais redzējums pameta aiz sevis, būtu tikai gaišas.

Abas māsas to prata un no tā nebijās, tikai tas allaž prasīja kādu uzmanību un laiku. Ar laiku bija jāapietas taupīgi, tā kļuva arvien mazāk. Gadu acis rādīja visu lielākā gaismā un dziļumā, un tas bija viens no vislabākajiem atklājumiem, ko iepriekš nevarēja ne nojaust, ne iedomāties. Kurš bērns un jauns cilvēks nav brīdināts un mācīts — padzīvosi, sapratīsi, kāpēc nevar tā un to! Tas vienkārši nozīmēja, ka ar laiku tu iemācīsies cienīt šķēršļus un pieņemt ierobežojumus, nestrēbt karstu putru, netriekties ar galvu sienā, neprasīt pēc mēness un nebrēkt pēc putna piena. Tautai šādu izteicienu netrūka. Bet tas nekad nenozīmēja, ka padzīvošana un saprašana atklās arvien plašāku un sarežģītāku pasauli, kas nevis ierobežos un deldēs, bet rādīsies arvien saistošāka, kožu un rūsu nesaēstās bagātības krausies virsū kā kalns un kūdīgā dziņa izskriet visus ceļus, noķert visus zaķus pazudīs pati no sevis. Kur bija sakāmvārdi par to, kur pamācības un mācības? Neapsolītās zemes atvērās nesludinātas un apbūra negaidot.

Rīta spredikis pabeigts? Varēs sākt strādāt? Ja nav tuvumā citu, ko pamācīt, jāiztiek ar sevi? Nezini, ka pasaule katru rītu jāiedēstī par jaunu vai jāizritina kā paklājs, kas pa nakti bija salocīts pagalvī, un jāpaskatās, kas tur ir un vai viss ir — nevis jāpinas spredikos, kur var apmaldīties ātrāk nekā mežā?

Tātad:

Istabai četri kakti. Zemei četras debess puses. Visumu pagaidām atstāj mierā, visu uz reiz nevar. Laikam ir trīs dimensijas, pagātne, tagadne un nākotne, bet viņš pats ir ceturtā dimensija. Gudri. Toties hopi indiāņi domā, ka ir tikai divas dimensijas, tuvu un tālu, un laiks nestiepjas garumā, bet krājas kaudzē. Tu vienmēr esi kaudzes virsū, un nekas, kas laikā bijis, nepazūd un neattālinās. Ceremoniālo deju nebeidzamie soļi ir vienmēr klāt, sakrāti kā graudi maisā, un tāpat

labie darbi un atklāsmes. No tām nemaz nevar aiziet, aizslīdēt prom, pat ja gribētu, tās vienmēr paliek tuvu. Bet neaizraujies — baltie, rietumnieki, to parasti nevar saprast nemaz vai arī tikai kā matēmatisku uzdevumu ar pieņemtiem lielumiem, par kuŗiem neviens nezina, kā tie skan vai garšo.

Pasauli pabeidzi? Vēl ne? Labi. Tajā ir daba, lietas un cilvēki. Nemaz nestrīdies pretī par suņu dvēselēm, dzīvnieki vienkāršības labad pieder pie dabas. Labi, labi, cilvēki arī, bet ja tos neatšķiŗ, tad jāiet pretējā virzienā.

Lietu ir daudz, dažādu un diezgan. Daba aug tepat puķu podā uz palodzes, zilas petūnijas aiz ziliem aizkariem. Trūcīgi ir, nav jau nekāds koks, bet tomēr aug. Daļa visa vietā — viss, kas aug, nozīmē visu dabu. Mīļā puķe, vai tu esi līdzība? Un rados mūmijas princesei? Varbūt zili ziedi no Nīlas dūksnīm arī nāk ciemos. Ar zilo vēju. Lai neaizmirstas.

Cilvēki? No tiem šorīt ne atkauties, visa istaba pilna, Laumera jaunkundze, Ērika ar visiem bērniem, nezināmais Paisuma kungs, Inta, Eglīši, pat indiāņi, kaut pietiekami spilgta bija tikai mūmijas īpašniece un viņš, kas izrādījās nebija viņš. Kāpēc viņam bija zaļa cepure? Imantam vakar nebija cepures! Un Valda. Kaut kur pazibēja arī ķīnieša ģīmis, par viņu vismaz bija zināms, ko viņš darīja — skaitīja dvieļus, palagus, kreklus un naudu un smaidīja. Par skaitīšanu, nevis par naudu. Tādas atšķirības jāiegaumē. Soli pa solim, skaties, kur tu ej. Ja tās neievēro, tad visa pasaule rādās citāda — bet kur tu jau atkal esi aizklunkurējusi? Ja viņš te būtu, vai tad tu arī pļāpātu visu, kas krustu šķērsu ienāk prātā?

Ja viņš te būtu?

Malva atvēra plaukstu un ļāva, lai nupat uzlasītie baltie papīra ripulīši, kas, piezīmju lapās caurumiņus kniebjot, bija izkaisījušies pa visām malām, plīvodamies nobirst atkal zemē viņai blakus. Nu tie mirdzinājās kā pārslas vai ziedlapas tumšā zālē.

Viņa pavilka ceļus zem zoda, aptina rokas ap stilbiem un pievēra acis. Nē, to nemaz nevarēja iedomāties. Tā bija kāda cita eksistences pakāpe, par ko Malva nekā nezināja. Vai arī viņš bija līdzība? Nekad tieši neskatītais gaišums vienmēr plaiksnījās kaut kur augstāk par viņu pašu, un Malvai likās, ka tā varbūt vajadzētu justies zivīm un citām zemūdens radībām, kas sajūt gaismas pieskaršanos ezera virsmai. Bet vai tur, augšā, varētu pastāvēt? Viņš gan, bet viņa? Varbūt viņš nonirs lejā un izgaismos dzelmes pašas? Bet varbūt viņam nebija tāda veida, varbūt viņš nebija ne zivs, ne cilvēks — kas viņu parādīs? Man vajaga patiesību redzēt, vai vismaz redzēt to, kas to parāda. Nē, to nevarēja iedomāties un tam nevarēja arī sagatavoties, vismaz ne citādi kā vienmēr klausoties, vismaz atbalsīs, kas skanēja Malvā pašā, un vienmēr pamanot pēdas, kas palikušas pat tur, kur viņš pats nemaz nav gājis.

Par spīti visam, ko vakar bija teicis Imants.

Vakardiena? Vai jāizritina arī tā?

Varbūt viņa īstenībā šorīt bija palikusi mājās tāpēc, lai pārdomātu visu, kas vakar bija sacīts un sarunāts. Neparasto nevajaga norīt veselu — varbūt tas bija tas kalns? — tā svarīgākais paliek nesagaršots. Bet tad nevar ļaut domām spietoties gaisā kā patvaļīgām bitēm! Jaunā dzīves vieta bija arī jauna vieta dzīvē, šoreiz bija jātur acis vaļā, nevis tā kā pirmoreiz. Vecie pamati nolīdzināti, bet dzīves telpa pildījās no jauna, ilgi pasaule nepaliks tik klaja un vienkārša kā pašreiz, šoreiz bija jāpamana, kā tā piepildās—vai tā milzt no iekšas, no Malvas pašas, kā rūgdama mīkla un spurdzošs putnu bars no lizdas izceldamies, vai no āra, no pamalēm, kas kā mākoņi pieskrien klāt vai pārliecas pāri kā padebeši un piebārsta zemi ar lietiem un zvaigznēm, ar ziediem un augļiem un meteoru akmeņiem. Vai abējādi reizē, abējādi reizē gan.

Taču vakardiena bija jau tālu, un pilsēta, šorīt nokavēta, jau aizpeldējusi prom, atstādama indiāņus uz sēkļa. Šeit to nevarēja pat dzirdēt, tā bija zemes lodes otrā pusē — un ja zeme bija plakana, tad pilsētas ļaudis

tikpat nepaticami un šeit neiespējami kā fantastiskās būtes, kas dzīvoja pretējā pusē un tikai retumis uzrāpās gar visattālākām zemes malām pie mums, kā tas ir aprakstīts senās grāmatās, kad Marsa iedzīvotāji vēl nemaz nebija atklāti.

Pilsēta bija otrā pusē, un tur viss notika pēc citas kārtības nekā mājās, savā klusumā. Cilvēki nebija tie paši. Pilsēta pārgrozīja un pārvērta un, nelikdamās zinis par to, kas aiz tās robežām, tā ierāva sevī, vilka, vizināja un kratīja, dzina ātrāk, spieda lēnāk, sarucināja tievāku, pastiepa garāku, lieca un locīja pie zemes un gar sienām un pūta pa vidu; un vaboles, sliekas un pieneņu pūkas rosījās, kā prazdamas, lai atrastu savu spraudziņu un varētu noturēties pilsētas dārdošajās skavās. Nekam citam neatlika ne laika, ne spēka — kas, laipojot gar tarkšķošajiem bruģu lauzējiem, cauri skudru cilvēku skraidelēšanai, pa vidu reklāmu, uzrakstu un stāvgrūdu skatlogu mudžeklim varēja noturēt apziņā jautājumu par to, kāpēc domu vilnis, uz simtgadīgo koku plūzdams, sašķīst, to nekad neaizsniedzis? Kamēr izlaipoja pilsētai cauri, kamēr sasniedza zemes malu un attika klusumā, tikmēr jautājums pats bija sašķīdis drumstalās.

Malva nopūtās. Pilsēta bija ielaista domās, dunoņa nāca tuvāk un virsū. Ja nepagūst paslēpties, tā kā neapturama satiksmes straume pārbrauc pāri un noplacina plakanu kā svītru ielas asfaltā — tā bija jāatbīda atpakaļ! Ar pūlēm viņa sabāza pilsētas skaņas, klaboņu un čīkstoņu, riteņu un soļu dunu, seju un gaismu ņirbu, elpu tvaikus, ēdienu garaiņus un virpuļdurvju zibēšanu atpakaļ krātiņā un aizbāza priekšā koka tapiņu. Stāvi rāms, nu!

Taču no vakardienas vairs bija palikušas pāri tikai domu drumstalas un tēlu šķembas, teikumi, izlauzušies cauri pilsētas režģiem, bija tomēr zibinājušies un mainījušies kā pilsētas ritmi, šķīduši un raustījušies nenobeigtās secībās. Pat bibliotēkas krēslainais klusums nebija varējis ilgi nosargāt vienas valodas tecējumu, un tagad Malva nevarēja sazīmēt Imanta seju — klusu

seju, nemainīgus vaibstus, kādi cilvēkam ir pašam savā pusē, mājā un miegā. Aiz kāda pilsētas niķa viņa nebija iztaujājusi Imantu mazliet tuvāk? Vai Imants arī jau bija pabeidzis parastos dzīvošanas darbus un nodevās kaut kam citam?

Aiz muguras uzcelts un sajaukts nams, pamati nolīdzināti.

Tādu cilvēku, tagad izrādījās, bija diezgan daudz.

Aiz muguras droši vien bija mīlestības un nāves, cerības — un izmisums, kas ir lielāks par vilšanos: līdz pašiem pamatiem sašķeļošais jautājums, ar kādu cilvēks vēršas pats pret savas dzīves neparedzētajiem, nesaprotamajiem, satriecošajiem notikumiem: vai patiešām tā var būt? kā tas iespējams? vai tas tiešām notiek — un ar mani? vai patiesi tas esmu es, kas to pārdzīvo, vai tas vispār ir pārdzīvojams? Kā manī viss var sagrūt un sagāzties, iznīcinot un pazudinot un mani pašu izmetot ārā pavisam — kā es varu tikt izvemts pats no sevis? Un nezināt vairs, kas es esmu, vai es turpinos un kas šī par pasauli? Pilnīgā bezpalīdzība un sastingums, apdullinošais zvēliens, kas izārda pasaules pamatus un nojauc dzīves celtni, var piemeklēt katru cilvēku, agrāk vai vēlāk, un viņa tālākais mūžs izšķiras ar to, kādu atbildi viņš atrod, kādu kārtību ierauga, vai varbūt kāds pasniedz roku, kas, vai pa tvērienam gadās kāds grožu gals, kur pieķerties, kuŗi groži, kuŗi zirgi izrauj ceļa virsū, uz kuŗu pusi, ja vispār, ja nenositas pavisam vai nekļūst par vientiesi. Daži cilvēki varēja sākt visu no sākuma, tāpat, un citi nevarēja, bet pasaule nekad vairs nebija tā pati.

Aiz muguras, aiz muguras. Laiks, kuŗā nav nevienas atbildes, kuŗa visi pieņēmumi izrādās nederīgi, un visas neapšaubītās patiesības izrādās par pieņēmumiem. Ziemeļi bijuši dienvidos un saule riet, nevis lec. Saules nemaz nav, tikai ugunskurs. Sārts.

Aiz muguras. Tieši kā tas kuŗam gadījies, nebija svarīgi, svarīgi bija tikai ieraudzīt to, ko katrs atradis pēc tam, ja nebija nosities pavisam vai ticis par vientiesi.

Tagad Malvai dažkārt likās, ka pastāv dīvaina biedrība bez nosaukumiem, statūtiem un krāsainām nozīmēm, jo biedri savā starp varēja pazīties tāpat, bet citi nekā nemanīja tik un tā. Tā bija gandrīz kā slepena draudze, tās locekļi visbiežāk tie, kam parasti pieņemtos sakaros dzīvē nebija veicies: vieninieki un atraitņi, mūķenes un ubadzes, visādi vienpaši, savdabji un dīvainuļi, varbūt kurmji? Vai putni. Visi nebūt nebija dzejnieki vai mūzikanti, visi nebija pētnieki un izgudrotāji, un tos nemaz nevarēja vienmēr tik droši atšķirt no klaidoņiem vai no paraugpilsoņiem, un tomēr atšķirība bija. Šiem īpašajiem ļaudīm piederēja kaut kas neiznīcināms un neatņemams — pārbaudīts un neizputināts, ne no kā neatkarīgs, kaut arī varbūt katram citāds un savs. Un vēl: viņiem nekad nebija necik laika. Viņi kustējās pa pasauli ievēroti gan, bet neielēsti, neielēšami citu dzīvēs vai nodomos; par viņiem kādreiz domāja, bet vēlāk, vaļas brīžos, kad svarīgākie darbi katram bija apdarīti; viņus vienmēr varēja neielūgt, viņi bieži nenāca lūgti, viņi nekur nepiesaistījās, vienmēr prata nozust un tomēr arī nepazuda pavisam, viņu pēdas bija pārāk atšķirīgas, lai izdzistu pilnīgi, un arī viņi paši šad tad gluži negaidot atkal parādījās — gandrīz kā tīšām, visam pielikdami citādu mērogu? — varbūt pēc desmit gadiem ienāca svešā istabā, ne par ko nebrīnīdamies, it kā viņi te būtu bijuši vēl tikai vakar un kaut ko aizmirsuši galda atvilktnē. Un nekā nestāstīdami. Kur viņi bija bijuši? Varbūt tikai kaimiņu pilsētā, varbūt Afrikā vai Ziemeļpolā, varbūt braukājuši pa septiņām jūrām vai sēdējuši džungļos pie banānu alus, vai varbūt bijuši klosteŗa kalnā, vai arī tepat ap stūri parkā uz soliņa ēduši saules puķu sēklas vai dzīvojuši blakus ielā un staigājuši mūsu acu priekšā ar tik vieglu soli, ka palikuši nepamanīti? Tie bija ļaudis, uz kuŗiem īstenības kārtība šķita vairs neattiecamies, viņi bija atraduši vārtus, pa kuŗiem no tās iziet, viņi varēja nākt un iet kā viņiem pašiem patika pat tad, ja viņi desmit gadus neizkustējās no savas priekšpilsētas pažobeles un nenokavēja nevienas

darba dienas, teiksim, bankas apsargātāju naktsmaiņā; vai nekad neaizsnaudās pie slima bērna gultas, un nekad neaizmirsa saskaldīt malku, un neizlaida nevienu lekciju salīdzināmā reliģijas vēsturē — kā Degrūta jaunkundze, kādreizējā Holandes pretestības kustības dalībniece, tagad Vecās Derības pētniece, žilbinātāja un apbūrēja — bet Tulijs bija apprecējis citu, un tomēr viņi strādāja vienā institūtā — kas valkāja gaŗus matus un tīkla zeķes un ātrumā sabiezējušā akcentā sauca, ka negrib zināt, ko kāds domā par reliģijas izcelšanos vispār, ka vajaga, vispirms, piemēram, pamanīt, kā aizvēsturiskie ēģiptieši un ķīnieši mirušajiem kapā devuši līdz rotas un traukus, lopus un kuģus un visādas mantas, kas atgādināja šīs zemes dzīvi un varēja noderēt līdzīgā nākamā, bet Mesopotamijas kapos atradās nekur nederīgas lietas un tādi tēli, kādus neviens cilvēks ar šīs zemes acīm nebija redzējis. Padomājiet par to, viņa teica un klik, klik, izgāja pa durvīm, aiz kuŗām tai nevarēja sekot. Nabaga azteki jau bija izmēģinājuši celt cietumus, kur bāzt uzvarēto cilšu dievus, jo neticēja, ka ir vārti un durvis, pa kuŗām daži var aiziet vienmēr.

Tādu ļaužu, tagad izrādījās, nebija tik maz. Vai tie bija tādi, kas atcerējās, uzticējās pieredzētajam arī tad, ja tas bija iznīcinājis? Kā Malva tos nebija pamanījusi agrāk? Tie varēja atrasties visur — tāpat kā svētie koki, jeb, labi, koki — ieskrāpēti visagrāko cilvēku alās, par spīti tam, ka mūzejos un uz pastkartēm vai grāmatu apvākiem parasti rādīja tikai lieliskos mamutus un skaistos bizoņus. Bet tā gadījās vienmēr — tikko kaut kas bija pamanīts un pazīts, tas tūlīt atradās visās malās, lai gan iepriekš par to varbūt bija dzirdēts tikai pa ausu galam, ja vispār. Tikko Malva bija izpētījusi lotusa zieda attēla sākotnējos veidus un dažādos atvasinājumus, tas pēkšņi uzplauka visneparedzētākajās vietās — uz pūdera dozītes vāka, kafejnīcas aizkariem vai uz lepnāka universālveikala iesaiņojamā papīra, gan krietni pārveidots, bet tomēr atminams; it kā vesela armija slepenu lotusa pielūdzēju

dienu un nakti nedarītu nekā cita kā audzinātu šos ziedus — papīrā, metalā, stiklā? Vai viņi pazina viens otru? Vai viņi zināja, ka patiesībā nezīmēja ornamentus, bet kopa tūkstošgadīgu dārzu, kuŗā puķes ar saknēm iesniedzās neatminamos dziļumos, bet ziedi gaidīja ieraudzīšanu un atdzīvošanos? Vai to laiks bija pagājis pavisam, vai varbūt tie cerēja pārciest stingumu, pārlaist iznīcības briesmas, pārziemot vienalga kādā izskatā, nezinīgās rokās, aklās acīs, kas prata saredzēt tikai ārējas līdzības? To nevarēja zināt, bet saprotamāks kļuva tas, ka katrs nieks, ornaments, koks un vārds, pat bēdas nebija par sevi, bet piederēja kādai kārtībai; tās varbūt izskatījās atsevišķi, kā zieds vai lapa dīķa virspusē, bet dziļumā bija sasaistīts un savērpts sarežģītā tīklojumā tāpat kā ūdens zāles. Pie tam teiksmainais lotusa zieds bija tuvs ūdensrozes radinieks! Pavelc vienu, un milzu režģi ceļas līdz, kā sistēmas, kā tīkli, un ar tādiem, visdažādākiem, visa pasaule bija pieaudusies līdz malām pilna, jo tie bija smalkāki par zirnekļu tīkliem un prasīja vēl mazāk vietas.

Diez' vai ūdensrozēm latviešu valodā bija vēl kāds cits vārds?

Un kur iederējās zaļā cepure?

Malva pēkšņi pamanīja, ka cepures apveidi viņas apziņā jau sākuši izdzist un tā pamazām kļūst arvien līdzīgāka ūdensrozes plakanajai lapai. Žigli, ar zaļu zīmuli viņa uzšvīkāja kalnieša cepuri uz baltas papīra lapas. Lai neaizmirstas. Zaļcepure? Zaļgalvītis? Gluži pareizi tā neizskatījās, bet paglabāsies — svešā seja jau bija aizgrimusi aiz atmiņas sliekšņa, to vairs nevarēja saskatīt, bet sapni pavisam aizmirst nedrīkstēja, līdzenumā bija izaudzis kalns — ko tālu redzēt?

Bet kalns bija domas? Domas sašķīda, neaizsniegušas.

○

Malva atbīdīja zilos aizkarus, iebāza pirkstu puķu podā, ieelpoja pavasarīgo gaisu, kas, piemāju dārziņos labi izgulējies, lapās un asnos pamērcējies, likās svaigs un priecīgs un laikam grasījās kaut kur doties. Ieliņa bija šaura un īsa, un tikai paretie, drusku panīkušie koki, nesen salapojuši, liedza ieskatīties pretējo divstāvu nameļu logos. Lielpilsētas vidū šī vieta likās kā zaļa, aizmirsta, drusku nelikumīga sala, kas bailēs, ka kāds to nepamana, dienā tikko iedrošinājās vilkt elpu pilsētas dunoņas starpās, reizē tomēr viegli drebinādamās aiz prieka par savu pārdrošību.

Tagad, no stūŗa puses, gaŗiem soļiem un brūnu papīra turzu rokā šūpodama, nāca Inta.

„Labrīt," Malva sauca, nogaidījusi, lai nācēja aizveŗ aplupušos vārtiņus. Zālājs nebija lielāks par kārtīgu puķu dobi, un sarunāties varēja bez bļaušanas.

„Tu šodien mājās?" Inta brīnījās, nolikdama turzu uz pakāpiena un meklēdama atslēgu pa sava puķainā svārka milzīgajām kabatām. Inta mēdza kabatās bāzt visu, ko vien varēja, un tāpēc somiņu visbiežāk atstāja mājās, arī tad, kad nevajadzēja nest līdz fotoaparātus vai citas ierīces. Kā derētu aste, viņa dažreiz smējās, īsta, kārtīga, gaŗa mērkaķa aste, ar ko ieķerties pazemnieka cilpās vai paturēt gaismas mērītāju, bet evolūcijai nošķiebies! Taču ar brīvajām rokām viņa parasti nekā īpaša nedarīja un visbiežāk sabāza kabatās arī tās.

„Aizgulējos."

„Negribi pienu?“ Inta vaicāja, un jau pēc īsa brīža ienesa Malvai lielu glāzi istabā. Viņas pašas glāze bija jau pusē izdzerta, un sīkas piena putas mirdzinājās uz virslūpas svaigā veselībā.

„Apsēdies?“

„Netraucēšu?“

Malva papurināja galvu. „Vai man vakar nezvanīja Ērika?“

„Nē, bet vēlāk pēcpusdienā es nebiju mājās.“

Pareizi. Malva, pievakarē pārbraukusi, bija vairākkārt piesitusi pie Intas durvīm, aiz neskaidras vajadzības kaut ko stāstīt, kaut ko vaicāt, varbūt tikai pabeigt iesākto runāšanu, pateikt beigu vārdus? Negaidīti straujā izšķiršanās ar Imantu viegli grauzās, neizteiktie atvadu vārdi, kaut visvienkāršākie, atstāja visu pēcpusdienu nepabeigtu, pat dīvaini nenodrošinātu un nepaliekamu, it kā vēl padotu iespējamām pārmaiņām, vēl ar roku aizsniedzamu un pārkārtojamu, kā skatuves maketu, kur visu var viegli pārbīdīt, vai kā eļļas gleznu, kurā pat nedaudzi pārkrāsojumi var pārmainīt nevien noskaņas, bet arī visas attiecības. Goda prāts attur roku, bet kas sarga no nejaušībām? Sajūta bija netīkama, un tai pa vidu galvā grabinājās arī Morica muldēšana, uzurdot pa pusei dusmas, pa pusei apbrīnu, reizē kaitinot un vilinot, kā pilsēta pati. Bet Inta nebija savā istabā, un daudz vēlāk vakarā, kad Malva atgriezās vēlreiz, pārbrida pa lietainu miglu no gaŗa gājiena nemierīgi izraibinātā tumsā, nepabeigtās balsis bija viņā apklusušas un tikko samanāma blāva gaisma Intas logos savukārt liecināja, ka viņa ir jau gultā.

Tas pēkšņi likās ļoti sen. Sevišķi salīdzinot ar Malvai neierasto pienu, kas bija vēss un garšīgs un pret parasto pliko kafiju vai mīkstajiem saldūdeņiem likās biezs, it kā piesātināts ar dienas gaismu, ar rītu, ar bērnības rītu spirgtumu un spēku, kas staro no neapšaubītas īstenības un ir viens no vismistiskākiem pārdzīvojumiem. Pie aukslējām glauzdamies, piena vēsais

saldums aizlija rīklē, reizē pieliedams apziņu ar šī brīža vienkāršo spožumu un tiešumu.

Gudra meitene, Malva nodomāja, vērodama, ka Inta bija pilnīgi nogrimusi pati savā piena garšošanā un dzeršanā. Jeb tikai aizdomājusies? Inta bija mainīga — dažkārt runādama daudz un vieglī, gandrīz aizgūtnēm, bet bieži aizgrimdama pati savos klusumos, palaikam izskatīdamās kā cilvēks, kas jau būtu no sirds izrunājies un tagad var priecīgs klusēt. Šādos brīžos viņa nemaz nepūlējās izlikties, ka klausās vai piedalās sarunā, bet Malva nezināja, vai viņa piederēja slepenajai draudzei, vai ne. Kaut kur, kaut kam viņa piederēja, varbūt kaut kas piederēja viņai, kaut kas vēl bez iemīļota darba, bet tas nebija nekas tāds, ar ko viņa gribētu dalīties vai dižoties.

„Kas jauns?" Malva beidzot ievaicājās.

„Portugaļu ierašanās Japānā," Inta teica.

Malva atvēra muti, lai pārvaicātu, bet apķērās. Protams! Kāpēc ne? Portugaļi klāt! liedagā saukā japāņi, palēkdamies un klanīdamies. Tikai viņi droši vien nezināja, ka atbraucēji bija portugaļi, un tie savukārt zīlēja apsolīto zemi. Kopš Inta bija sākusi puspatstāvīgu karjēru, fotografēdama galvenokārt mākslas priekšmetus galeriju, mūzeju un dažkārt veikalu vajadzībām, viņa bija ieņēmusies atstāstīt mākslas darbu notikumus tā, it kā tie būtu aktuāli, reizēm arī attēlodama benīnu kaŗa dievu, sēdošu Budu vai tupošu Afrodīti. Portugaļu ierašanās Japānā droši vien bija glezna vai kāds no smalkajiem, daudzkrāsainajiem japāņu kokgriezumiem, ar kuŗa fotografēšanu Inta patlaban nodarbojās, neizmērojamā pacietībā izmēģinādama visdažādākos leņķus, attālumus un apgaismojumus, pielāgodama fonus un izskauzdama ēnas. No fotografu alķīmijas Malva saprata maz, un Intas šķīdinājumi viņai likās kā burvju zāles, kuŗās mākslas darbu starošana vai nu noslīkst, vai uzplaukst un parādās acīm, un Inta pati, ar to darbodamās, pārvērtās par laumu, kas klusumā kaitējas ar šķidrumos paslēptiem gariem un slēdz līgumus un derības, pielabina, draud un sola,

slepeni bubinādamās, kamēr pareizajā brīdī izceļ negatīvus no traukiem kā zirgs cukurgraudu no plaukstas.

Taču šorīt par portugaļiem Inta acīm redzot netaisījās nekā vairāk stāstīt, nedz arī ko citu. Izdevība bija — bet visi cilvēki jau nebija aizcietušies siržu kratītāji, kas visu laiku vismaz vienu aci patur vaļā, lai nepalaistu gaŗām iespējamu klausītāju. Tas bija tikai izrunāts, ka pacietīgs un iejūtīgs klausītājs mūsdienu cilvēkam vajadzīgs vairāk nekā ticīgam biktstēvs vai slimam analists, ļaudis bieži vien vienkārši pļāpāja niekus, lai nebūtu jāatklājas...

Tieša valoda bija reta — un stipra kā norūgušais vīns. Neba kā putu ūdens, gaŗām skrienot padzeŗams.

Varbūt labāk runāt pašai?

Vai viņai kaut ko no Malvas vajadzēja? Viņa joprojām klusēja, bet kavējās, uzmetusies uz dīvāna stūŗa un, elkoni uz saliekta ceļa atbalstījusi, turēja gaisā piena glāzi. Viņas auguma novietojums lika Malvai iedomāties tupošo Afrodīti, bet tā bija tikai nejaušība, dažādu veidolu sīka pētīšana tagad bija pieradinājusi viņas aci saskatīt apveidu līdzības tur, kur domas neatrada nekādas sakarības. Cik nogurdinoši tas kādreiz bija! Bet varbūt tomēr? Nevis auguma izliekumā, bet gandrīz akmenim līdzīgajā stingumā, kas Intu bija šai mirklī pārņēmis? Ko viņai vajadzēja? Tikai kādu jautājumu vai uzmudinājumu? Drusku vairāk pieredzes Malvai bija — un arvien skaidrāka nojauta, ka savu saprašanu nedrīkstēja glabāt kā naudu zeķē, ka mēs dzīvojam ar citu cilvēku pieredzēm vismaz tikpat daudz kā ar savām, un tās atklāt citiem varbūt bija pat pienākums. Nekā nestāstīdami, mēs citus aplaupām un tos iesprostojam viņu pašu būtēs kā kambaŗos, ļaujot, lai nostiprinās pārliecība, ka cilvēki ir tukši, ka tie kā gļēvas ēnas raustās un drebinās ārēju notikumu virpulī, izmisīgi aptīdamies ap lietām un mantām, lai varētu kaut kur noturēties, spodrinādami grīdas vai glāzes, it kā tās būtu pašu sejas un dvēseles. Un esam līdz pašiem pamatiem pārsteigti, ja kāds tās

negaidot sadauza, izšķiļas no stiklu drumstalām neievainots un aizlaižas bez bēdu.

„Vai Paisuma kungs pārbraucis?" Malva beidzot vaicāja kaut ko, kas mazliet skāra viņas abas. Kaimiņš, trešais.

„N-nē, nedomāju," Inta likās pārsteigta un tad sadurstījās. „Nē, viņš laikam ir Eiropā vai kaut kur citur. Eglīši nesen saņēma kartīti. Es arī, bet senāk."

Saruna apstājās. Nē, Inta, tavas domas es nelasu. Pastāstīt varbūt par Imantu? Malva juta, ka tagad viņa negaidīti sadurstījās pati. Ak tā?

Inta un Paisuma kungs? Droši vien tas bija tikpat neizstāstāms sakars, kāds viņai pašai bija ar Imantu. Kā varētu kādam izstāstīt, kāpēc viņa bija gājusi Imantu satikt, un kā viņa vēl vakar vakarā bija pēkšņi sajutusi, ka jārunā vēl, jāvaicā, jāpārjautā viss, kas dzirdēts, pat vispaviršākajās ļaužu valodās varēja aizķerties kāds derīgs pavediens. Īstenības sakaru neievērošana būtu ārprāta sākums — kur cēlās dīvainais apmulsums, kas viņus vakar nebija laidis tālāk pa sazīmējamām pēdām? Kāds taču zināja vismaz, no kurienes viņš bija pazudis! Vakar vakarā uz mazā parka stūŗa, netālu no pazemnieka piestātnes, viņa bija ieraudzījusi ziedošu kastāņas koku, kas lieca zarus pāri pār stiepļu žogu, it kā pārlūkot negludo ietvi un retos gājējus. Pretējā krodziņa zaļganajām gaismām tumsā uzzibot, kastaņas ziedus varēja redzēt pavisam skaidri, un Malvai pēkšņi bija licies, ka viņš ir ļoti tuvu, ka viņus šķir tikai kāds nieks, kāda pavisam sīka nejaušība, ko kāda cita nejaušība varētu kuŗu katru mirkli atcelt; vieglā migla pašķirsies vai sabiezēs, gaisma nākošreiz uzzibēs balta —

Bet mirklis pagāja, bija pāri, tikko pamanīts; migla sabiezēja sīkā lietū, un drusku vēlāk viņa no tā paša krodziņa kā palīgos saukdama bija zvanījusi Imantam — numurs sadriskātajā telefona grāmatā atradās pārsteidzoši viegli — un tikai tad, kad stiklaini piesardzīga sievietes balss teica, ka Imanta nav mājās, viņa pēkšņi dzirdēja arī mūzikas kastes kaukšanu tepat

blakus, televīzijas pļerkstēšanu, krogus sēdētāju skaļās balsis un ledus gabaliņu žvadzēšanu metalla traukā krodzinieka zibenīgajā rokā. Tad apziņā iespiedās arī krāsaino pudeļu armija aiz bāra, lielais spogulis, kas likās nolāsojis ar plankumaino pustumsu, un dvingainais, smagi piedūmotais gaiss.

Malva te nekad vēl nebija bijusi — citā reizē viņa būtu pameklējusi kādu kafejnīcu vai veikalu ar tālruni — un lai gan viņa nejuta bailes, tad tomēr bija iztrūkusies, varbūt kā nejauši pamodies mēnessērdzīgais, kas vēl nesaprot, kā nonācis tieši šādā vietā. Ar pēkšņu prāta asumu viņa novērtēja pēdējās desmit minūtes, nopurinājās, domās atvainojās Imanta sievai par nepaskaidrotu traucējumu, uzsmaidīja krodziniekam un soļoja mājup. Skaties, kur tu staigā! Taču beidzot viņa prātā paturēja tikai kastaņas zieda zaļgano atspīdumu. Lai to redzētu baltu, vajadzēja dienas gaismas, laikam, bet dienas gaismas nevajadzēja, lai to baltu zinātu. Sveces? Kastaņas ziedi bija mazi mirdzoši koki, un viņu pacēlienā, viņu virzienā bija reizē pārdrošība un neizbēgamība.

Kā to varēja izstāstīt? Nē — stāstīt citiem kaut ko vēl nezināmu, atlauzt nojautas kā pumpurus, kas vēl tikai aizmetušies — to nevarēja ne darīt pats, ne sagaidīt no citiem. Katrs izcīnīja savas iekšējās cīņas, kas nebija starp pašu un ārpasauli, bet gan starp pašu un nepārredzamo izplatījumu iekšienē, kur kā dārzos arī dīga zāle un uzplauka puķes un auga koki un visam vajadzēja sava laika.

Malvas acis atgriezās pie zaļās cepures galda vidū.

„Kas tev no tā tiek?" Inta pēkšņi ievaicājās.

„Kas man —?" Malva apstulba. Intas skatiens — ak tā, tas bija sekojis Malvas acīm un apstājies pie grāmatu un piezīmju kaudzēm. Tas bija jautājums, kas Malvai pašai vēl nekad nebija ienācis prātā. Šajā brīdī likās nepiedodami, ka viņa par to nebija domājusi, un viņa nosarka, kā kādā lielā aplamībā noķerta.

„Man —," viņa stostījās — „tas nav svarīgi, kas man tiek! Ir jautājumi, kam jāatrod atbildes, tās ir sakarības, kas pastāv — un kas ir jāierauga. Dzīvības koks! Gadu tūkstošiem vecs tēls, pasaules ieskatījums, kas iezīmēts vissenākos cilvēku darinājumos, bet neredzamā veidā bijis klāt visā dzīvošanā un vēl līdz šai dienai stīdz pasaules serdē, dziļāk, nekā mēs to zinām, un gudrāk, nekā mēs to vairs saprotam..."

Malva apklusa. Inta neklausījās. Tā nebija nekāda atbilde, tā nevarēja nekā paskaidrot, vajadzēja iesākt ar kaut ko pazīstamu, ar Vasarassvētku meijām un Ziemassvētku eglīšu sprakstēšanu, ar pūra lādes putniņu koku un zelta ābeli, ar paradīzes atzīšanas koku un koku, zem kuŗa sēdēja Buda, ar senču svēto ozolu un ar saules koku.

„Pastāstīšu citreiz," Malva teica, „tas nav tik vienkārši." Viņa juta, ka nosarkst vēlreiz, dusmās. Kāpēc bija jāizlokās? Un pirmīt jāmelo par aizgulēšanos? Bet: kas tev no tā tiek?!

Inta pamāja un sakustējās. Piens bija izdzerts. „Jā," viņa teica, „ja tev vairs nevajaga Ronija vēstules —"

Ronija vēstule — tātad to Inta gribēja! Cik vienkārši! Malva to bija pavisam piemirsusi, patiesībā jau tā viņai daudz nedeva, apraksti bija pārāk personīgi, viņai derīgas ziņas varēja atrasties tikai daudz vēlāk, izdevumos, kur izrakumu gaita un atradumi būs sakarīgi aprakstīti un parādīti. Tomēr Turcijas atradnes pašlaik bija vissvarīgākās, Anatolijas augstienē nogrimušās pilsētas bija tagad visvecākās zināmās, Ronija garo vēstuli viņa bija lasījusi pirms pāris dienām steigā, un vēlreiz iemest acis vajadzēja, varēja tomēr gadīties kaut kas interesants, ko viņa ātrumā nebija pamanījusi. Kaut kas nejaušs, kā toreiz no Nigērijas sūtītās grāmatas iesaiņojums, kas izrādījās vietējais laikraksts un kādā sludinājumā rādīja jaunu un modernu degvielu pildītuvi, kam uz sienas blakus slavenās firmas skaļajiem burtiem dižojās pilnīgi aizvēsturisks dzīvības koks. Tikpat neparedzēts, it kā nevietā, cik lotusa zieds uz kafejnīcas aizkariem, tikai

šis bija kārtīgs bareljefs cilvēka augumā, un Malva bija jutusies dīvaini atvieglota, redzot, ka netrūka arī fantastisko nezvēru-sargu, kas mūžīgā uzticībā, ne soli neatkāpdamies, kopš vissenākiem laikiem visur pavadīja šo brīnuma koku. Piepūtušies un sastinguši tie stāvēja arī te, katrā pusē viens, reizē skaists un briesmīgs.

„Un Viņš lika tam būt par svešnieku, un ķerubiem ar atvēztu zobena liesmu lika apmesties austrumos no Ēdenes dārza, lai tie apsargātu ceļu uz dzīvības koku."

Nieks par mūžīgajiem meklētājiem, lai tikai koks augtu!

„Nesteidzies," Inta teica.

Vēstule jau tepat bija.

„— Inta, liekas tiešām neticami, ka pagājušas tikai pāris nedēļas, kopš mēs fotografējām Ņujorkas nost plēšamos architektūras pieminekļus un Centrālparka roņus... pat pāris diennaktis Satal-Hijikas būdiņu ciematā cilvēku pārvērš tā, ka pašam sevi grūti pazīt... visa ekspedīcija vēl nav ieradusies, darba komandas vēl nemaz nav noorganizētas — un kad gaŗām pajāj puika uz ēzelīša, tas jau liekas kā lielais notikums... Mūsu pilskalns te ir vienīgais paaugstinājums, visapkārt pelēcīgs līdzenums, kuŗā ātri pazūd arī upe... Man liekas, ka Mamfords to tiešām tā ir iekārtojis, lai mēs te ierastos pirmie un pirms īsto darbu sākšanās piedzīvotu klusuma kristības. Attīrītos no civilizācijas sārņiem un kļūtu pagātnes cienīgi. Šajā klusumā peld domas, par kuŗām nemaz nezināju, ka man tādas ir, un nezinu vēl tagad — varbūt tās nav manas, bet izpeld no šiem desmittūkstošgadīgajiem sākumiem, kas mums apkārt... starp paša un senlaiku domām, liekas, pēkšņi nav vairs nekā starpā, un sevišķi naktīs būdas plānās nekrāsoto dēļu sienas liekas kā visai nedroša robeža starp mani un neredzamiem bezdibeņiem, kas ar stāvu kritienu sākas tūlīt otrā pusē. Pagrozies drusku neuzmanīgāk pa gultu un — gatavs!

Pilskalns ir divzarains — divdesmit divi akri ko pētīt, un līdz šim atrakts tikai tāds nieks. Kas te viss

vēl neatradīsies! Daudz mantas jau aizvests prom — Ankaras mūzejā mēs redzējām pat veselu istabu... dievietes un bu|ļi... un vai tu zināji, ka mirušos, pirms apbedīšanas zem gultas „atmiesoja" — tas bija svēto ērgļu uzdevums. Maitas putni? Sienu zīmējumos tie rādās šausmīgi īsti — šausmīgi piemēroti šādam uzdevumam. Nākošā dzīvē miesu vairs nevajadzēs. Žēl. Brīžam esmu tiešām priecīgs, ka esmu tikai fotografs un nevis archaiologs, es varēšu atgriezties pie dzīvas miesas... kādā jaukā dienā.

Viendien mēs bijām tuvākajā kārtīgā pilsētā — Konjā, kas pēc frīģiešu leģendām esot bijusi pirmā sausā vieta pēc lielajiem plūdiem, bet pie grieķiem saucās Eikoniona, statuju dēļ, ko pats Prometejs cēlis Medūzas kāvējam Persejam par godu. Vēlāk Tavs varonis Hadrians esot iemīļojis šo vietu... bet grieķu un romiešu laiki man vispār jau liekas kā vakardiena, par jaunu, lai būtu interesanti...

Ka neaizmirstu — Konjā mēs gluži nejauši satikām kādu Tavu tautas brāli, ievērojām viņu tāpēc, ka viņš nestaigāja apkārt, apbrīnodams islama arabeskas kā citi tūristi, bet vairāk ostīdams gaisu un blenzdams uz mazpilsoņu tepiķiem, kas tagad izkārti pa visām malām pavasara saulē. Beigās viņš atbrauca mums līdz un veselu dienu kāpaļāja viens pats pa pilskalnu, domīgi kožļādams zobos pīpenes kātu — nostāvēja sastindzis kraujas malā veselu stundu kā pret ziemeļiem uzcelta statuja, nemaz nemanīdams, ka es aiz citu dzīvu objektu trūkuma fotografēju viņu no visiem leņķiem, kamēr apnika — beigās man jau bija bail, ka šis nenogāžas lejā, es viņam teicu, ka tur nekā nav, viss iesālīts, pat ezeros tai apgabalā esot sālsūdens, bet viņš tikai atrūca, ka tā viss labāk uzglabāšoties. Nekāds runīgais jau viņš nebija, un mēs nebūtu nemaz uzzinājuši viņa tautību, tikai — viņa balsīgie līdzskaņi izskan nebalsīgi tāpat kā Tev, un liegties jau viņš neliedzās, bet nebija arī sajūsmināts, kad es pieminēju Tevi. Viņš tikai paraustīja plecus un teica, ka tagad pasaulē gandrīz katrs cilvēks pazīst vismaz vienu latvieti. Vārds gan viņam

izklausījās gluži grieķiski, Ausikelīs, man liekas, vai kaut kas tamlīdzīgs. Vai latviešiem varbūt ir slaveni archaiologi? Vēlāk Mamfords bija īgns, jo šis bija paguvis pazust neiztaujāts, un tādi joki Mamfordam nepatīk. Bet viņš mums parādīja arī, kā ģeometriskie raksti mūsdienu pašaustos turku paklājos atkārto tos pašus motīvus, kas atrasti šai pilskalnā — tikai tos neviens neeksportē, pasaules tirgum noder persiešu tepiķu atdarinājumi, ko brūvē augšā fabrikās, vai vismaz brūvēja, kad darba spēks vēl bija lēts...

Mamfords sveicina — kāda velna pēc Tev vajadzēja palikt Ņujorkā? To neviens nevar saprast! Šī tomēr ir izdevība, un kad vēl ienāksies olīves..."

Malva pacēla galvu, pēkšņi pārsteigta.

„Tu varēji braukt līdz ekspedīcijai? Vesela vasara Turcijā un pie tam vēl pašai savā darbā! Tas izklausās tik vilinoši! Kāpēc tu paliki Ņujorkā?"

Inta paskatījās, brīdi vilcinājās un tad teica vienkārši:

„Man te ir draugs."

Ā!

Intai bija diezgan daudz draugu un pazīstamu, viņa pilsētā bija dzīvojusi jau kopš pusaudzes gadiem, taču neviens īpašs draugs, kuŗa dēļ atteikties no ceļojuma uz noslēpumos ieplīvuroto Turciju, nebija ne manīts, ne pieminēts, un šī ziņa Malvu pārsteidza.

Inta pārstaigāja istabu, pacēla pāris papīra ripiņas, apstājās pie loga un izgrūda:

„Un viņš vakar nokavēja mūsu satikšanos — gandrīz trīs stundas — un pēc tam nekā neizskaidroja."

„Viņš nemaz neatbildēja?"

„Es nekā neprasīju."

„Un tu viņu gaidīji trīs stundas?"

Inta pamāja.

„Kur?"

„Pilsētā. Mums tur ir tāda vieta —" Inta par jaunu sastostījās, bet tad runāja tālāk kā cilvēks, kas jau izlēmis neniekoties ar slēpšanos, bet kam pati stāstīšana sagādā grūtības — it kā vārdi izrunāšanas brīdī

pārvērstos un kļūtu sveši, skanētu citādi nekā bija skanējuši domās, pazaudētu spēku un spožumu. Kā mājas spogulī skaistās meitenes, iegājušas dejas zālē un svešās acīs, pēkšņi šķietas necilas un ne vairs vienreizīgas.

„Mēs kādreiz pēcpusdienās satiekamies pilsētā, jo tā mums abiem ir ērtāk. Bet vakar viņš atnāca tik vēlu, ka —"

„Bet kāpēc tu viņam neprasīji, kur viņš aizkavējies?"

„Es — es domāju, ka viņš pats pateiks. Vai tas nebūtu bijis dabīgi? Es biju uztraukusies un noraizējusies pār mēru, un kad viņš beidzot zvanīja pie durvīm, es gribēju redzēt tikai to, vai viņš ir dzīvs un viss vienā gabalā. Trīs stundās var iztēloties visādas šausmu ainas — trijās stundās var iztēloties šausmas līdz galam! Es gan izcilāju Jurciņa grāmatas, kam parasti nekad neiznāk laika, bet visi virsraksti lasījās aplami vien, un televīziju es nevarēju panest — viņš jau tā ir drusku izklaidīgs, pats, un cik vajaga, lai šajā trakajā pilsētā notiktu nelaime? Vai tu vispār aptver, cik trausls ir cilvēks? Tikai šādos brīžos to var pilnam apjēgt — cik viegli ievainot slaidus, skaistus locekļus, kuŗu kustības ir tikpat pazīstamas kā pašas domas un tomēr nav redzētas diezgan? Cik maz vajaga, lai karsts mašīnas purns pārlauztu kaklu, kas tavai rokai bija licies tik stiegraini stiprs! Un kāds milzīgs brīnums ir viss cilvēka augums, kam katru brīdi draud vissašausmīgākās briesmas, kur nu vēl trīs stundās! Laiks vilkās kā trīs mūžības — nē, es biju tā atvieglota, ka pirmajā brīdī nekas cits nelikās svarīgs, viņš bija atnācis! Bet pēc tam — jo ilgāk viņš pats nekā neteica, jo mazāk es varēju kaut ko jautāt."

„Bet —"

„Jā, es jau zinu, tas izklausās smieklīgi. Bet tā bija, jautājumi kļuva ar katru brīdi neizrunājamāki. Kas sākumā būtu bijis vienkāršs un dabīgs, tas milza arvien lielākā grūtumā, ar katru brīdi, kuŗā viņš nekā neteica. Varbūt viņš izstāstīs vēlāk, es domāju, es gaidīju visu vakaru, jo lai gan es nespēju jautāt, es nevarēju arī

nebrīnīties, kas cits kā kāds nelaimes gadījums būtu varējis viņu aizkavēt? Un kā viņš varēja klusēt? Un es nevaru par to nedomāt arī šodien, es nevaru saprast, bet man jāsaprot, es nevaru domāt ne par ko citu, lai gan —"

„Lai gan?"

„Lai gan mēs vakar bijām kopā ilgāk nekā parasti — no Jurciņa gan bija jāiet prom, bet mēs nešķīrāmies, un vēlāk mums nekā nepietrūka, it kā ar nevaicāšanu un neteikšanu mums būtu vēl viena jauna un kopīga noslēpumaina vieta. Tā likās, kā tā varēja likties? Bet šorīt, pasaulē, ārā pie durvīm jautājums mani jau gaidīja kā suns ar gaismā atņirgtiem zobiem. Slieksnim pāri viņš nebija ticis, bet nebija arī nekur pazudis, un vienai pašai man nav kur patverties."

Malva nopūtās.

„Kas viņš ir?" viņa vaicāja.

„Neprasi."

„Labi. Tikai — vai es viņu pazīstu?"

„Nedomāju."

„Un Jurciņš?"

„Draugs. Invalīds. Dzīvo viens pats, līdz vēlam vakaram darbā. Un bieži pa ceļam apstājas padzerties, pārnāk naktī. Es viņu reti redzu, un viņš nekā nejautā, varbūt viņš tiešām domā, ka es tikai drusku apkopju telpu un šad tad nomazgāju viņa jocīgos traukus. Es nezinu." Inta paraustīja plecus. Tas nav svarīgi. Jurciņam arī ne. Viņš nav ziņkārīgs. Un man, vismaz, nav baiļu — lai prasa, ja grib. Bet viņš jau neprasīs, un es viņam nestāstīšu, nevis aiz bailēm, bet tāpēc, ka viņam pašam trūkst — visa. Viņš zina, viņš nemeklēs mocīties. Nestāstīšu — tev arī ne, šorīt tas tikai tā iznāca. Vai tu pirmīt pamanīji kaut ko? Nestāstīšu — nav jāsūdz bēdas, kuŗās neviens nevar palīdzēt. Bēdas? Bet man jāsaņemas, lai nedrebētu pie visas miesas, apjaušot, cik daudz vairāk spēka man vajadzēs nekā es biju paredzējusi...

„Tev tomēr vajadzēja savam draugam pavaicāt, kur viņš bija aizkavējies," Malva teica, „norīt der tikai tos jautājumus, kas vai nu nav svarīgi, vai nav tava daļa."

Inta strauji pacēla galvu un saslējās. „Tas jau ir tas — varbūt tā nav mana daļa! Varbūt viņam pēkšņi atradies kaut kas, kas nav mana daļa — kur es netieku līdz! Bet mēs esam tik — bet tas nav iespējams!"

Intas izsauciena dedzīgā neticība Malvu aizkustināja. Tas nav iespējams! Tas bija pazušanas iesākums, brīdis, kurā sāk notikt neiespējamais un neiedomājamais, kad visi drošie pieņēmumi izrādās nepareizi un visas neapšaubītās patiesības izjūk kā pamati — kā pati zeme — zem kājām. Cik klusu un zaglīgi kādreiz šis brīdis pienāk! Dažreiz tas pārsteidz kā pēkšņa zemestrīce, kā gaisa uzbrukums vai sirdstrieka, atstājot acu priekšā skaidrus mājas vai miesas gruvekļus, kuros neticīgi raudzīties un vēl daudzkārt aizvērt plakstus un kavēties pārliecībā, ka tos atveŗot viss būs kā senāk; citreiz — Intai — tas aptinās kā trīs stundas neizskaidrotas gaidīšanas, par kuŗām varbūt būs vēl pavisam viegli iedomāties, ka to nemaz nav bijis. Uzticēšanās pieredzētajam — skaistajam vai briesmīgajam — tik bieži iet pāri cilvēku spēkiem, un katrs atkārtojums vēl ilgi ir jauns un tikpat neticams. Varbūt tas neatkārtosies? Kādi spēki ir Intai? Vai šis ir iesākums viņas pārbaudei ceļā uz slepeno biedrību?

Liels maiguma vilnis sakustināja Malvu. „Neraizējies," viņa teica. „Viss būs labi."

Inta pasmaidīja. Vārdi bija tukši, bet viņa dzirdēja saudzības siltumu Malvas balsī.

„Piedod?"

„Neraizējies!"

Aiziedama Inta aizmirsa Ronija vēstuli, bet salasītās papīra ripiņas palika viņas saujā. Atdod man tās! Malva gandrīz iesaucās, bet samulsa. Kā tā? Tie taču nebija ziedi, birstošas ziedlapas, aiz kuŗām vizēja sevišķs gaišums! Tās bija tikai papīra lapiņas. Bez tam — varbūt Intai tās pašlaik noderēs un palīdzēs, gaišas

domas stāv klāt arī tad, kad mēs nezinām, kur tās cēlušās un kā tās mums pielipušas.

Malva salocīja Ronija vēstuli. Cik neparedzēti tā bija atklājusi pasauli, kuŗā dzīvoja Inta! Vēstulē par to nekas nebija teikts, bet —

Vēstulē bija teikts —

Malva skatījās tajā vēlreiz, acis lēkādamas apstājās pareizajā vietā: domīgi kožļādams zobos pīpenes kātu — kas to būtu domājis, ka Turcijā aug pīpenes? — vai viņš ir archaiologs? Viņš esot pazudis, viņš neatbildot, viņš esot pazudis. Aizbraucis? Pirms Mamfords paguva aprunāties un izjautāt.

Līdzenumā bija kalns, kraujas malā stāvēja viņš un skatījās uz ziemeļiem.

Protams, pareizi — senos laikos kalnus cēla ar kailām rokām līdzenuma vidū. Ēģiptiešu un Meksikas indiāņu piramīdas, piemēram. Bet tikai zigurati tika celti aiz vistīrākās tieksmes tikt tuvāk debesīm, kāpslīti pa kāpslītim, stāvu pa stāvam, pa uzticēšanās kāpnēm. Senie zigurati bija kāpšļi debesīs, un pašā augšējā stāvā, uz augšu paceltu, lūdzošu un aicinošu roku atvērtajās plaukstās varbūt tiešām uz taurenīgu mirkli kādreiz uzmetās kāds no dieviem.

Pa nakti līdzenumā bija uzcēlies kalns, un Malvai pēkšņi likās, ka to apspīd saule, ka gaišums ir pārcēlies uz kalnu un reizē apmirdz klusumu, kas viļņo visapkārt kā vēl nedomātas domas.

Tad viļņi negaidot pieskārās Malvai pašai un viņu dīvaini sakustināja. Sapņa aina aizslīdēja priekšā senlaiku ainavai, un tagad Malva atcerējās, ko bija teicis zaļcepure:

„Esmu vēstnesis."

o

„Bet tev nekad nav laika!“ teica Morics.

Malva savilka pieri. Viņai pašai likās, ka pirmoreiz mūžā viņai bija laiks, nekas viņu netrieca un nedzina, nekas nekavēja aizmirst stundas un skatīties vienā pašā Jemdet-Nasra vai Agro dinastiju laikmeta zīmoga nospiedumā tik ilgi, kamēr dievi un ķēniņi, no mirdzošām krūzēm laistīdami brīnuma koku, sakustējās, vismaz pa acu samirkšķināšanas laiku, pirms piectūkstoš gadiem; nekas netraucēja — ja vien viņa pati neaizmaldījās prom — pavadīt veselas dienas, salīdzinot kādas babiloniešu dzejas rindas dažādos tulkojumus, kas savā starpā krietni atšķīrās, jo senvalodu pētnieki, izrādījās, bieži bija izlīdzējušies ar aptuveniem minējumiem, katrs sekodams pats savai nojautai. Neatšifrētu tekstu vēl joprojām bija kaudzēm, vārdu nozīmes, kas likās deram vienā teikumā, atteicās kalpot citā un brēkdamas draudēja izjaukt visu rūpīgi savērpto sakarību tīklu. Kas pa gabalu, ātri paskatoties, rādījās diezgan skaidrs un noteikts, pazīstams kā balta bura jūras tālumā, tas bēga un paslēpās neziņas miglājos, ļāvās aprīties jūrai vai atkāpās aiz vienmēr padevīgajiem apvāršņiem, tiklīdz tam gribēja tuvoties pavisam tieši. Tulkotājus jau nevarēja vainot — tur, kur izbeidzās skaidri pierādījumi, sākās nojautu un minējumu zemes, un tas nekad nebija bijis citādi, nebija arī tagad, nebija zinātnēs un arī ne dzīvošanā pašā, par spīti ieradumam domāt, ka te nepierādāmais nav svarīgs un tādēļ vienkārši nav, vismaz tik ilgi, kamēr izdodas nokļūt nodomātajā vietā — kā Malvai ik rītus

ačgārni apgrieztajā pilsētā! Patiešām, pilsēta bija jāizdomā pareizi, pie pirmās izdevības, tam taču varēja brītiņu atlicināt! Tas neprasīs gadus kā ķīļu raksti — viņai bija jau vairākkārt nācies atbīdīt uzmācīgo iedomu, ka tie būtu jāmācās pašai, taču tam patiesi nebija laika, tur vajadzēja vesela mūža, un arī tad senās zīmes varbūt neatdotu savus noslēpumus. Dažas atslēgas bija pazaudētas uz visiem laikiem, atbildes iznīkušas bez pēdām, un pagātnes mīklas kļuvušas neuzminamas, meklē kaut līdz pasaules galam. Bez tam, dievu un varoņu vārdi, kas Malvai bija vissvarīgākie, tekstos zibinājās nepārprotami, nesamaināmi ar valodas pašas vārdiem; tie nejaucās kopā kā puķu vai darba rīku nosaukumi un mīklainie parādu, derību un lūgšanu apzīmējumi. Lielajos jaungada svētkos, svēto vedību laikā — mesli vai dāvanas, lūgšanas vai solījumi? Tās bija atšķirības, kas pastāvēja tikai cilvēku domās un valodā un, reiz pazaudētas, nebija vairs droši atvasināmas. Tikai pēc savas līdzības? Cik mīklains viss rādījās, ja nebija iepriekš zināms, par ko ir runa!

Ar dieviem toties bija savas grūtības — simtos un tūkstošos gados tie savus vārdus bija daudzkārt mainījuši un bieži vien arī savas dabas; augstā Ānu ragainais kronis dažkārt greznoja citas dievišķīgas galvas, bet tumšo dziļumu valdnieks Enki skatījās ar saules dieva mirdzošo aci. Tekstos dievi bija paslēpušies cits aiz cita un, apvilkuši viens otra dažādos vārdus, rotaļīgi apmainījās arī ar īpašībām un varēšanām kā ar kroņiem un scepteriem. Uzrunāt kādu nepareizi vai griezties pie tā ar nepiemērotu jautājumu būtu nevien nepiederīgi, bet varētu būt pat bīstami — dievs varbūt atriebtos, ne jau klaji uzsūtīdams sērgas vai plūdus kā senākos laikos, bet atbildei pamezdams viltīgu padomu, aplamu ķīli un sprunguli, ievilkdams nederīgā ceļā, ilggadīgos valodas mācīšanās darbos, piemēram — ja zini, kur jāiet un gribi tur tikt, tad neskaties ne pa labi, ne kreisi, soļos marš! un desmit gadu pagalam — vai sagriezdams domu riteņus šķērsām, pārgriezdams vijumu, nogriezdams asnu, kas stīdz

un sniedzas pret nojaustu gaišumu, pret saprašanu, ka tikai dievišķīgās īpašības pašas, dievišķīgās varēšanas bija svarīgas, izdalītas un izdalījušās pasaulē kā kuŗu reizi... tā gan! Atkal pazaudēji ceļu! Atkal sapinies ar dieviem! Dievi nav svarīgi, lūdzu atceries, svarīgs ir tikai brīnuma koks, ap ko tie pulcējas, kas pats arī mainījis izskatu no laikmeta laikmetā, no zemes zemē un tomēr vienmēr ir koks, neapšaubāms un nepārprotams un — nepaskaidrots. Mūžīgi pazīstamais un neizsakāmais —

„Tev nekad nav laika!" Morics īgni atkārtoja jau trešo reizi, „ar tevi pat parunāt nevar kā ar cilvēku, tu vienmēr domā par kaut ko citu! Kur tu mūžīgi nesies un kāpēc ļauj, lai šo institūtu, mūzeju un bibliotēku durvis tevi aprij kā elles ķēniņa rīkle? Par velti, es tev saku, visa dzīvošana notiek šeit," Morics sauca un pacēlās vairākkārt, tā ka asfalts noskanēja zem viņa kājām klipu-klap.

„Uz ielas?" Malva pārvaicāja, padevās, mēģināja atcerēties, kas bija Morics.

„Jā. Uz ielas. Starp ļaudīm. Kustībā."

„Kāda kuŗam dzīvošana."

„Kas kaiš manējai?"

Malva paraustīja plecus. Kā lai es to zinu? Vai atkal jāapliecina kaut kas, par ko viņa pat domājusi nebija? „Nekas," viņa teica, „vismaz laika tev acīm redzot netrūkst." Šī bija jau trešā diena, kad, no institūta iznākot, viņa bija ieraudzījusi Moricu sēžam piesaulē uz akmens vaļņa, kas nodalīja pagalmu no ielas. Pirmoreiz viņa bija gandrīz pagājusi gaŗām, paskatījusies atpakaļ tikai tādēļ, ka patālēm cilvēks uz vaļņa bija izskatījies vispirms kā putns kailā zarā, tad atgādinājis bumbu veclaicīgas gultas kājgalī, kas pusmiegā rādās kā dzijas kamols uz ritēšanas robežas — atgādinājis būti uz robežas, kas gaida un nevar vēl izšķirties, vai neripot ielas pusē, kur cilvēki šaudījās un vēlās kā spilgtas švīkas un ripas, vai pagalmā, kas likās kluss un sacietējis, bet kur asfalts tomēr pavērās pietiekami, lai pelēkumam cauri no zemes izlaistu svaigi salapojušu

tulpes koku. Robežas sēdētājs izrādījās Morics ar salocītu laikrakstu padusē — kam vēl vienmēr bija salocīts laikraksts padusē? kam? kur? — un ko gan viņš atkal darīja šeit, darbdienas pēcpusdienā? Toreiz viņš Malvu bija uzrunājis kā vecu paziņu. Kur tu ej? viņš bija vaicājis un nācis tad līdz visu ceļu līdz mūzejam, viens pats pļāpādams, kamēr Malvu vēl mulsināja viņa uzrunas tiešums. Taču pēc pāris pirmajiem neērtajiem atbildes tu, viņa pamanīja, ka pašai Morics uzrunājas jau kā kāda sevišķa būte, ne kā draugs, ne arī kā svešnieks, bet kā cilvēks, kas ar kādu īpašu varēšanu nojaucis visus atstatumus un nostājies blakus, ienācis namā un tūliņ devies pazīstams kā ilggadīgs un neapšaubāms līdzīpašnieks, par kuru iepriekš tikai nebija gadījies nekā dzirdēt. Tik viegli Morics sev bija ieguvis īpašu vietu!

Senāk Malva nebija pat nojautusi, ka tā arī varēja notikt.

„Šodien man jāiet pasūtināt mikrofilmas," viņa teica. „Vai tev nekas nav jādara?"

„Nē. Man nekad nekas nav jādara. Esmu garā slims, mani uztur valsts."

„Ej nu, trakais!"

„Redzi, tu arī pievienojies diagnozei!"

„Nerunā blēņas! Ja tu būtu traks, tad sēdētu aiz atslēgām vai pat restēm."

„Ā, bet es neesmu bīstams. Esmu mākslas mīļotājs un nedaru nevienam nekā ļauna."

„Bet ko tu dari?"

„Mīļoju mākslas un māksliniekus."

„Bet šis ir pētniecības institūts. Ko tu meklē šeit?"

„Es paplašinos. Mākslas pētniecībā. Nekad nevajaga stāvēt uz vietas, es saku, vajaga visiem spēkiem stumt un stūķēt nost sētas un valņus, kas iežogo mūsu gara telpu. Kamēr es te nekustīgs sēžu — un nevis kā Rodēna domātājs, kas aiz pārmērīga smaguma tūlīt iegrims zemē, bet gan kā ganu zēns uz aploka kārts, tik viegls es esmu jau kļuvis — šī ir laba vieta tāpēc, ka no institūta ik brīdi pa visiem logiem un durvīm gāžas

ārā domu viļņi un drumstalas, gluži kā baltie papīriņi astronautu parādē, vajag tikai pamanīt — kamēr es te sēžu, es patiesībā visiem spēkiem vaiga sviedros ar pūliņos norūdītu plecu stumju nost iežogojumus, kas mani sprosto. Katrs nieks, katra domas manifestācija vai pat tikai nojauta par to tad palīdz, jo tas ir grūtāk nekā ar plecu pastumt nost kādu no šiem daudzstāvu namiem — vai tu iesi kājām? labi! — vari kādreiz pamēģināt, un par cilvēkiem neraizējies, tie nepamanīs, esmu noturējis veselas runas, pret pliku mūri atspiedies, un neviens neceļ ne ausi —"

„Kādas runas?"

„Ak, kad es atpūšos no stumdīšanas, es saku runas, un patiesībā es māksliniekiem esmu apnicis ar visu savu mīļošanu un runāšanu, man vairs nepatīk pie viņiem iet, jo es viņus neiepriecinu. Viņi nav manī klausījušies jau tik sen, ka domā, ka es vienmēr atkārtoju vienu un to pašu, lai gan es saceru jaunas runas katru dienu vai vismaz atrodu žilbinošas variācijas —"

„Bet kāpēc tu to dari, ja neviens neklausās?"

„Vai tad klausītāji runu padara par runu? Ja man ienāk prātā runa, tad tā ir jānorunā, pat ja nav pienācīgu klausītāju vai vispār nekādu klausītāju. Varbūt vārdi var pieķerties mūriem, iesūkties grīdas vai gultas dēļos kā dūmi vai palikt pasaulē vismaz kā smaržas? Bet vienalga, vismaz māksliniekiem to vajadzētu saprast, ja arī tu to nesaproti—ja rodas kāds tēls, tas jāīsteno, jādarina un jāveido pašam ar savām rokām, ja rodas teikumi, tie pašam jārunā un jāizloka. Ne jau tāpēc, ka man patiktu klausīties savā balsī, es pats zinu, ka tā runājot kļūst arvien augstāka un plānāka, nē — bet tāpēc, ka tikai izrunāts teikums kļūst par kaut ko īstu un notikušu. Paturēts uz mēles vien, tas mokās kā taurenis, kas pamodies kūniņā, bet netiek ārā saulē un beigās, lidot nedabūjis, man par neizsakāmām žēlabām klusi un padevīgi nobeidzas manas mutes tumsā. Bet mākslinieki ir aizmirsuši, kā tas ir, un patiesība ir tāda, ka viņi ir apnikuši arī man ar visu savu sarukuma mākslu un krāsainajiem tukšumiem. Kad izmet

visu ārā, tad plašums gan šķiet lielāks, bet mantas ir mazāk. Plašums bez mantas ir tukšums —"

„Vai tu bieži runā viens pats?"

„Nē. Nē... Vai tu gribi zināt, ko es īstenībā daru?"

„Jā."

„Es gaidu."

„Ko?"

„Lielo Brīdi."

Malva nopūtās. „Kas tas ir?"

„Tas ir noslēpums."

„Kad tas pienāks?"

„To es nezinu."

„Kā tu zini, ka tas pienāks?"

„To es izšķiršu."

„Tu taču neesi pašnāvnieks?"

„Protams, ka ne."

„Bet kas ir lielais brīdis?"

„Es jau teicu, noslēpums."

„Bet kāda veida noslēpums? Kaut kas, ko nedrīkst teikt, ko tu vienkārši negribi teikt man, vai noslēpums, ko tu pats vēl nezini?"

„Tu sarežģī par daudz. Nē, es neesmu zils romantiķis, kas ilgojas pēc kaut kā cēla, nezināma. Lūdzu, mēs dzīvojam divdesmitā gadusimteņa otrā pusē, mums vismaz jālieto citādi vārdi. Nē, es zinu, kas ir mans lielais brīdis, nezinu tikai, kad un kā tas pienāks."

„Vai tu to nevari veicināt, vedināt, darboties tā, lai tas pienāktu drīzāk?" Rušināt kā sēklu, ielikt saulē kā puķi, laistīt kā koku?

„Nē."

„Vai tas ir kā — kā brīvā Latvija vai Kristus otra nākšana?"

„Vai tas ir salīdzinājums?"

„Nē, atbildi, neizvairies! Vai tu gaidi uz vēsturiskiem, pasaules mēroga notikumiem, kam jāpienāk, kaut pats tu tur nekā nevari piedalīties?"

Morics šūpoja galvu. „Nē."

„Varbūt tu gaidi uz mantojumu?"

„Nē."

„Uz izlaišanu no — uz izveseļošanos?“

„Esmu vesels.“

„Un tu neteiksi?“

„Nē. Es jau to pieminēju tikai tāpēc, ka tu tik ļoti gribi, lai es kaut ko darītu. Tāpēc es tev pateicu — lai tu zinātu, ka es kaut ko ļoti noteiktu daru arī.“

„Tu dari?“

„Ja, es taču teicu, es gaidu.“

„Bet gaidīšana taču nav darbs.“

„Padomā vēl.“

Malva padomāja. Īstenībā tikai paklusēja, atkārtoja pie sevis apņemšanos tagad vienmēr turēt acis vaļā, vairs nenoraidīt nekā aiz ieraduma, tikai tāpēc, ka tas pirmā mirklī liekas nepaticams vai nepiederīgs. Morics pats bija nepaticams, bet te nu viņš bija un runāja ar Malvu tā kā neviens cits. Tātad: Morics kaut ko gaidīja. Labi. Ko? „Vai tu gaidi kādu cilvēku?“

„Tagad tu runā kā sieviete. Es jau teicu, ka gaidu Lielo Brīdi. Gaidīt ir darīt jeb nedarīt nekā cita.“

Malva padomāja vēl. „Kā to var izturēt?“

„Pareizi. Tagad tu domā. To nevarētu izturēt, es tiešām būtu sajucis prātā, niknā gruzdēšana mani būtu jau sen iznīcinājusi, ja es nebūtu atradis zināmus paņēmienus, kā atpūsties un uzturēties. Es mīļoju, es stumju, es saceru runas — un kad man nepacietība tomēr nevaldāmi aizspraucas visam priekšā un kļūst par dzirkstošu smilšpapīru, kas asi un smalki noberž no manis ādu, kad es aiz gaidīšanas sāpu visās malās un tomēr nespēju nekur tverties, tad — tad es dodos medībās.“

„Medībās? Uz kurieni?“

„Tepat. Pilsētā. Ļaudīs, kustībā.“

„Bet — bet ko tu medī? Un kā?“

„Neuztraucies,“ Morics iesmējās, un viņa zaļganās acis pēkšņi sašūpojās kā sasiluša dīķa virsma. „Neskaties manī tik aizdomīgi, es jau teicu, ka neesmu bīstams. Es zinu, tev tūlīt ienāca prātā visādi žņaudzēji un apsēsti slepkavas, kas sev meklē upurus, kad mēness ir pilns vai kad zvaigžņu zīmes sakrīt pareizi. Es neesmu

slepkava. Es medīju — nu labi, meklēju, bet tikpat tīši kā katrs mednieks — meklēju mazos brīžus. Lielais brīdis pienāks pats, bet kamēr es gaidu, man jāturas pie dzīvības, arī agrajiem alu un mežu cilvēkiem bija kaut kas jānomedī vai jāsazvejo gandrīz katru dienu, lai nenomirtu badā, uz lielo bifeļu baru gaidot. Nu redzi, lai es spētu dzīvot, lai es justos kā cilvēks, man katru dienu jāpiedzīvo, vismaz jāredz kaut kas cilvēcīgs. Saproti?"

„Jā. Nē. Tomēr nē," Malva teica. „Te uz ielas? Te taču vismazāk cerību atrast kaut ko —"

„Es zinu. Es kādreiz staigāju stundām, veseliem cēlieniem gluži par velti, un dažreiz, kad vairākas dienas pēc kārtas ir tukšas, es dzirdu, kā gaisā jau auro bada baids. Esi dzirdējusi trauksmes sirēnas kaukšanu pusdienas laikā? Nostājies kādreiz tai tieši apakšā! Kad sajutīsi, kā tev džinkst kaulu smadzenes, tad aizmirsīsies spriedelēt par iedomu slimībām vai kaitēm!"

Vai tu lasi domas? Nekā! Tu esi atjautīgs un pieredzes izmācīts, tu paredzi, kuŗā vietā cilvēki tevi sāks apšaubīt un apvilks iekavas taviem teikumiem, tu zini iebildumus no galvas un atbildi, pirms tie vēl ir izrunāti, drošības pēc, jo katrs varbūt nemaz neteiks, ko domā, un tā vēl paliks neizlabots. Bet ja tu esi tik gudrs —

„Cik līdzīgs es tad esmu senlaiku medniekam, kas apmaldījies mežā, kur pazīstamais kļuvis svešāds — koki nešalc, un putni un zvēri ir tikai krāsainas ēnas, kam bultas skrien cauri neaizķerdamās! Es nevaru nekā atrast, nekam pieskarties, viss atkāpjas un sastingst, tiklīdz to trāpa mans skatiens vai mana doma. Ja nu es pats tur esmu vainīgs? Ja nu man ir indīgas acis, kas liek novīst un saļimt pat visvienkāršākām smilgām? Bet es taču ilgojos visu apmīļot un noglāstīt, es patiesībā gribu būt dārznieks un nevis mednieks un es nemaz nevilcinātos rāpties plikā eglē atlikt atpakaļ no lizdas izkritušo putnu mazuli, dumjo mīlulīti, kas neapjēdz, ka viņa izmisušie, aizsmakušie pīkstieni tikai pievilinās izsalkušu ienaidnieku! Bet man visapkārt ir

tikai dīvaini apmātas ļaužu sejas, sacietējušas, akmeņainas aizmiršanās pārņemtas vai arī paceltas kailā vienaldzībā, kas pat necenšas paslēpties. Tās vairs nav nekādas maskas vai pozas, kas sargā kaut ko maigu un dzīvu, tās ir čaulas, kas spīd tikai uz āru, kas pastāv tikai šai atspīdumā, tikai tik ilgi, kamēr saules vai starmešu zibšņi tās apgaismo. Šai māņu mežā atrast dzīvu seju! Salauzt ļauno burvību! Kādreiz es esmu tik tālu, ka gandrīz vairs nespēju turēties pretī sajūtai, ka nav pat ļaunās burvības, ka viss ir milzīgs, mechanisks pārpratums, ar pliku prātu neaptveramā milzu sagadīšanās, kas dzenas uz kaut kādu bezjēdzīgu galu — un neviens, neviens cits par to ne brīnās, ne uztraucas, ne izsamist, it kā nekas cits jau nebūtu sagaidāms!"

„Un ja nu nav?"

„Nē, nē," Morics iesaucas dedzīgi, „ar šīm lietām nejokojies, tā nedrīkst! Jau tā ir tik grūti neaizmirst un nešaubīties, ka aiz visas šīs ņirboņas un apmātības, aiz pilsētas dzelžainības, aiz izgudro vieglo un gaišo metalu laužiem, kas valda vēl stiprāk par dzelzi, aiz mūsu pašu nobružātajām sejām un nodrāztajām valodām īstā dzīvā pasaule tomēr ir un pati savā nodabā, pavisam mierīgi plaukst un plešas un piepildās kā var. Cilvēks un puķe, un pusmiegā dzirdētas meža zosis augstu virs rudens jumtiem."

„Tu esi puķu bērns?"

„Nē, bet es viņus mīlu. Vismaz uz brīdi viņi tiešām ir kā puķes laukā, lai slavēts Tā Kunga vārds! un atļauj to sajust katram, kas viņos paskatās, sajust, kā atveras laipnas un saulainas bezgalības, kurās pašam grezni uzziedēt, pret kurām lielpilsēta nošvirkst kā puteklis... Puķu bērni ir tik nepaticami cilvēcīgi! Bet viņu ir gaužam maz, un tāpat kā ielas malā pamesti ziedi arī viņi ātri novīst."

„Dabīgā nāvē? Jeb no saindēta gaisa un sazāļotām asinīm?"

„Nejokojies, es jau teicu! Nedrīkst! Jau tā ir tik grūti — katrs joks, katra pazobošanās, katra pārgudra plecu paraustīšana apdraud un atņem. Paskaties ap-

kārt! Jau tā ir tik grūti pašam nekļūt par šī murga daļu! pāri neuzmanību, nevainīgs jociņš, drusku vienaldzības, mazliet slinkuma — un jau tu esi noķerts šai karuselī, kļuvis par lauvu, āzi vai zirdziņu, kas gan liekas sparīgi aulekšojam, bet patiesībā ir iekalts nesalaužamā vienvirziena aplī un skrien, kā viņam nolikts. Vai tu nenojaud, ka vienīgi mūsu domas, mūsu pareizā saprašana un apliecināšana var mūs izglābt un padarīt šo jezgu par kaut ko vairāk nekā nebeidzamu aklu sagadīšanos režģojumu? Te, uz šī stūŗa stāvot un gaidot, kamēr satiksmes ugunis pārmainīsies, kamēr sarkanā podziņa pārvērtīsies par zaļu un šis zilais onkulis nokāps no ietves — vai tu vari redzēt viņa žokli? saulē tas ir tik sārts un pamatīgs, ka viņš noteikti nejustu, ja tajā iedurtu kniepadatu — šajā brīdī, kamēr gaŗām traucas sarkanais autiņš, riteņnieks ar desiņu ķerru, taksītis, vēl viens, lielais smagais, divi melnie, atkal sarkanais — šajā brīdī tikai es, tu varam izšķirt, vai šis ir, vai nav viens no tūkstoš, no miljoniem līdzīgu brīžu, kas izkaisīti laikā un telpā — jā, jā pat Čīlē, piemēram, ir līdzīgi ielu krustojumi, pilsētās, kuŗu vārdus mēs pat nekad dzirdējuši neesam — domā pastāv tikai Amerika un Eiropa? — vienkārši mechaniski, elektriski izkārtota cilvēku un mašīnu krustošanās, kas atšķiŗas no citām tikai ar nenozīmīgiem niekiem — mēs ar savu izdomāšanu varam to pārvērst par kaut ko sakarīgu un vienreizīgu, par vēsturē notikušu brīdi, kuŗā vīrs ar lielo žokli turēja cigareti starp īkšķi un rādītāja pirkstu tā, ka degošais gals vērsās pret delnu un dūmi līda aiz aproces, un mēs to redzējām tāpēc, ka bijām izlēmuši pasaules mūžā pamanīt un iegaumēt tieši šo brīdi, šodien, trijos pēcpusdienā, kad tukšā būvlaukuma baloži ir sakļāvuši spārnus un piešķiebuši galvas un domā, dūdot vai ne. Bez mums tā nebūtu... Mēs to radām! Tas ir mūsu spēkos, mēs varam pasauli radīt ik brīdi, ieraudzīdami un atzīdami... Ak, man apnīk mēģināt izskaidrot, cilvēki ir tik stulbi! Bet tik daudz tev jāsaprot — šī izdomāšanas spēja nekrīt no gaisa, tā izceļas no cilvēcī-

bas sajušanas un apzināšanās, kas vienmēr jāatjauno. Tāpēc man vajaga vismaz ieraudzīt kaut ko cilvēcīgu katru dienu, tas ir svarīgāk nekā paēst."

Tu runā par ātru, pagaidi! Man bija jautājumi, redzi, tu aizsteidzies uz priekšu, tagad būšu aizmirsusi. Vajaga visu pēc kārtas!

Ak jā:

„Kādēļ tu cilvēcīgo meklē uz ielas? Cilvēki taču pa ielām vienkārši pārvietojas, ir ceļā — uz ielas ir tikai svešnieki." Vismaz viens otram. Bet paši sev? Vai uz ielas viņi ir mazāk paši, vai varbūt vairāk? Varbūt vairāk? Varbūt lielpilsētnieks patiešām dzīvo uz ielas, un man tikai likās, ka pilsēta to grūsta, stumda un pārvērš? Viņi visi ir cilvēki, par kuŗiem jāpieņem, ka tiem ir visi pārdzīvojumi, prieki un bēdas un savs cilvēcisko raksturīpašību kopums. Vai virs ar lielo žokli nav cilvēcisks? Viņam nav bijis laika ieskriet pie frizieŗa jau pāris nedēļu, mati gar apkakli griežas uz augšu, bet tas nav tīšām — varbūt viņš taupa naudu? Nē, neizskatās, zilais uzvalks ir dārgs, vilnā ir ieausts zīds, un vai tu redzēji, kā viņš nometa un samina cigareti, kad bija ticis ielas vidū — it kā uzmīdams virsū nelietīgam nejaucēnam? kolēgam, kas novīla kundi? draudzenei, kas vakar atkal izvairījās? priekšniekam, kas pieņēma darbā neaptēsto māsas dēlu? Un meitene, kas mums iet pa priekšu, labajā pusē! Tumšbrūnas samta bikses ar platiem galiem, melns vamzis, gaŗi gaiši mati pār visu muguru. Roka ar dzelteno maisiņu šūpojas līdzi soļiem, kā rotaļā... Moric? Vai tu kādreiz seko cilvēkiem no muguras — tikai lai paskatītos un redzētu, kā viņi pasaulē un pilsētā ir? Novēro, tad pasteidzies gaŗām un atskaties pār plecu — un ieraugi kaut ko pavisam citu, nekā biji iztēlojies? Piemēram, ka meitenes sejā nav ne vēsts no smaida, lai gan likās, ka viņas augums ir priecīgs... „Bet draugus mēs redzam ik dienas, pazīstam viņu vaibstus, varam dzīvot līdz —"

Bet ja nu nav draugu? Neviena?

„Tur kur es dzīvoju... Bet labi, neliegšos. Nē, to es nevaru. Es nespēju skatīties cilvēkiem acīs, man liekas, ka es nobeigšos, ja man pašam būs — ja es pats tikšu ierauts tiešā attiecībā. Ārsti mani laidīs vaļā tad, kad es, vienkārt, atzīšu, ka pasaules sagadīšanās ir racionāla propozīcija, kas nav tiesa, un otrkārt, kad es uzņemšos skatīties cilvēkiem acīs bez bailēm, kas nav iespējams. Vai cilvēks, kas neuzņemas to, ko viņš nevar, ir traks? Es to nevarētu izturēt, jo tad man arī būtu jābūt cilvēcīgam, vienmēr. Tas būtu šausmīgi. Nemaz nebrīnies, es zinu, ko es saku. Cilvēki nevar viens bez otra iztikt, viņi viens otru patērē, apēd brokastīs, izlieto dienas ziņās, izstāsta jokos un izdzer kokteiļu stundās. Es zinu, pasaulē vajaga milzum daudz piedalīšanās un apmainīšanās, bet ja mēs nekā cita nedarītu kā vien dzīvotu viens otram līdz, tad kaut kas ļoti svarīgs paliktu nepaveikts. Ir pēdējais laiks izrauties no karuseļa orbitas! Cilvēkam jāattīstās tālāk."

„Kas paliktu nepaveikts?"

„Kas? Kas izdomātu runas? Kas stumtu? Kas spētu gaidīt? Kas ar savu pamanīšanu un saprašanu izglābtu pasauli no aklas sagadīšanās pakāpes vai likteņa? Kas pasauli radītu? Šis, kā tu zini, ir speciālizēšanās laikmets. Daži cilvēki vislabāk var remdināt citus, palīdzēt dzīvot" — es senāk naktīs kā bērns lūdzos, lai tas būtu dots man, jo nekā labāka nav, bet tagad es saprotu, ka tā ir pārāk liela dāvana, to nevar ne izlūgties, ne nopelnīt, tikai sagaidīt, esi modrs! vienmēr gatavs — atdot visu; un vai tu vēl neaptver? — „kamēr citi... Es esmu apziņa. Šis ir speciālizēšanās laikmets, jā! Cilvēcīgās īpašības pastāv atsevišķi — tu domā, ka mākslā vien attēlo tikai saraustītus fragmentus? galvu visa cilvēka vietā vai trīs degunus, vai kāju, gurnu, aci vienu pašu? Mēs tā dzīvojam, mēs tā esam. — Es nevaru panest, ka kāds man skatās acīs, es nevaru izturēt, ka mani redz, jo tad es pēkšņi jūtos kā liekulis un melis, lai gan tāds neesmu un negribu būt; es redzu, kas cilvēkiem trūkst, bet nevaru viņiem palīdzēt, un viņi šo redzēšanu uztver, bet manu nevarēšanu pār-

prot. Es nezinu, kamdēļ tas tā ir. Skatīties acīs ir solīt, visu: atzīties savā cilvēcībā, uzņemties atbildību par savu brāli un par visiem cilvēkiem, kaut viņi paši to nenojauš. Kas to spēj? Es visu saprotu par ātru un nespēju izciest laiku, kas paiet, kamēr viņi paši to saprot. Es dzīvoju mūžīgās bažās, ka mans smaids neraisīsies pat tad, kad es to iekšēji sajutīšu, ka manas žēlabas citās acīs izskatīsies kā balta vienaldzība — un ja nu man īstajā brīdī patiešām pietrūkst līdzjūtības? Mani vajā nepārvaramas bailes... nē, nē! Bet es nevaru iztikt arī bez redzēšanas, ka cilvēki ir dzīvi, un man pašam ar savu dzīvību ir kaut kas jādara. Cilvēcība ir nepieciešama un šausmīga. Es gribēju ietērpties neredzamajā mētelī un tecēt vieglām kājiņām pa ielām un parkiem, pat pa sterīliem mūzejiem un tumšām teātŗa zālēm un sajust pasaules dzīvību katrā priecīgā smaidā un — katrā miklā acī."

Malva juta, ka viņu pārņem drebuļi. Moric —

Morics pēkšņi apstājās ietves vidū. Viņa acis uztraukti zvīļoja, un viņš pacēla gaisā salocīto laikrakstu un to vēdināja kā karogu vai brīdinājuma zīmi. „Es saprotu," viņš teica, runādams lēni un sevišķi skaidri, „nesaki nekā, pagaidi, es tūlīt sapratīšu —"

Moric, vai tu tiešām esi ārprātīgs? Necilvēcīgs, tu nevari iztikt bez cilvēcības? Tu nemedī, tu zodz! Tu pielavies cilvēkiem un nozodz smaidus un skumjas no viņu lūpām, izdzer acis no malas, kamēr viņi paši to nepamana? Vilkaci! Vai tu barojies ar svešām jūtām, salasi smieklus pilsētas ielās un tos aprij un tad pārstrādā savās runās, kamēr upuris aiziet mājās un nemaz nenojauš, kāpēc pēkšņi izgaisis viņa prieks, kāpēc viss kļuvis neskanīgs un drūms, kādēļ pasaule apsviedusies apkārt un pēkšņi visur tāds nāvīgs tukšums? Asinssūcējs! Vai no tādiem cilvēkiem kā tu radās senie mītiskie briesmoņi? tautu ticējumos tie bija dzīvi vēl pavisam nesen, un tagad tie ložņā mums apkārt, meklēdami jaunus izskatus un modernus nosaukumus, un nepavisam nav iznīkuši, tāpēc ka iznīcis neesi tu!

„Es tūlīt —"

Es tūlīt sajaukšos pati. Kur man tādas domas? Vai tās ir Morica? Taču ne. Ļaunā acs? Vai viņa klātbūtne tās vienkārši uzrauj virspusē, kaut viņš pats par tām nekā nenojauš un tās nemaz nepazītu un nesaprastu, ja dzirdētu? Bet manas domas arī tās nav. Es neticu ļaunumam, kas varētu iemiesoties te cilvēkā, te zvērā, es varu iedomāties tikai dievišķās varēšanas, kas izdalās pa pasauli kā kuŗu reizi. Šim saujiņa, tam saujiņa... Speciālizēšanās laikmets? Morics, dievišķais zaglis! Nē, tas izklausās pārāk poētiski, to visu jau iztēlojās grieķi. Bez tam, zagšana nav varēšana. Un vilkacis nav vienkāršs zaglis. Vilkaču nav! Tas, ko nevar pierādīt... un Morics ir tik maigs un patiesībā tik dīvaini kluss aiz visiem saviem vārdu mutuļiem. Atzinējs un apliecinātājs — nevis dzīves, bet citu cilvēku apliecinātājs? Speciālists? Viņš apmāna pats sevi! Vai viņš ir beidzis parastos dzīvošanas darbus? Viņš pieder slepenajai biedrībai, jā! bet parastos dzīvošanas darbus viņš nemaz nav sācis. Cilvēcei jāattīstās tālāk — vai tā?

„Ko tu sapratīsi, Moric?" Malva beidzot vaicāja, mēģinādama runāt tikpat mierīgi, cik viņš to bija darījis.

„Es nezinu, es vēl nevaru pateikt." Man tā bieži gadās, man liekas, ka tūlīt, tūlīt es kaut ko ieraudzīšu pavisam skaidri, bet brīdis pāriet un nekas nenotiek... tas gadās tik bieži, ka man liekas, ka es vienmēr dzīvoju uz pašas saprašanas robežas un kuŗu katru brīdi varbūt pārkritīšu tai pāri, es patiesībā sagaidu, ka tas notiks, un man nav bailes, vismaz ne tad, kad es jūtos šim brīdim tuvu. Citreiz gan, pa lielāku gabalu skatoties, var labāk pamanīt kļūdas vai pārskatīšanās briesmas. Vienmēr — karuseļa joņošana vienā pusē, saprašana otrā — kā sēta, aiz kuŗas viss ir gaišs un skaidrs, brīžam kā dēļu sēta, kuŗā zib spraugas, brīžam kā mūris, kas vairs tikko galvas augstumā, vēl pāris soļu, un varēs redzēt pāri — bet tad atkal tas pēkšņi uzšaujas augstāk, karuselis vienā pusē, mūris otrā, vidū ielas, ielas! ej pa kuŗu iedams... „Visa dzīvošana notiek šeit! Vai tu maz

zini, cik skaisti ir redzēt cilvēku pēkšņi un priecīgi pasmaidām? Sevišķi, ja viņš nenojauš, ka kāds skatās. Nemaz nav svarīgi zināt, kādās dzīves sakarībās šis smaids ir izcēlies. Tas nav nekas, ka es neesmu šo seju nekad iepriekš redzējis un nekad vairs neredzēšu, patiesībā tā ir labāk, jo tad var redzēt pašu smaidu labāk, tīru esenci — tie ir svētki visai pasaulei, kad kāds cilvēks smaida aiz prieka. Un tas notiek tik reti! Pārākuma, lepnuma, pielabināšanās smaidi mētājas pa visām malām, gozēšanās citu apbrīnā arī ietērpjas smaida vaibstā un vēl daudz kas... bet vienkārši, priecīgi smaidi atrodas tik reti! Kad es nonāku galīgā izmisumā, tad staigāju pa vietām, kur cilvēki mēdz satikties un šķirties, pa parkiem, pie stacijām, dažos ielu stūros, pie lielās bibliotēkas kāpnēm —"

„Vai tāpēc tu tur toreiz biji?"

„Bada laikā es tur bieži eju. Bet todien man bija runa uz mēles, un kad es dzirdēju, ka jūs runājāt latviski — mēs visi dzīvojam divās vietās, vietējā un savā, un ja viena piepeši iespraucas otrai vidū tur, kur to nemaz nevarēja sagaidīt, pārsteigumā gadās izdarīt kaut ko neparedzētu."

„Cik ilgi tu pazīsti Imantu?"

„Imantu?"

„Jā, vai tu viņu pazīsti sen?"

„Es nepazīstu Imantu. Vai tas bija tas vīrs, ar ko tu todien runāji?"

„Tu nepazīsti Imantu? Tu neesi viņa draugs?"

„Nē. Un negribētu būt."

„Nē? Kāpēc ne?"

„Viņš ir negausīgs."

„Kā tu zini?"

„Es pazīstu sejas. Es priecājos, ka viņš toreiz tūlīt aizgāja. Viņš varētu mani iztīrīt pamatīgi. Kad es būtu pateicis visu, ko var pateikt, kad es būtu priecājies viņam līdz un raudājis aiz viņa bēdām, kad es būtu stāvējis viņam klāt un tukšā laikā pasniedzis viņam savu sirdi vakariņās, tad viņš skatītos man acīs un gaidītu vēl. Es nevaru. Ja es būtu laikus apdomājies, es jums

nekad nebūtu tuvojies, bet patiesībā jau labi vien ir — Imants aizgāja, bet tevī ir daudz mazo brīžu, kaut gan arī tu tos turi apraktus."

„Es? Kā tu zini?"

„Es jau nezinu," Morics teica, un viņi atkal iesāka iet. „Es redzu." Tu, māsiņ, esi mūsējā. Kas uz ielas, tas pieder visiem. Bez tam tu neskaties man acīs, kad tu klausies, ko es runāju, un tu mani nemocīsi ar muļķīgiem jautājumiem par to, kā man iet un ko es pagājušo nakti sapņoju, netincināsi pagātni un neuzmāksies ar prasībām. „Tev nekā no manis nevajaga."

„Bet tev no manis?" Malva iesaucās iztrūcināta. Es dzīvošu un tu skatīsies? Līdzīpašnieks!

Malva pēkšņi sajuta dzestrumu — iela iegriezās ēnā, un pavasaŗa vēji nebija to paspējuši vēl izpūst no ziemeļu puses ietvēm. Ļaužu te bija mazāk, saule otrā pusē vilināja gājējus pāri. Dzestrums negaidot uztrauca virspusē pielijušu silu, pa kuŗu viņa, apkārt neskatīdamās, bija soļojusi, cik ātri varēja bez skriešanas. Šalca koki, bet kājas mitrajās skujās grima bez trokšņa. Koku starpās mirdzinājās un pazuda balts vingrošanas krekliņš, mazais brālēns nebija varējis izturēt un aizdiedzis uz priekšu, bet Malva negribēja padoties. Tālāk mežā bija citi sēņotāji, un kamēr vēl varēja sadzirdēt viņu klaigas, Malva izturēs un nebēgs, lai meža sieva nāk līdz, ja grib! Kaut tik runājusi nebūtu! Bet viņa turējās Malvai uz papēžiem, un pieklājības pēc bija jāatbild, tā piederējās — no kuŗām mājām, kā sauc, cik gadu un vai krūtis zem blūzītes jau riešas kā mazi kaķēniņi? Nu, nākošgad droši! Tad atnāksi un dosi paskatīties, es pateikšu. Es visu pasaku. Kas mežā, tas mans, mežā bez manis nevar iztikt. Es redzu.

Malva steidzās, ātrāk; nedrīkstēja neatbildēt un nedrīkstēja pati jautāt, nedrīkstēja pat pagriezt galvu un paskatīties. Viņa nekad neuzzināja, kā meža sieva īsti izskatījās. Vēlāk pieaugušie bārās, neprātīgai nevajaga atbildēt! Bet kaut lielā Marta pati neatbildēja un griezās prom, sieva staigāja sēņotājiem līdz runādama savu un aizgāja, kad pašai iepatikās.

Kā viņa izskatījās?

„Moric," Malva teica, „paskaties man acīs!"

„Nē," Morics teica, „es taču tev izskaidroju."

„Lūdzu, Moric! Un kā tevi īstenībā sauc?"

„Nē. Labāk uzmanies, nedomā, ka to tā var, — vienkārši visu noklausīties, cieši noskatīties un tad aizmirst, nedomāt, izslaucīt to trako no prāta, uzlikt vāciņu virsū kā nepareizam podiņam un miers! Tas nebūs tik viegli. Milzīgais kārdinājums — atraut visus vārtus, nojaukt robežas, palaist vaļā visus zvērus un būtes, atbrīvot elementus pašus, lai viss tiek brīvs! Nost ar žņaugiem, slogiem, ierobežojumiem, likumiem un varmācīgām kategorijām! Bet kad viss būs palaists vaļā un atbrīvots, tad nebūs vairs miera nekad, tad paies pārējais laiks un mūžs, mēģinot kaut ko atkal sākt saprast un savaldīt vētras un viesuļus... Milzīgais kārdinājums — dzīvot pašam, bet ja iesāks, kur tas aizvedīs? Vēl viens nodzīvots mūžs — un tādu jau ir diezgan, vairāk nevajaga! Nē, man nav jādzīvo pašam, man jāpamana, kā citi dzīvo, es esmu apzinīgs par visiem. Atbildīgs? Varbūt tas ir viens un tas pats. Jāpamana, kā citi... ielās, laukumos... un mūsējie. Tur. Kādu laiku mēs dzīvojām viņu vietā, jeb tā likās, un viņi apzinājās mūs... tagad ir otrādi..."

Morics pēkšņi nokāra galvu.

Lielais brīdis varbūt ir nokavēts. Man vajadzēja dzīvot citos laikos, toreiz, kad ar vienu dzīvību varēja izglābt otru, kad to varēja bieži, gandrīz katru dienu...

„Bet tu nepateici, kas ir lielais brīdis," Malva teica.

„Es zinu." Un to tomēr nevar nokavēt. „Kad tas pienāks, tad es redzēšu."

„Kā tu zināsi, kad tas pienāks?"

„Es to izšķiršu."

„Kā?"

„To es vēl nezinu. Kaut kas man to pateiks. Vai tu esi makšķerējusi? Roka jūt, ka rausta — vēl par agru — tagad! Jāizšķiras zibenīgi, ātrāk nekā var izdomāt. Tagad! Tas patiesībā ir ļoti vienkārši, šo sajūtu pazīst katrs. Brauksi pa slīdošām kāpnēm? Jāizvēlas

kāpslis, šis jau gaŗām, atkal nogaidīji par ilgu — tagad! Tikai īstās izdevības neatkārtojas tik droši un tik bieži. Esi mēģinājusi pāriet pāri lielceļam, kad strauja satiksme drāžas uz abām pusēm? Notēmē brīdi — tagad! Vilcināsies par ilgu, būsi beigts, neuzdrošināsies nemaz, sapūsi ceļmalā. Ej ar vēl neskūpstītu meiteni cauri tumšam, pielijušam parkam, vēl tikai nedaudz soļu līdz gaišas ielas stūrim un drūzmai, sirds tev sitas — tagad! Kādā brīdī es zināšu — tagad!"

Runājot Morics bija pacēlies pirkstgalos un atvāzis rokas —

„Un tagad man jāiet!"

„Uz redzēšanos, Moric!"

Malva noskatījās, kā viņš aizgāja ātri un viegli pa cilvēku straumi, virzījās arvien tālāk ielas drūzmā, nekur neaizķerdams kāju, it kā pilsēta pazītu savējo un pavērtos pretī. Viņai pat likās, ka viņš tā varētu staigāt visās pilsētās — arī Čīlē un Dienvidafrikā un visur, un senatnē tikpat labi kā tagad, it kā pilsētas ieņemtu viena otru sevī un katrreiz turpinātu arī visas iepriekšējās...

Malva gāja tālāk viena pati, un pamazām pamanīja, ka pilsēta tagad šūpojas vējā, nevis kā koki, bet kā kuģa klājs — milzīgie nami un torņi nelocījās kā zari vai galotnes, bet šad tad izauga augstāk vienā vai otrā pusē un tad nolaidās lejāk kā kuģa gali ne pārāk lielos viļņos, tikai drusku, tikai tik, lai Malva to varētu sajust bez bailēm, it kā pilsēta būtu pēkšņi sadomājusi atklāt arī viņai no sevis kaut ko vairāk, ielaist viņu drusku dziļāk savos mainīgajos iecirkņos.

Pilsēta šūpojās vējā.

Pilsētas ritms nebija rīta un vakara satiksme, zaļi un sarkani signāli, nakts zibošās ugunis un pusdienas laika sirēnas, jaunākās ziņas brokastīs un elektriskais cirkus pusnaktī. Tas bija kaut kas daudz slepenāks un tiešāks, ja to varēja uztvert.

Pilsēta šūpojās vējā, un Malva iešūpojās pilsētā.

Te dzīvoja Morics ar savām domām un Imants ar savām, un varbūt te dzīvoja viņš. Ja viņš bija tāds, kas vispār varēja dzīvot, tad šeit tikpat labi kā jebkur citur, šeit varbūt vēl labāk.

Pirmoreiz kopš atbraukšanas Malvai likās, ka šeit varētu palikt pavisam.

Pilsētas šūpās bija kaut kas pazīstams. Vai gaŗām, ietves ēnas pusē neaizlocījās meža kaķis? Jaunu sakarību sasiešanās — mūžīgie koki, pilsēta un viņa pati! Tā visa bija viena pasaule — un senos laikus un zīmogus, senas sakarības pētījot, arī pilsētā varēja ieiet dziļāk nekā ar vissīkāko karti rokā.

○

Būs viņš varbūt nosirmojis profesors, kas sēdēs savā kabinetā divdesmit trešajā stāvā, augstu pāri pilsētas kņadai un sīkajiem knišļiem; vaļējos logos būs dīvaini vizoša krēsla — tā, kuŗā var redzēt lasīt vēl ilgi pēc tam, kad apkārt jau tumšs, ja tikai nepaskatās prom — un vējš būs apstājies uz palodzes nomierināties pirms ienākšanas. Viņš būs pārliecies pāri biezām grāmatām ar zīdpapīra lapām vai sīkiem rokrakstiem uz plašā galda, ar muguru pret Malvu, kas ar savādi uzšvīkātu ielūgumu rokā stāvēs uz sliekšņa.

Viņš būs dziļi ieslīdzis darbā.

Uz milzīgo grāmatu plauktu malām tupēs bāli, smaidīgi galvas kausi, pie sienas karāsies no senām kapenēm izglābti audumi, bet grīdā iedurts stāvēs zelta briedis žuburu ragiem, no kuŗiem tikko noritējusi būs saule pati, atstādama vizošo krēslu. Bet uz tintnīcas apsūbējušā sudraba vāciņa sēdēs mazais putniņš, tas pats, kas ievilina jaunekli citā pasaulē kā mežā, tas pats, kuŗa jaukajā dziedāšanā klausoties pasaku cilvēkam kā pāris mirkļi aizskrēja visi trīs simti gadu. Tikai putniņš nedziedās, bet pats klausīsies viņa maigajā elpošanā.

Viņš būs nosirmojis gados un gudrībā, un viņš zinās visas atbildes.

Pat puteklis uz viņa piedurknes būs bijīgs, un viņš būs bijīgs pret to, zinādams, ka tas kādreiz dejojis saules grīstē Ūras svētajos pagalmos vai varbūt no

kādas klints šķautnes skatījies zvaigznēs tad, kad cilvēku vēl nemaz nebija... Viņš būs tāds, kas redz un saprot visas lietas un būtes.

Viņš būs tā pasaka, kurā pasaulē gājējs un jautājumu jautātājs beidzot atrod savu atbildētāju, kas pasaka skaidri un gaiši, kā viss ir, nevis uzdod jaunas mīklas vai sūta tālāk pie nākošā zinātāja, kas dzīvo aiz trejdeviņiem mežiem vai viņpus mirušajiem ūdeņiem, kuŗos čūska pēdējā brīdī apzog varonīgo meklētāju.

Viņš pateiks Malvai, kā tur viss bija ar dzīvības koku.

Viņš pateiks, vai viņai visi pareizie pavedieni rokā.

Viņš zinās, atpakaļ nepaskatījies, ka viņa stāv uz sliekšņa, rokā turēdama savādo ielūgumu, ko vēstnesis bija aizmirsis galda atvilktnē un kas izrādījās tikai viņas vēl neuzrakstītais darbs, jau iesācis dzist un atstāt papīra lapu — burtu daļas bija jau nolobījušās nost un aizlaidušās, šur tur atstājot tikai kātus un cilpas. Viss cits jau bija viņam rokā.

Pareizi, viņš teiks, skatīdamies savos rokrakstos, salīdzinādams, mādams ar galvu — un priecīgs, it kā viņš pats būtu daļa atminētās mīklas un ar katru pareizu atbildi kļūtu īstāks un dzīvāks —

Un briesmas, ka viņas atklājumi un atminējumi nebija droši un nebija pierādāmi, briesmas, ka viņa nekad nezinās skaidri un pilnīgi, ka kaut kas varētu atbildes pārmainīt vēlāk, ka patiesība varētu tikt gražīgi sakratīta un pārbīdīta kā skatuves makets, apgriezta ar kājām gaisā un izputināta — šīs briesmas pēkšņi būs pāri. Un nebūs vairs jābaidās arī, ka viņš pats varētu paraustīt plecus un nobīdīt visu malā, nebūs jāmierinās ar cerību, ka mēs visu zināsim un sapratīsim pēc nāves, nebūs jācīnās ar šaubām, kas nemitīgi graužas ap savas taisnības pamatiem, nebūs vairs jāuzticas tikai pašas atklātam un pieredzētam — viņa, visu zinātāja, apliecinājums un atzīšana būs neatceļamā drošība, uz visiem laikiem, ai, svētlaimīgā drošība!

Viņa pacelsies uz pirkstgaliem, un slieksnis sašūposies. Bet nevajadzēs spert soli tuvāk —

vai tā bija tā pati aina, tas pats nomoda sapnis, redzēts agrāk bērnībā? — viņa gāja pa gaŗiem gaiteņiem kādā ļoti klusā un krēslainā dzīvoklī un, uz mirkli pie gaiši dzeltenas stenderes apstājusies, varēja ieskatīties blakus istabā un redzēt, kā kāds cilvēks, nogrimis savu domu dziļumos, sēd tik kluss un nekustīgs it kā būtu apburts; bērnībā iedomāta un sen aizmirsta aina, kuŗā neizzināmais kā svētais gars bija pienācis un apstājies tik tuvu, tik cieši ap kādu klusu cilvēku, ka Malva, viņa seju neredzējusi un mīlestību nepazīdama, tomēr zināja, ka viņu mīlēs. Bet aina pazuda, pirms viņa paspēja ieraudzīt — kā.

Viņš toreiz nekā nepamanīja, un viņa nekā neteica. — viņai nevajadzēs spert soli tuvāk, traucēt, ielauzties dziļāk, viņa dzirdēs un atbildēs turpat.

Pareizi, viņš teiks balsī, ar kuŗu reizē izauga visa pasaule. Un redzi, koki tagad atkal zaļo!

„Kuŗš ir īstais?"

„Visi un neviens."

„Kuŗā lēca saule?"

„Teicu."

„Bet tu zini! Tu zini visu!"

„Es zinu visu, kas ir bijis. Bet dzīvības un saules koka nekad nav bijis, tos var tikai no jauna atrast."

Malva apsēdās uz sliekšņa un nodūra galvu.

Nē, tas būs citādi. Viņa stāvēs uz sliekšņa ar savādo ielūgumu rokā un redzēs nosirmojušā profesora mierīgos plecus un pieliekto galvu un to, ka mazais putniņš klausās viņa tikko pamanāmajā elpošanā. Putniņš pamirkšķinās aci, un viņa jau sapratīs, ka pietika ar ielūgumu vien, no kuŗa viņš jau bija nolasījis un paņēmis visu, un viņš pats bija atbilde un apliecinājums. Tikai mūžīgajiem skolniekiem vajadzēja vēl cita apstiprinājuma un atzīšanas! Un viņa attaisīs somiņu, ieliks somiņā salocīto ielūgumu kā laimi, aiztaisīs somiņu un atkāpsies, klusi, izturējusi vēl vienu pārbaudījumu, tikusi gaŗām vēl vienam skaistam un briesmīgam nezvēram, drošības kārdinājumam, svētlaimes māžam, piepildījuma lamatām —

atkāpsies klusi, neredzēta, pa garajiem gaiteņiem klusajā dzīvoklī, lejup pa kāpnēm, divdesmit trīs stāvus — nebija nemaz noskaidrots, ka debesskrāpjos bija kāpnes no augšas līdz apakšai, neviens cits pa tām nekāpaļāja — uz leju pa kāpnēm —

Augšā noskanēs durvis — vai citas? — aizā atbalsosies soļi, kāds skries lejup, ātri — varbūt viņš nemaz nebija tik nosirmojis? — ātri, steigdamies, panākdams —

Viņš apstāsies Malvai blakus, apliks roku viņai ap pleciem un droši turēdams teiks: es nekad vairs neiešu prom!

Viņš smaidīs un smaržos kā mežs pēc lietus, un viņam būs zaļi mati.

Varbūt viņš nemaz nebūs nosirmojis profesors.

o

Inta pabāza galvu pa Malvas istabas durvīm. „Tev zvanīja Ērika," viņa teica, „lai tu tur sestdien aizbraucot, cik agri varot."

Malva pasmaidīja. Ērika prata atgādināt visus svarīgos gadījumus, pasargāt no pārpratumiem vai aizmiršanas, kas tik aizņemtam cilvēkam kā Malvai viegli varētu gadīties. Cik labi, ka bija kāds, kas atcerējās visas ievērojamās dienas, pārzināja gadskārtas un svētkus un prata tajos pienācīgi apstāties — ja laiks bija ceļš, tad svētki bija līksmas pilis un dunošas katedrāles, kam tas pieveda klāt; vai appušķoti vārti un nodancots klons; vai saule nospodrinātos logos un vēl tukšas ielas nosarmojuša astoņpadsmitā novembŗa rītā; un Ērika vienmēr zināja atdarīt durvis un atcelt vārtus, viņa vienmēr bija priekšā un dedza svinīgas sveces un teica lūgšanas — Ērika joprojām prata teikt lūgšanas tikpat nopietni kā bērns, it kā arī lūgšanas būtu kā tāda vieta, kuŗā cilvēks var dažkārt ieiet un atstāt visas šaubas un noliegumus ārpusē kā smagas kurpes — vai ūjināja un māja pretī pa lielu gabalu, slēpa nepacietīgu smaidu sejā un roku ar dāvanām aiz muguras. Malvas dzimšanas diena. Dārzs ar sārtām tulpēm, un čirkstoša grants zem jaunajām lakkurpēm, un krusttēvs, kas noteica, ka porcelāna pūdeŗa dozītē pagaidām varēs glabāt rakstāmspalvas; un tantes zosu gājienā ēdamistabas durvīs, un...

Tātad sestdien. Ielūdz tu arī kādu cilvēku, Ērika bija teikusi — gandrīz kā māte bērnībā, ķad viņas abas

drīkstēja aicināt pašas savas draudzenes arī. Māte un Ērika — svētku turētājas, laika skaitītājas? Nē, laika iezīmētājas un glabātājas. Senos laikos viņas būtu bijušas priesterieņu godā vai amatā, tad laika turētāji bija līdzīgi svētajiem, kam cits nekas nebija jādara, tik svarīgi bija zināt pareizos brīžus, ko pulksteņi un pat sarkano svētdienu kalendāri nemāk atšķirt. Tagad nebija ne amata, ne goda, un tomēr daži cilvēki laikam jau piedzima ar šo spēju turēt laika pavedienus rokā un tajos iesiet greznus mezglus sev un citiem par prieku un labumu.

„Negribi braukt līdz?" Malva vaicāja Intai. „Ērika gaidīs ciemiņus."

„N-nē, laikam nevarēšu." Inta bija vilcinājusies tikai mirkli, bet balss tomēr skanēja nedroši, vārdu astes mērcējās skumjās. Kāpēc tā? Varbūt viņa droši nezināja, vai sestdien varēs satikties ar savu draugu, bet tomēr vilcinājās apsolīties citur? Kopš viņa rīta nebija iznācis parunāties, bet tas likās vēl tikai nupat — diez kāpēc vienmēr likās, ka kamēr Malva darīja savus darbus, kas nelabojamā niķībā arvien paņēma vairāk laika nekā paredzēts, tikmēr pārējā pasaule stāvēja uz vietas: Inta turpat, vēl savas gaidīšanas murga karstumā, Morics uz tāla ielas stūŗa, Imants uz tā paša pakāpiena, kur todien — un Malva pati, tā Malva, ar telefona klausuli rokā! Vaicāt, pārvaicāt — pag', tūlīt —

Kādreiz tā pagāja gadi.

Lēkāt uz priekšu un atpakaļ pēc sava prāta taču varēja tikai sastingušos rakstos un akmeņos iekaltās zīmēs, kas vairs nemainījās un nekustējās no vietas, bet Intas un Imanta jau sen vairs nebija tur, kur viņa tos bija pēdējo reizi atstājusi, nupat.

„In-n-ta!"

Inta vēlreiz pabāza galvu durvīs.

„Vai tu pazīsti Imantu Slocēnu?"

Inta ienāca atpakaļ istabā. „Esmu satikusi. Jā."

„Es varētu ielūgt viņu, bet es nepazīstu viņa sievu."

„Es arī ne."

„Varētu piezvanīt," Malva gudroja, „vēl ir agrs, bet mājās viņi varētu būt."

„Runā, ka Lūcija nekur neejot, jau gadiem ilgi. Viņa slimojot — ar kaut ko chronisku."

Malva druskū izbijās un tad atcerējās: vai mums gandrīz katram nav kāds cilvēks, kas uz mums paļaujas, kas pie mums turas kā slīcējs pie salma? Un: viņš jau ir viņš tieši ar to, ka nav jāglābj! Tā Imants bija teicis, un viņa to tūlīt bija aizmirsusi — vai mēs vienmēr uztveŗam un paturam no citiem cilvēkiem tikai to, kas mums pašiem der?

„Bez tam viņa esot vecāka par Imantu," Inta teica kā negribēdama. „Krietni."

Malva atcerējās stiklaino balsi tālrunī, un Imantam apkārt izauga vesela ainava, satumsusi un drūma. Cik daudz vieglāk bija nezināt, tieši kas kuŗam dzīvē gadījies, svarīgi bija zināt tikai to, ko katrs atrada pēc tam? Nezināt bija skaistāk — nezināt bija sajust katru cilvēku brīvu, neapkrautu ar dzīvošanas īstenībām, pašu? Tādu, kāds viņš bija apģērbies šai reizē un kāds viņš gribēja būt.

„Ko Imants dara?"

„Oh! Tu nezināji? Viņš ir ārsts."

Arī tas vēl!

Malva aizvēra aizsākto grāmatu un pārcēlās uz dīvānu, aicinādama Intu arī sēsties. „Kas tā par slimību?" viņa vaicāja.

Inta paraustīja plecus. „Nezinu. Bet ārsti jau nevar visus izārstēt, savējos tikpat maz cik svešos."

„Laikam būs labāk nezvanīt."

„Zvani vien. Imants sen staigā pats savus ceļus, nav taču spitālīgs".

Malva pēkšņi kļuva uzmanīga. Intas teikums bija izskanējis noteikts un noapaļots, gandrīz kā padomu vai atļauju dodams, atklādams un tūlīt paslēpdams Intas domu tecējumu dziļi zem zemes. Tas bija — taču tiesa: arī Regīnas viesībās Imants bija bijis viens pats, viņš acīm redzot vispār mājas atstāja mājās, kad izgāja pa durvīm.

„Viņš nāca pie mana tēva," Inta teica, „vienkārši aiz laipnības, jo viņš jau nemaz nepraktizē, viņš ir rentgenologs, bet tēvs tiepās, ka viņam esot mierīgāka sirds, ja pašu cilvēks pieskatot tos citus. Imants izstāstīja, kas un kā, skaidrā latviešu valodā."

„Cik sen tavs tēvs miris?"

„Trīs gadus. Tūlīt pēc mātes."

„Tā mums iet," Malva teica.

„Zini," Inta sacīja, pavilkdamās krēslā vairāk uz priekšu, „es tev patiesībā jau sen gribu kaut ko stāstīt."

„Jā, stāsti!" Par sevi, par savu mīļo? Tikai uzmanies —

„Tas ir par kokiem," Inta teica, mazliet vainīgi pasmaidīdama. „Tev gan patiesībā par tiem būtu jāstāsta man, tu apsolīji, un vaļā jau es tevi nelaidīšu, tev man viss būs jāizskaidro, jo es paredzu, ka tā tava grāmata būs tik sarežģīta, ka es to noteikti nevarēšu izlasīt. Bet šoreiz — tas nav nekas zinātniecisks, man gadījās īsts piedzīvojums ar kokiem, ko es patiesībā gluži droši nesaprotu un kam es vēl joprojām staigāju apkārt brīnīdamās, kaut gan tas notika jau pagājušo rudeni. Un kad es redzu, ka tu tik nopietni ņemies ap kokiem... man sāk likties, ka tajos varbūt tiešām ir kādi noslēpumi. Varbūt tas viss vienkārši sagadījās, es biju tādā noskaņā, un pārdzīvojums man būtu uznācis tik un tā, koki vienkārši gadījās priekšā? Es nezinu.

Mani vecāki ir apglabāti lielā kapsētā ārpus Ņujorkas — laikam būtu jāsaka paglabāti vai noglabāti, jo viņu pelni ir novietoti mauzolejā, nevis ierakti zemē. Tā ir milzu ēka, ar vairākiem stāviem, gaitenīgām zālēm un nodalījumiem, gandrīz kā milzu mūzejs, kur sienas ir noklātas ar marmora plāksnēm gleznu vietā un izrotātas ar rūpīgi iekaltiem vārdiem un datumiem... Tur var iedomāties visvisādus dzīves stāstus, kā dažkārt kapsētās, tikai šos uzrakstus negrauž vējš vai lietus un tie drīzāk atgādina plāksnes uz dzīvokļu durvīm. Tur ir vienmēr krēslains un drusku drēgns, bet ne pārāk, ne vairāk kā labi kopta, bet vēsi turēta īres nama kāpnēs un gaiteņos, kur austrumnieciski paklāji

stiepjas pāri grīdām kā siltas zemes strēmeles tumšos ezeros... Es jau zinu, ka nevar teikt, ka mirušie tur tieši dzīvotu, bet gluži apglabāti arī viņi nav, tikai noglabāti, ne uz mūžīgiem mūžiem, bet pagaidām, kaut arī tas būtu ļoti ilgs pagaidu laiks. Starp viņiem un mūžību stāv vēl kāds notikums, starp pelniem un pasauli stāv urnu metalls, ar kuŗu vēl kaut kam kādreiz ir jānotiek, pirms varēs iestāties pēdējā iznīkšana un — lielā savienošanās.

Nu jā, to es nemaz negribēju stāstīt — bet tai vietā manas domas vienmēr aizķeŗas! Vai man tur ir vēl kāds pienākums? Vai pienākumi beidzas parasto parašu robežās, jeb katra tālāka iedomāšanās un ieskatīšana uzliek jaunus un savus pienākumus? Mani vecāki ir miruši, apglabāti, kā likums un paraša prasa — vai man jāgādā par pēdējo savienošanos tāpēc, ka man tas ir ienācis prātā?

Jā, es jau zinu, kas to lai atbild? Laikam jau var tikai gaidīt, lai no pirmās nojautas un ieskatīšanas izaug vai nu pienākums un nodoms — vai atteikšanās. Vienā pusē varbūt ir apsēstība, otrā trulums — kas to var izšķirt?

Bet man neliekas, ka es tieši tajā reizē par to domāju... pagājušo rudeni es tur biju aizbraukusi pirmoreiz ar vilcienu un tā atklāju Ņujorkas piepilsētu mazās stacijas. Tās ir diezgan noplukušas būdas un tikai mazā mērā atgādina senās Latvijas lauku pieturas, piemēram, un vēl mazāk Rīgas jūrmalas piestātnes, kāpēc tām nekādu sevišķu vērību nepiegriezu, kaut arī man varbūt vajadzēja atcerēties, ka tāda liela un pēkšņa pagātnes smeldze mani reiz negaidot jau bija piemeklējusi. To vasaru pēc tēva nāves mēs... es pavadīju Francijā un

— es taču biju jau sen pieaugusi, un tomēr savu brīvību un reizē atbildību par sevi pilnīgi es sajutu tikai tai vasarā —

(tas bija ļoti satricinoši, sajust, ka ir labi būt vienai, labi, ka neviens nesargā vairs —? Jā. Kādas šausmas bija šai domā, kad tā man pirmoreiz ienāca prātā, vai

tad tas nenozīmēja, ka es priecājos, ka tēvs ir beigts? Tai brīdī mēs sēdējām Rue de Rivoli kolonnades priekšā un mans aveņu saldējums lēnām izkusa saulē — pat banālam šim brīdim bija jābūt, ai! — tēvs mīlēja aveņu tēju — bet es pati stingu, stingu... tu prasīji, kas man kait, bet es to nevarēju atklāt pat tev... pagāja vēl ilgs laiks, kamēr es nogludināju šo šausmu šķautnes, arī tas pieder pie pieaugšanas — ieskatīt, kas ir vaina, kas ne, un to panest...

tu man prasīji, kas man kait, un es neatbildēju, es teicu, ka nekas, bet tava balss un redzēšana man pieskārās un palika uz visiem laikiem — mūža guvums, tik mazs un tik milzīgs! manta, ko kodes un rūsa neēd? un kāds drausmīgs skopums valda pasaulē! — tu sēdēji man pretī, bet patiesībā šai brīdī tu biji atdalījies no sevis un es sajutu tavas būtes labo starošanu pavisam klāt... tās nebija tikai tavas acis; un tik tuva starošana ir nevien spoža, tā ir — kā pēkšņa saule uz sejas, tik sajūtama... melnā marmora galdiņa nemaz nebija starp mums, tas bija neīsts, iemaldījies no kādas citas, īso mirkļu pasaules — skatuves piederums, gadījuma vajadzībai, tev kur elkoni uzlikt... īsti un mūžīgi bijām mēs... un tava iznākšana mani lūkot pāri melnam marmoram ar ūdens glāžu un sudraba karošu atspīdumu šai brīdī — tā vienmēr būs, vienalga, ko tu... un kā —)

un mazajās piestātnēs Parīzes tuvumā, pēc parastas ceļošanas ar lidmašīnām un spēkratiem, es ar lielu pārsteigumu atkal ieraudzīju semaforus, kas izskatījās pēc jaukām rotaļlietām, grantētus peronus, glīti nokrāsotus soliņus, skaisti iekārtotas puķu dobes un brašus stacijas priekšniekus ar sarkanām cepurēm. Tas viss man bija pilnīgi aizmirsies. Iedomājies: gaŗāmbraucot pa vilciena logu varēja redzēt vasarnīcas — tās bija augļu un košuma koku ietvertas, ar vīnstīgām apaugušām sienām un tornīšiem, un šad tad acīs iekrita kāds atvērts logs otrā stāvā, pa pusei paslēpts lapotnē vai pagriezts tā, ka tajā nevarēja ieskatīties un taisni redzēt cilvēku, kas varbūt nupat bija pamodies, salicis rokas aiz pakauša, vēlreiz pievēris acis un lēni ieelpoja

zaļu rīta gaisu... redzēt nevarēja, bet kaut kā tomēr varēja zināt, ka viņam tur ir jābūt. Es varēju gandrīz sajust, kā viņš, klausīdamies vilciena svilpšanā, domā par baltu rasu jāņogu krūma zaros lejā dārzā un par vakar vakarā aizlasīto grāmatu oranžos vākos zem sava spilvena. Vilciens aizskrien, bet viņa apziņa paliek, un tajā kā istabā ienāk arvien vairāk tēlu — tikai viņam zināmi, no veselas dzīves izraisījušies tēli; teiksim, zilizaļš plakāts Parīzes pazemnieka gaitenī, ko viņš bija ievērojis aizvakar, maza balta marmora meitene kaimiņa dārza vidū, vēstule — žermāna vēstule, tas ir labs franču vārds — sabojāts portfeļa slēdzis, Tunisas mozaikas, Sēnas krasts, ko var redzēt no... no Žoržetes bulvāra dzīvokļa loga, viņas acu bīstamā sašaurināšanās, zemeņu ievārījums brokastīs...

— man patīk tas par Žoržetes acu bīstamo sašaurināšanos... ja es tā prastu! —

Un tad manī pēkšņi milzīgu robu izrāva atcerēšanās, ka tādus puspievērtus, sapņainus logus svešos dārzos es biju jau redzējusi — tiem vajadzēja būt bijušiem manā nākotnē, nevis tikai skatītiem gaŗāmbraucot — rudens rītos ar vilcienu braucot gaŗām Ogrei vai Ikšķilei, ceļā uz Rīgu, ceļā, kas bija iesācies nakts vidū, kad mūs, tikko aizmigušos bērnus, jau atkal modināja, tuntuļoja petrolejas lampas gaismā, ēdināja ar uz šķiršanos gatavotu rupjmaizes krējumkūku, skaitīja saiņus, satupināja ratos un tad veda pa dīvaini apklusušiem un tumšiem laukiem, kas pēkšņi šķita sveši un ļoti noslēpumaini, aizmirsuši visas mūsu vasaras gaitas, mūsu sadurstītās kājas uz savām taciņām, mūsu skaļās klaigas, bišu spieta ķeršanu un slēpšanos siena vārtos — bija aizmirsuši visu reizē ar dienas gaismu — kā tā varēja aizmirst? cik svešs viss pēkšņi bija! it kā mēs būtu bijuši prom divdesmit gadus! — un varbūt jau rīt aizmirsīs arī mūsu ratu riteņu čīkstēšanu tumsā — ceļā uz Rīgu, pretī ausmai, kad naktī grieztās dālijas jau iesāka vīst un rīts rādīja pilsētnieciski ģērbušos cilvēkus Ogres stacijā un atvērtus logus vasarnīcu

augšējos stāvos, aiz kuŗiem modās oranžu grāmatu lasītāji un noslēpumi... (Ā, tam vajadzēja būt skaisti, viņa domā, likt man sajusties milzīgi bagātai, nevis izraut zobu? Padomā, kādas atmiņas! Bērnībā notvertas, citur vairs nekur neieraugāmas ainas, kuŗās vēlāk saliet saturu un saprašanu! Bet tik gudri mēs neesam. Un ja nu es toreiz pabraucu gaŗām tev? Pat ja tu tad uz tādu nieka meitēnu ir paskatījies nebūtu, bizes kā peļastes un deguns ar vasaras raibumiem — tomēr, mēs varbūt bijām tik tuvu! Tik tuvu un šķirti, kā vienmēr! Vienmēr vēl kaut kam jānotiek, pirms varēs iesākties lielā savienošanās...)

Es to visu atcerējos pēkšņi un tajā pašā mirklī sapratu, ka tas bija pagājis un vairs neaizsniedzams, un man tas pietrūka ar spēju un lielu sāpīgumu.

(Jā, arī tas pieder Francijas vasarai... tavai, mūsu pirmajai vasarai. Tas bija lielais loms, rotaļīgi viegla vilkšana un smagi, pilni piemirkuši tīkli, vēl tagad neiztukšoti un līdz galam neapzināti, tumsā vēl slēpjas ir sudraba zivis, ir dūņu zāles...)

Mazā kapsētas stacija Ņujorkas pievārtē man no sākuma nekā neatgādināja. Citu braucēju vēl nebija, un, vilcienu gaidot, es vienkārši raudzījos prom, gaisā, cik tālu skats atļāva. Bija ļoti spoža, rāma rudens diena, kad lapas vēl nav sākušas krāsoties, bet jau izskatās sausas un trauslas. Mans skatiens atdūrās pret kokiem, kas auga viņā pusē sliedēm, labā gabalā. Lapotnes saskardamās aizsedza apvārsni, reizē uztveŗot sevī visu pēcpusdienas saules spīdējumu un tajā ņirbēdamas, kaut gan vēja nebija."

— Ņirbi, ņirbi, gaisma, atmiņa! Tos kokus es arī esmu redzējusi, pēcpusdienas saulē, kalnu piestātnē, kad es biju samelojusi mātei par studentu ekskursiju, bet mēs pa ceļam sastrīdējāmies un tad spītīgi klusēdami gulējām zālē sliežu malā, katrs ar savu mugursomu pagalvī, gaidīdami pirmo vilcienu atpakaļ. Vēja nebija, ņirbēja koki un kalni... un kaut kur tuvumā blēja aita. Šādās reizēs nav labi būt vienai, Inta, ne īstenībā, ne garā, šādi brīži var apdedzināt nemanot,

kā aizplīvurota, mīlīga saule pavasarī, un tas ir tetovējums, kas nepāriet... kur bija tavs draugs? —

„Koki bija pārāk tālu, lai varētu saredzēt lapu veidu, un stumbrus aizsedza māju jumti un mazāku koku galotnes. Varbūt tās bija milzu liepas, vīksnas, neparastāka ozola pasuga? Tajos skatīdamās, es palēnām apzinājos, ka man pie kājām, zemāk, mirdz sliedes nokvēpušu akmeņu gultnē, aiz muguras ir stacija, gan parasta brūna šķūņa izskatā, bet tomēr dzelzceļa piestātne ar uzgaidāmo telpu, sludinājumu lapām, kases lodziņu un biļešu pārdevēju, un īso,dīvaino atdzīvošanos, kas iesākas pret vilciena pienākšanas laiku un kāpinās līdz pat mirklim, kad tas parādās līkumā un šņākdams skrien šurp pa mirdzošām sliedēm..."

— Sliedes pie stacijām vienmēr ir līkumā, varbūt tāpēc sagaidīšanas sajūta ir tik spilgta: nav, nav un tad pēkšņi — ir! —

„Visas šīs lietas manā apziņā ienāca lēnām, viena pēc otras, man tajās nemaz neskatoties; man likās, ka tās pat nomet savus šī brīža izskatus un apstājas ap mani citādi, apvij ap mani — kā cilpas, kā jostas — tādu īpašu braukšanas sajūtu, kas laikam sakopojusies no daudzām pagātnes braukšanām, bet neatgādina nevienu noteiktu.

Tas bija diezgan dīvaini, it kā varētu sajust daudzas zināmas un pazīstamas noskaņas uz reiz? Tās nebija vienkārši ceļa jūtis, neiesākās, piemēram, pa tumsu slīdošajos ratos ar dāliju pušķi pie vaiga un drēgniem drebuļiem, un nelīdzinājās arī priecīgam satraukumam, kas sajūtams agrā rītā, vēl tukšā lielceļā, kad pilsētas robeža paliek aiz muguras un spēkrati pirmoreiz drīkst skriet ar pilnu ātrumu prom no ikdienas. Tas bija citādi, sajūta, kas iesākas gaidot vilcienu uz stacijas perona ir vienmēr citāda — kā pāršūpošanās starp divām drošām, pazīstamām, man piederīgām vietām? Tajā brīdī šīs vietas manī satiekas nesadrumstalotas, nepazaudējušas nekā katra no sevis, abas sajūtamas reizē. Es nezinu, kā tas notiek — īstenībā taču es neesmu ne vienā, ne otrā? Tā ir dīvaina iekšēja izplešanās,

kas laikam notiek tikai tad, kad ceļa sākums un gals ir abi vienādi labi pazīstami un satilpst apziņā reizē — un tā kļūst lielāka, apvāršņi atbīdās, lai atšķirīgās, atsevišķās vietas, kas viena par otru nekā nezina, būtu reizē sajūtamas un saredzamas, un es droši stāvu vidū. Vidū? Nē — tā ir sajūta, ka es esmu abās vietās uzreiz! Vēl te, kur es biju, pirms nākšanas uz piestātni, jau tur, kur es būšu, kad aiziešu no piestātnes viņā galā. Vēl un jau — reizē! Vēl un jau — kopā, bez starpas un robežas, bez dalījuma. Tas nekad nevelkas ilgi — visi attālumi tūlīt pārmainīsies, laiks skries tālāk kopā ar vilcienu, kas jau, beidzot, tomēr, protams parādīsies sliežu galā. Līdz tam — būt divās vietās uzreiz!

Vai tev ir ienācis prātā, ka gleznas un pasakas mūs apbur tādēļ, ka tēli izdzīvo notikumus, kuru kādības mēs jau esam sajutuši, nevis ļauj mums tikai sapņot vai iztēloties, cik tas būtu jauki — vai briesmīgi? Patiesībā mēs to jau zinām, mēs jau esam bijuši divās vietās uzreiz, esam cirtuši pūķu galvas, bijuši neredzami pavadoņi, nometuši aiz sevis susekli, lai tas pārvēršas necaurejamā egļu mežā — pasakas lasīdami mēs to tikai atceramies... un daudzdaļīgās altārgleznās skatīdamies, mēs esam klāt reizē krustā sišanas un augāmcelšanās brīdim...“

— Bet kurš pieaugušais vairs lasa pasakas? Ā, Ērika, bērniem — bet tie vēl nav bijuši neredzami pavadoņi? Vai tomēr? Nē — bet bērni patiesībā pasakas nesaprot, tikai atceras vēlākai saprašanai. Un teikas un mītus? Un dievišķās būtes, kas bērnu nepavisam neizbiedētu, ja parādītos — vēl pērn Ritiņa gāja savā Lieldienu groziņā Dieviņam dāvanas lasīt un tad taču dot un iedot? — bet lielie atcerēdamies velti meklē? Velti? Bērniem ir neredzamie pavadoņi un rotaļu biedri, lielie par tādiem kļūst paši — par neredzamiem pavadoņiem, par sargātājiem un par neatlaidīgiem gaidītājiem. Tā es gaidu tevi — nezinādama, vai tu esi un kas tu esi; mani paceltie spārni ir nekustīgi, nesaprazdami, kuros gaisos skriet, un tomēr tie tevi pavada un

viņu ēna ir gaišā vieta zem tavām kājām, vienalga, kur tās staigā... un labos brīžos mēs pat sasmaidāmies par to, ka var būt, ka mēs nekad nesatiksimies...

„Būt divās vietās uz reiz! Pilnīgi sajutusi es to esmu tikai īsajā brīdī pirms vilciena pienākšanas. Vēlāk to vairs tā nevar, arī asteres apvīst un dārza zemenes grozā sakratās, un sajūtas jau nevar atsvaidzināt, aukstā ūdenī ieliekot...

(vēl un jau... šis brīdis jāpamana, pāršūpošanās jāpamana, lai pie tās varētu turēties vēlāk kā pie nepārtrūkuša pavediena... citādi tik viegli var gadīties kādā nejaušā brīdī paskatīties pašai sevī kā pilnīgā svešniecē un nesaprašanā brīnīties, kā viņa nonākusi tādā vietā vai citā un kāds viņai sakars ar to sevi, ko var atcerēties pēdējo reiz atstātu, teiksim, mauzolejā pie baltas marmora plāksnes piespiedušos, vai arī apstājušos kādā sarunā, kuras tecējumu pārtrauca pazemnieka durvju grabošā aizvēršanās un melno tuneļu troksnis. Neviens nekā nebūtu uzzinājis vai veselu gadu, ja... It kā īstais laiks būtu apstājies tanī brīdī un vietā, un viss tālākais tikai pagaidu izlīdzēšanās, līdz brīdim, kad varēs iesākties lielā savienošanās — nē, nē, līdz brīdim, kamēr varēs tikt atpakaļ tur pazemē un sākt par jaunu — atdzimt — izdzēst nepareizo teikumu un tajā vietā ielikt citu — it kā teikumi būtu tikai vārdi, skaņas, nevis nodoms — nodoms dzīvot kā slavenajiem ledus kalniem, ar lielāko daļu zem ūdens, slepenībā, un ar sasalušām, nekustīgām sejām, kas peld ārā saulē un nekā nenodod...

Bet atpakaļ nekad vairs nevar tikt. Tā paiet gadi kādreiz.

Un ko tas būtu līdzējis?

Tur nu tu esi, pazemes tumsā, nepabeigta teikuma vidū, kad pēkšņi tu sevi ieraugi sasveicināmies ar mūzeja direktoru, jaunā aproce viegli nošķind, un tu brīnies, kāds tev sakars ar šo kopto, labsajūtīgo dāmu, kas bez piepūles stāv lielas zāles vidū starp slaikiem, kokā grieztiem eņģelīšiem — ak tad pagalam gan un

pamodies paradīzē? — un smaida par direktora jokiem? Taču direktors ir patiešām asprātīgs, nesmieties nevar, un varbūt smaidīgā dāma jau pieņem darbu — tas ir tik viegli, šīs ainas pareizā izpildīšanā, lomas saskanīgā nospēlēšanā paredzēts teikt jā, un ko tu nāc šādā vietā, ja gribi niķoties? — viņa sāk, aci piemiegusi, vērtēt telpu un gaismas, atstatumus un leņķus, sāk izkārtot sastatņus, izlikt apgaismošanas ierīces, izkravāt aparātus: sāk ierīkoties te uz mūžīgiem laikiem, jo mūzejs ir milzīgs un mākslas darbu kā tūkstoš ērkšķrozīšu — neprātīgā, vai viņa tiešām noslēgs līgumu, aizmirsdama, ka šī ir pavisam cita pilsēta? — vai tad viņa nekā neatceras?!

eņģeļi un smiekli, tik gaišs, reibinošs vieglums...

bet līguma papīrs guļ manā atvilktnē smags un neparakstīts un vēl tikai trīs dienas, kuŗās izšķirt — mūžu...)

Kapsētas stacijā es par to visu vēl nedomāju, bet kad mani bija pārņēmusi braukšanas sajūta, es sapratu, ka koki, uz kuŗiem es visu laiku biju raudzījusies, arī varēja nomest savu īpašo šī brīža izskatu un tikpat labi augt kaut kur citur.

Rīgas jūrmalā, piemēram.

Man nav ne jausmas, kāpēc man tas ienāca prātā. Kaut kas kokos pašos, saulē, piestātnē, nupat izstaigātajos atmiņu ceļos savienojās un atgādināja kādu dziļi paslēptu, varbūt nekad droši nepamanītu bērnības noskaņu? Es nezinu. Es redzēju kokus, un kaut kas ar tiem bija ļoti dīvains. Rīgas jūrmalas koki!

Tiklīdz man tas bija ienācis prātā, iesākās pavisam neaprakstāmas pārvērtības.

Vispirms tās risinājās koku galotnēs, kas nu zīmējās Latvijas debesīs. Vēlāk, pārdomājot, man tas likās zīmīgi, ka tikko koki bija atbrīvojušies no sava īpašā Ņujorkas izskata un dabas, tie tūlīt kļuva par Latvijas kokiem. Vai tāpēc, ka tos es redzēju pirmos, ka tie manā mūžā bija pirmie? Domāt par kokiem var abstrakti — to tu droši vien zini vislabāk — bet redzēt

tos var tikai kā īstus kokus, un es taču tajos vēl joprojām skatījos? Šie bija īsti koki, un Rīgas jūrmalā virs tiem varēja būt tikai Rīgas jūrmalas debesis. Es to neiedomājos. Es sajutu, kā tas ir.

Augstākie zari sāka viegli šūpoties vējā no jūras. Kaut gan galotnes nevarēja redzēt jūru pašu, tās un es zinājām, ka viļņi skrien tepat aiz kāpām. Drusku zemākie zari ķēra priežu šalkas un kā rotaļā meta tās atkal atpakaļ. Šalkas nolija gar priežu rūsganajiem stumbriem ēnainā zemē, kur biezēja vijolīšu lapas, blakus smilšainai, ar pērnām skujām apbirušai taciņai, kas aizvijās pa mežu līdzteku jūrai. Saules dāldeŗi tajā ņirbēja kā pēdas, ko pametis kāds labs gājējs ceļā uz vasaras mājām, jūras spēka pilns, nodomājis pēcpusdienā pasēdēt dārzā ar oranžos vākos iesietu grāmatu klēpī. (Vissaistīgākie noslēpumi būs ierakstīti grāmatās ar oranžiem vākiem un varbūt smaržos kā apelsīni Lieldienās, un varbūt ne). Varbūt jūrmalas vilcienam iesvelpjoties, viņš pametīs acis uz koku lapotnēm viņpus sliedēm, novērtēt, cik tālu jau aizgriezusies vasara, cik drīz šai stundā zari jau mirks ēnā, cik drīz pēc tam rudens vēji trenkās lapas pa pilsētas bulvāŗiem un visos dārzos rozes tiks apsegtas ar biezām egļu skujām, bet krāsnīs kurēsies uguns, uz galda smaržos āboli, divi nomizoti āboli lēzenā traukā — un satumsušā loga atspīdums rādīs plūstošas sejas un divus līksmus augumus... (es toreiz nenojautu, no kurienes šī līksmība...)

Mani koki, paši no savas vietas neizkustēdamies, kopā saturēja visu zemi; tas, ka viņi bija, nozīmēja, ka tuvumā ir jūŗa un priežu meži, un vasarnīcas, un tālāk birzis un pļavas, arī tās, kuŗās es sestdienas novakarēs mēdzu lasīt pīpenes, un upes un ceļi, kas nenogurdināmi tecēja dienu un nakti un turēja mājas un pilsētas savos līkumos. Tuvumā bija vasara un ziema, un tālāk pavasaris ar bālgano asnu nāvīgi nopietno dīgšanu ārā no tumši miklas, smagas zemes. Šo koku parādīšanās prasīja un noteica, ka arī visam tam ir jābūt — tas ir tik vienkārši un neizbēgami, vajaga tikai ieraudzīt — un tikko es biju to pamanījusi, mani pārsteidza pilnīgi

jauna sajūta — it kā es būtu iegājusi vietā, kur viss viegli vibrē un trizuļo un san — kopā.

(Pilnīgi jauna sajūta — manā vecumā? Kas tam varētu ticēt? Un par šo es neesmu tik droša, ka to atslēdzi tu, lai gan arī tas var būt, es jau nekad nenoliegšu, ka tu mani atmodināji un atsedzi dzīvošanai, un manī kā vizbuļi uzplaukst arvien jaunas acis jaunai ieraudzīšanai, arī tad, kad tu pats neesi klāt — tā tava brīnumainā manta, un skaudra, kad tu pats neesi klāt to saņemt! Un ko es iesākšu tad, kad papīrs būs parakstīts un direktors ieslēgs mani savā mūzejā? Vai tas jādara tikai tāpēc, ka man tas ir ienācis prātā?)

Es redzēju, ka zari un lapas ir nevien neizjaucamā sakarā ar savām saknēm, bet arī ar apvāršņiem, kuŗus viņi atbīdīja tik tālu, cik tālu sniedzās to cilvēku acis un domas, kas viņus redzēja. Koki skatījās man acīs, un es sajutu sakarību — pēkšņu, brīnišķīgu sakarību — kas nebeidzās līdz pat zemes robežām, kas tecēja uz visām pusēm uzreiz, visu savienojot, kas smalki stīdzēdama sniedzās arī pagātnē un jau spīdēja atpakaļ no nākotnes, kā pa priekšu aizlingota saule mezdama gaismas starus atpakaļ.

Viss bija visur klāt un reizē, un nebija ne nieka, pat ne nokvēpuša akmentiņa starp sliedēm vai dzeltenas papardes dzelzceļa uzbēruma malā, kas būtu lieks vai nepiederīgs, kas paliktu ārpusē. Nebija ārpuses.

Nebija jānotiek nekam, pirms dzīvie vai mirušie varēja sākt savienoties ar šo pasauli, jo viss, kas te bija, bija tajā. Izgaisusi bija pagaidu sajūta — un tikai tai brīdī, kad tā pazuda, es apjēdzu, cik smagi tā vienmēr bija gulējusi uz mana skausta — it kā visa dzīve būtu pagaidām, pagaidām — pagaidām pirms atgriešanās vietā ar nepareizo teikumu, kas jāpārmaina, labi, vismaz beidzot jāsaprot un jāpieņem, vai arī — pagaidām pirms nāves.

Pat nāve — arī nāve te tecēja visam blakus un nekā nekaitēja.

Es stāvēju sliežu malā un sajutu, kā pārvērtības, kas bija iesākušās koku galotnēs un kā gaisma plezdamās

pārmainījušas visu apkārtni, tagad aizsniedza un ietvēra arī mani pašu. Es sajutu, kā tas ir, būt mierā. Tur nebija nekā no samierināšanās, tas nebija stingums, pat ne nekustība — būt mierā bija dzīvot savā īstajā vietā.

Man pēkšņi vairs nebija jāmin, vai tāda vispār ir un kāda tā ir — īstā vieta ir tā, kurā var sajust visu, ko es sajutu, skatoties saulainajos kokos. Tādā vietā, man liekas, pat laime ir lielāka un nelaime nevar iznīcināt pavisam — lai kas notiktu ar pašu, pamats paliktu neizkustināts un neizkustināms, vienmēr sajūtams cauri visām dzīvošanas kustībām un kūleņiem.

(Pamats — zvaigznēm debesis, kājām zeme, domām visums un cilvēkam — mīlestība?)

Tā ir tāda vieta, kur var augt koki...

Kāpēc tieši koki? Varbūt tu to zini? Un vai man tagad tā būs vienmēr jāilgojas? Vai es vienmēr zināšu, kā man trūkst?"

„Tad tu pagājušo rudeni to tomēr neatradi?"

„Nē taču. Tas brīdis bija sprauga noslēpumainības vairogā, ar ko pasaule staigā apsegusies."

„Bet tu tur vari atgriezties?"

„Tu domā kapsētas staciju?"

„Jā," teica Malva. „Tu taču nedomā Rīgas jūrmalu?"

„Nē, tu nesaproti," teica Inta, „kad šņācošais vilciens tiešām pienāca un iesākās brauciens uz Ņujorku, sajūtas izgaisa, bet tas nebija satriecoši, šoreiz es jutos ļoti bagāta, nevis pēkšņi izrobota un aplaupīta, pārstaigājusi atmiņu vietas un redzējusi pilnību, kas vairs nav aizsniedzama. Jo tās jau nemaz nebija atmiņu vietas, bet jaunas! Bērnības jūrmalas kokos skatoties, es nekā vēl nesapratu, toreiz mani nodarbināja jautājumi par to, vai iedegums ir pietiekami vienāds un stiprs, lai dižotos draudzenēm, un vai māte liks palīdzēt vārīt zemeņu ievārījumu jau šovakar..."

Tās nebija atmiņu vietas, bet jaunas.

Nekas nav ārpusē.

Nekas no tevis pašas nav aizķēries kaut kur pagātnē, lielām acīm raugoties tumsā un vēl neticot, vēl cerot, cerot, nabaga vientiesīgais bērns!

Nekas nav aizrāvis tevi uz priekšu ātrāk nekā tu vari paiet.

Nekam nav jānotiek, pirms var iesākties lielā savienošanās.

Piestātne pati mani ne ar ko vairs nesaista — es jau tur tikai atskārtu, kas ir īstā vieta — tā nav kāda uzieta vai atminēta vieta, bet jauna. Rīgas jūrmalas kokus es ieraudzīju tikai tagad — un tur viņu varbūt vispār vairs nav! Īstās vietas ir jaunas vietas, kuŗu gan nekur nav, bet kuŗas atrodas, tikko mēs tās ieraugām...

(Bet ja nu tomēr — Rīgas jūrmalā? Dzintaros? Dzeltenā māja, priedes, gaŗais klepus — un ar vakara vilcienu atbrauks tēvs salocītu laikrakstu rokā...)

Malva šūpoja galvu. „Nē," viņa teica, „tās jau nemaz nav vietas, tu runā par kaut ko citu." Tev trūkst kaut kā cita — cilvēka, darba, ticības, domu —"

„Ir," teica Inta, „ir šāda vieta, kur pat mirušie ir tuvāk dzīvajiem nekā pa visu pasauli izkaisītie dzīvie viens otram. Dzīvība ir mazāks apvienotājs, mazāk svarīgs kopsaucējs nekā piederība šai vietai... (Kopsaucējs! Zadiņa jaunkundze gan būtu pārsteigta, ja zinātu, kas iznācis no kopsaucēja rūtiņu burtnīcā! Rūtiņas vienmēr bija taisnas, aritmētika bija taisna un glītrakstīšana slīpa, un kopsaucējs vienmēr parādās no skaitļa pa labi, augšā, ar mazu puslociņu laikam, kas gan ir jau izdzisis, bet vieta paliek neizmainăma...

Dažām domām ir savas neizmainămas vietas.

Dažas ir augšā pa labi.

Dažas ir azotē.

Dažas ir kā ūdens vilnis aiz kakla, kad mēģina dziļumā nostāvēt kājās.

Dažas ir saules spiediens tieši virs deniņiem — tās ir pirmoreiz domas, visas pirmoreiz domātās domas pieskaŗas vispirms tā.

Domas? Tēli — tēli, kam tomēr nav izskata, tikai kustība un vieta telpā. Tos var pamanīt tāpēc, ka tie aizņem vietu telpā, un kaut ko par tiem var nojaust no tā, kuŗu vietu, kuŗā virzienā —
no viņu tuvošanās un attālināšanās
augšā un lejā, ārā un iekšā
pie apvāršņa, tik labi pazīstamā, bet gandrīz nekad neredzētā — arī tas ir vieta iekšējā telpā
un debesis, saule un zeme
kopsaucējs kā pusmēness
augšā pa labi
attālināšanās un tuvošanās
un ausu aizkrišana un aizkritināšana
un cūciņa, kas briest kaklā
un kāpšana pa stāvām redeļu kāpnēm novērošanas tornī
un miegs uz plakstiem, kas vēl ir vaļā
un ņirbēšana — aizvērtos plakstos un koku lapās
augšā pa labi
tavs zods uz mana labā pleca, augšā
ņirbēšana
koku lapas
vieta, kur viss saiet, kuŗā no katra nieka var atvasināt visu pārējo, kam jābūt, un nekas nav ārpusē
tagad es zinu, kādai jābūt īstajai vietai
tava elpa uz mana labā pleca, augšā
tava roka zem maniem kreisajiem sāniem
tava sieva mājās
ārpusē
vienmēr kāds no mums ir ārpusē
īstajā vietā nekas nav ārpusē
tās ir mājas vai — mūzejs...)

„Tā ir tāda vieta, kur var augt koki... liepas un ozoli, meitas kā liepas, dēli kā ozoli... Es patiesībā nezinu," Inta teica, „ko īsti es tev gribēju stāstīt vai prasīt." Viņas balss tagad atkal bija tēraudaina, pazaudējusi visu līganumu.

„Varbūt tas nav tik svarīgi," Malva teica, „tu man izstāstīji daudz — un arī atgādināji kaut ko, kas man

bija pavisam aizmirsies. Kad es un mana māsīca Valda bijām mazas, vectēvs mums parkā iestādīja katrai savu ozolu..."

Lejā, pie durvīm skanēja zvans, tad balsis — Eglīša kundze sauca augšup pa kāpnēm:

„Malva! Meitenes — kur tad jūs tumsā dzīvojat! Vakars taču — un jums ciemiņš!"

Ērika!

o

Biezā krēsla sabēga kaktos, kad Malva iededza gaismu un noskatījās, kā Ērika uztecēja augšā pa kāpnēm. Par spīti savam sīkajam augumam Ērika viņai vienmēr rādījās kā noapaļota, pilnīga būte, kā vāze, ko varēja aplūkot no visām pusēm bez sajūtas, ka tai pieiets klāt no muguras vai sāniem. Ērika gan kādreiz slēpa dāvanas aiz muguras, bet nekad neslēpās pati, negrūda matus pakausī, kur tos neredzēs, negrieza pretī krūtis, kamēr rokas mudžina priekšauta lentas aizmugurē vai baksta blūzes asti svārkos. Ērika likās esam pasaulē ar visu savu būti uzreiz, nesadalījusies dažādos virzienos, bet it kā izvērsdamās visapkārt, viegli un vienkārši. Malva jauta, ka tāda bija viņas iekšējā patiesība arī vai vispirms. Varbūt tādēļ bija vienmēr tik jauki Ērikā noskatīties?

„Nu gan noslēpumus stāstījāt," Ērika smējās, „logi tumši, es jau domāju, ka nebūsit mājās!"

Rokā viņai bija ceriņu pušķis. „Pēdējie," viņa teica, ielikdama seju ziedos un tad dodama tos Malvai, „noziedēja un tu nemaz nedabūji redzēt. Inta, sapuriniet to manu māsu kādreiz, atbrauciet abas — drusku vairāk gaisa un zaļuma pie mums ir! Un sestdien taču jūs būsit?"

„Paldies, labprāt," Inta teica, un Malva pārsteigumā ieplēta acis. Vēl tikai nupat viņa bija atteikusies — iztirzājusi Imanta aicināšanu sīkāk nekā savu — un tagad jau pārdomājusi? Bet gluži tāda burve Ērika arī nebija!

„Kā tu te šovakar gadījies?“ Malva gribēja zināt.

„Zintis atveda.“

„Vai tu paliksi pa nakti?“

„Nē, viņš mani vēlāk atkal savāks — viņam bija kaut kas steidzams jāpadara birojā, un es izmantoju izdevību atbraukt līdz — es nevarēju nociesties!“

„Kaut kas noticis?“ Malva minēja, bet Inta cēlās iet.

„Palieciet, Inta,“ Ērika teica, „nav jau noslēpums. Beidzot pienāca ziņas no mājām —Valda gaida bērnu!“

Ceriņi smaržoja Malvas rokās. Tātad tomēr! Paldies Dievam! Beidzot!

„Kad?“ Malvai izspruka, lai gan tas taču nemaz nebija tik svarīgi.

Ērika smējās. „Es nezinu,“ viņa teica, „vēstuli ir rakstījis Valdas vīrs, un vīriešiem tādas lietas aizmirstas uzrakstīt.“

„Valdas vīrs?“

„Jā. Mana pēdējā vēstule laikam bija pārāk uztraukta vai nobažījusies — un tā viņš ņēmies atbildēt. Valda esot pārāk apmāta — tā viņš saka — pārāk apmāta, lai vispār domātu par kaut ko citu, it kā visa pasaule būtu apgriezta kājām gaisā, it kā cits nekas vispār neeksistētu —“

„Tieši tā viņš saka?“

„Jā.“

„Pats droši vien lepns kā gailis —“

„— it kā jaunā dzīvība tecētu pa Valdas augumu un vāktu kopā visu, kas tai vajadzīgs — brīžam iekņudas auss, maza tirpa noskrien gar roku, lāpstiņa paskrāpējas no iekšpuses, kaut kur kādā dziļi paslēptā vadā asins apmet priecīgu burbulīti un pieklauvē —

„Vai tieši tā viņš saka?“

„Atceries, reiz viņš mums jau atrakstīja vēstuli — toreiz arī Valda pati nespēja — kad viņi Rīgā bija nejauši sākuši sarunāties ar viesi no šejienes, iebraucēju, pilnīgi svešnieku — un norunājuši visu vakaru un visu nakti — pēkšņi tuvie svešnieki, kas bija nojautuši, ka viņos tai brīdī atklājās un satikās visas bēdas un

prieki, kas mums katrā pusē kaiš, un paši sevi aizmirsdami ļāvuši, lai abas puses tek kopā... un vēlāk Valda vairs nespējusi atšķirt, kas bijis sapnis, kas nomods —"

„Jā es atceros to vēstuli — viņas vīram padodas vārdi... diez kas bija šejienietis un kādēļ viņš klusē?"

„Es nezinu. Paklausies — reiz bija runa par kādu skaņu lentu — vai tā beigās atradās?"

„Nē... un tas, man liekas, bija daudz senāk? Bet Valdai beidzot ir laimējies!"

Malva mēģināja iedomāties Cīrulīša seju — vai tajā tagad bija atgriezies sapņainums — sapņa atspīdums? Pirmajā krievu gadā aizvesta, Sibirijā izaugusi, turpat apprecējusi sev līdzīgu bēdu brāli, kas pēc mātes nāves varbūt bija vienīgais cilvēcīgais biedrs sniegainajā tundras tukšumā, bet atgriežoties Latvijā tomēr izrādījās citāds un arvien svešāks; kopējas bēdas un grūtības apvieno pat tādus cilvēkus, kam vieglākā dzīvē nav nekā vienam priekš otra... Pēc gadiem Valda bija apprecējusies par jaunu — un tagad!

„Esmu tik laimīga, it kā tas būtu mans bērns," Ērika teica, „varbūt vēl drusku laimīgāka — es zinu, ka tu par tādām lietām daudz nedomā, Malva, bet mūsu dzimtā tas ir pirmais jaunais bērns — mūsu vienīgais pēcnācējs Latvijā!"

„Tu par to domā?"

„Jā. Man pašai pietiek ar maniem bērniem, bet mūsu dzimta —"

„Bet Valdas bērnam būs viņas vīra vārds!" Inta iesaucās, raudzīdamās Ērikā ar izbrīnu.

„Vārds! Kas ir vārds? Mums jau nav ne mantas, ne kroņa, ko dalīt! Bet vai tu neatceries vectēva zilās acis? Es tās vēl tagad redzu — arī tavās un Ritiņas acīs — un tagad šis zilums, no neuzminamiem sākumiem nācis, simtās paaudzēs auklēts, nekad nemitējies un nepārtrūcis, tomēr turpināsies un paliks — mājās. Vectēva acis — zini, tajās es pirmoreiz ieraudzīju un atskārtu, kā cilvēks ir, īstenībā — kā doma, kā dievišķa bulta, kas viņā ieskrējusi un šai zilumā atviz — manā bērna

saprašanā toreiz starp vectēva acīm un debess zilgmi bija drošs sakars. ...Un tagad tas viss varbūt neiznīks — īstajā vietā."

„Un tu par to visu jau biji domājusi?"

„Jā," teica Ērika, „un man liekas, ka tagad būs izlabots kaut kas, kas nebija tieši mana vaina, un tomēr kaut kā arī bija... mans parāds, ko es nevarēju atdot, bet Valda varēs."

Viņa dzīvos mūsu vietā arī, un kā mēs pateiksimies?

„Jāsameklē vīns," Malva teica, „un lai viss labi izdodas!"

„Jā, Valda nav nekāda jaunā meitene vairs," Ērika teica nopietni un tad piebilda klusām: „Lūgšanām ir spēks."

„Es patiesībā nemaz nevaru vēl aptverties! Vēl tikko, pirms tu atnāci, es atcerējos ozolus, ko vectēvs mums bija iestādījis parkā. Kāpēc meitenēm ozolus? Vai tautas ticējumi jau reiz bija pavisam izzuduši, un viņš vairs nezināja par liepām? jeb viņš skatījās jau tālāk nākotnē, vēlēdams — meitenēm ozolus? Vai tie tur vēl aug?"

„Varbūt... bet tagad tas vairs nav tik svarīgi," Ērika teica, „man liekas — es nezinu, kā to izteikt — man liekas, ka tagad daudz kas pārgrozīsies, Valdai un mums arī. Valdai mūs vairs nevajadzēs."

Malvai pēkšņi sakāpa asaras acīs. Aiz aizkustinājuma, prieka, rūpēm, bēdām — tās bija visas sajūtas uzreiz, kopā ar nojautu, ka kaut kas Malvas dzīvē bija beidzies. Kāds uzdevums bija reizē piepildīts un pazaudēts, neredzamais, nevienam citam nepamanāmais uzdevums — būt par kāda cita cilvēka sapni.

„Jāsameklē vīns," Malva atkārtoja un tad sastostījās: „Kur palika Inta?"

Inta bija aizgājusi nepamanīta.

„Sauc viņu atpakaļ," Ērika teica, „par šo vīnu priecīgāka nebūs!"

Malva aizgāja pa mazo gaiteni līdz Intas durvīm. Tās bija tikai pievērtas — bet Intas istabā bija tumšs. Malva apstājās un klausījās — klusums, un tad — viena dziļa, apslēpta elsa tumsā.

○

Džordž Vilkinson, vai tu pēdējā stundiņā taisies vēl kļūt par spiegu vai tikai esi aiz garlaicības un drūma prāta nojucis un izdomā sev spēlītes? Kā tev liekas, pēc kā tu izskaties? Uzlicis tumšas acenes, atspiedies pret gaiteņa sienu, sabāzis rokas svītrainā rīta svārka kabatās, noliecis galvu it kā vērīgi blenzt linoleja melnbaltos kvadrātos, bet patiesībā šķielēdams uz savas istabas durvīm? Šitādi veči slaistās apkārt visās slimnīcu filmās — tikpat uzbāzīgi kā slavenie detektīvi lietus mēteļos ar uzsistām apkaklēm!

Okei, okei, vai tad es nezinu?

Bet kas man var to liegt? Ja Tievais spītējas un nerunā, vai man tāpēc jāuzņemas akmens vienaldzība un zvēra pacietība? Kas man var aizliegt pašam izpētīt, kur viņš īsti pazūd — kādreiz stundām ilgi? kas viņam droši vien nav veselīgi, sevišķi, ja viņš tiešām ir sirds slimnieks. Bet slimnīca nav nekāda lielpilsēta, kur var apmaldīties un noklīst, vai vienkārši aizķerties kaut kur, nejauši satikt sen neredzētu paziņu un notriekt laiku nemaz nemanot, vai sākt amizēties ar jaunkundzi, kam galā nav nekas pretī iegriezties labā bārā eleganta vecāka kunga pavadībā un izdzert vienu, augstākais divus kokteiļus un atriebties savam zēnam ar katru uzmudinošu vārdu un valšķu skatienu, ko viņa veltī interesantajam svešniekam? Sievietes ir neizdibināmi radījumi — es pat ar visu savu pieredzi nevaru droši atšķirt, vismaz ne sākumā, kad nejauši satikta dāma ar mani laipni runādama patiesībā duŗ saldus atriebības dunčus sava mīļā krūtīs pēc kādas

tikai sev, tikai sievietēm saprotamas loģikas; un kad vārdi un smaidi ir lielas un skaistas vēlēšanās pārpilnība, kas līst pār mani vienkārši tāpēc, ka īstais cilvēks nav klāt, bet es esmu gadījies ceļā, pa rokai? Droši es zinu tikai to, ka visbiežāk smaidi un skatieni nav veltīti tieši man, acu dzirkstis un uguntiņas ir vai nu nežēlīgo asmeņu atspīdumi, vai arī zibšņi ar īstā redzējuma gaismām un neaizliedzamu vajadzību mīlēt un aplaimot... jā, pēc tās pašas kārtības: ko jūs manā vārdā darīsit visnecilākajam... nu, tos pantus es tik labi vairs neatceros, bet princips ir tas pats, arī tad, ja šīs sievietes pašas nezina, ka mīlestība ir augstākā reliģija — ka mīlestība ir reliģijas pamats un iesākums. Sievietes! Kādā brīdī viņas tiešām laikam vairs neatšķir vienu vīrieti no otra, visi pārējie ir viņas īstā mīļā vietnieki un pārstāvji... nelaimīgais, ja viņš zinātu, ko zaudē! Tādā brīdī gadīties pa rokai — kad vēlēšanās vilnis nevaldāmi ceļas!

Pareizā brīdī gadīties pa rokai — visu manu sasniegumu un guvumu noslēpums! Mazāk gudrības nekā laimes — gadīties pa rokai un būt uzdevuma cienīgam, noliekties sievišķīgā brīnuma priekšā — stundu, divas, visu dienu; reti ilgāk, ilgāk tas vienkāršam mirstīgam nav iespējams un tādēļ īsās, nejaušās satikšanās ir vispilnīgākās. Nekad, arī vēlāk, nepavīpsnāt, iztikt bez vīpsnas sejā un dvēselē — o, šī smagākā nozieguma, ko mēs varam pastrādāt! un ko dažs labs no mums diemžēl nesaprot. Tas nav atļauts, pat ne lai atriebtos, tas ir noziegums pret dievišķo... nolādēt Dievu ir taisnības grāmatās ierakstītais nepiedodamais grēks, bet vīpsnāt par dievišķo — o, mūžīgā pazušana!

Man patiesībā nekad nav bijis tieksmes pavīpsnāt; tikai kārdinājums kādreiz — lai aizstāvētos vai sodītu; dažam meitēnam tas būtu derējis! Bet visbiežāk viņas nojauta un zināja: man katrs gadījums bija brīnums, kam vienmēr esmu tuvojies pielūgdams un svētīdams... jā, jau toreiz, krustmātes vasaras mājiņas bēniņos, kur čīkstēja dēļi un smaržoja pēc sveķiem... vienmēr —

pamestās plantācijas dārzā, liedagā atstātā zvejnieklaivā, tukšā, tumšā vagonā, viesnīcas istabā... ādams un ieva satiekas visu cilvēku vārdā, lielākas mīlestības vārdā nekā katram vienam no mums iespējams pārdzīvot, tā ir lielāka savienošanās nekā tava un mana vien; mēs to abi nojaušam un tas ir svarīgāk nekā zināt tavu vārdu un ko tu darīsi pēc tam... viesnīcas istabā tava tērpa krāsa atdalās un nokrāso aizsegto dienas gaismu un tā kļūst par taviem palagiem... tava pulsa sišana ir dziļāka par visām valodām, ko tu proti — nerunā, mana mīļā! lai nebūtu nekā, ar ko man tevi aizmirst — rādi ceļu manām rokām tavās kājās ir kustības, kas nekalpo soļošanai —

Nolādēts, Džordž, tu esi slimnīcā kūkojis par ilgu! Turies pie lietas!

Pareizā brīdī gadīties pa rokai, mazāk gudrība nekā laime, bet laimei drusku jāpalīdz, jāpamanās gadīties gaitenī, kad Slaikais iznāks pa durvīm...

Cik neaizdomīgs viņš tomēr! Cik drošs! Tīrās sirdsapziņas cilvēks? Viņš nemaz nepaskatījās apkārt, it kā viņam pat prātā nenāktu, ka kāds varētu viņam sekot! Tāpat kā viņam neienāca prātā rūpīgāk noglabāt savus papīrus, pa kuŗiem viņš sācis tik neatlaidīgi burties! Nu, par tiem viņš var būt diezgan drošs, tos te galu galā neviens nevar izlasīt, lai gan zīmējumus varbūt varētu atšifrēt arī. Ja tas nebūtu tik naīvi, varētu domāt, ka viņš knibina kādus sasodīti sarežģītus ģeometriskus ornamentus, bet tad viņam nevajadzētu visas gaŗās piezīmes? Ģeodeziskas schēmas? architektoniskas kalkulācijas? kosmoloģiskas hipotēzes? slepenas mistēriju sektes tempļu plāni? Nē. Meti matēmatiskai mākslai? Ā, varbūt jaunizgudrots nošu raksts, elektroniskā mūzika? vai kaut kas sarežģītāks — viens nesen bija sastādījis veselu orķestri no pašdarinātiem instrumentiem, kas nelīdzinājās nevienam līdz šim pasaulē pazīstamam mūzikas rīkam. Slaidais kādreiz kustina lūpas, gandrīz kā dziedāt... kaut kādas skaitļošanas sistēmas tās ir, bet es esmu ar mieru derēt, ka viņš nav no automatizācijas speciālistiem! Tad jau

drīzāk tās varētu būt precizētas tantras un mandalas — bet tā ir austrumu mistika, un tur bija arī latīņu vārdi un tas viens angļu teikums! Taču mistiķis viņš nav, velns, kas par cietu riekstu! Šīs zīmes un schēmas nav saprotamas, ja nezina, par ko iet runa. Vilkinson, tas taču ir neticami! Veselu nedēļu vienā istabā ar svešu vīru, un tu nekā neesi uzzinājis! Protams, ka ir pilnīgi vienalga, kas viņš ir un ar ko viņš slimo — bet kā viņš spēj tā norobežoties, ar ko viņš tevi ir tā iebaidījis, ka pat tava nojauta ir sasalusi ragā un grab? Un kādreiz tu domāji, ka vari piecās minūtēs konstatēt nevien cilvēka nodarbošanos un pagātni, bet arī raksturu un nākotni — un pilnīgi svešnieki nevarēja nociesties, neizstāstījuši tev savas dzīves sapņus!

Ā, tagad — viņš nāks atpakaļ! Nu — bet nē?! Kur viņš palika? Kā es nebiju ievērojis, ka viņā gaiteņa galā ir vēl viena izeja? Tur nekad neviens nestaigā, tik tālu! Tagad ātri, ātri — hm! Uzmanīgi, ap stūri uzmanīgi, varbūt tur ir tikai niša, neieskrien viņam krūtīs kā muļķis!

Khm, khm! Tas tev izdevās, to klepiņu par trīs soļiem tālāk nevarēja dzirdēt!

Hei! Vēl viens vesels gaŗš gaitenis! Bet pareizi — šo slimnīcas galu taču pārbūvē. Tad tiešām esmu pie mūžīgajiem tarkšķiem un brikšķiem tā pieradis, ka varēju pavisam aizmirst par pārbūves darbiem! Tagad strādnieki aizgājuši mājās, te neviena nav, tikai kapeņu klusums. Kur viņš palika? Kaķa acis no gaismām, un kas par stalažām! Slimnīcas ēka? Gatavais kaulu kambaris te ir, sijas un stabi un pliku kaļķu garša gaisā — te taču nekas nav pabeigts, kā tik bīstamu vietu var atstāt neaizsprostotu? Īstais labirints, vaļējas šachtas, vēl viens gaitenis — brālīt, tas jau būs futbola stadions! Re' kur celtnis arī, diez' vai tas darbojas? Nosisties tikai tādā! Nudien jāsūdzas par šādu nolaidību!

Bet kur viņš palika?

Te tūlīt būs gals. Logu caurumi. Vaļējas sienas. Nekā nevar saprast, varētu domāt, ka te viss tiek ārdīts un jaukts nost, nevis celts augšā. Ielas uguņu blāzma no

lejas. Vakara gaiss te ienāk, gandrīz kā laukā — patiešām, tas ir vējš! Neticami! Āaaaa! Dzīvs gaiss plaušās! Varbūt tāpēc viņš te nāk?

Hei, skaties taču, kur tu ej, nolauzīsi vēl kaklu! Vai tad te var ko redzēt? Bet acis apradīs, apstājies un pagaidi drusku. Atspiedies pret sienu, tā drošāk. Un mierīgi.

Mhm. Mhm. Tur viņš ir. Siluets pret pilsētas atblāzmu. Viņš ir piegājis pie pašas malas un nekustas. Nu, zini —

Pagaidi, necel brēku.

Cilvēks pret debesīm. Vīrs atspiedies pret vēju. Netraucē. Mēs te esam iznākuši citā pasaulē. Patiesībā tikai pāris soļu, īss gājiens pa nepabeigtu būvi, kas kā skelets slienas un duras tumsā, un mēs jau esam citā pasaulē, kas ne ar ko nelīdzinās ne siltajām, hermētiski noslēgtajām slimnīcas istabām, ne arī ielas burzmai lejā — to te nevar dzirdēt, bet es atceros, ka tai jābūt... tepat, ļoti tuvu. Sastatnes tumsā, nedrošs tilts — uz kurieni? Tikai daži soļi — un mēs pēkšņi stāvam it kā uz zemes mēles, kas iestiepjas tālu jūrā, stāvam pašā galā, neaizsargāti un nevarīgi — un tumsa un visums bango apkārt, jo vairāk ieklausās, jo skaļāk...

Kā viss pārmainās, kad tu nostājies aci pret aci ar nakti!

Cilvēks pret debesīm. Kā kalnā stāvēdams — viens ar visiem saviem noslēpumiem, naktī, tumsā un vientulībā.

Kā to var panest? Kā to var meklēt? O, cik —

Paga, pag'! Nesāc deklamēt, nekļūsti drāmatisks! Labi zini, ka tie ir otrādie cilvēki, kas viegli elpo tikai šai naktī, tumsā un vientulībā, kas tiem vajadzīga tāpat kā zivīm ūdens, sausumu tie var panest tikai zināmu laiku. Labāk jau atzīsti, ka šajā vietā stāvot tev pašam nebūtu grūti atteikties — no spēlītēm? no dzīves? no vēstures — savas un pasaules? Un mesties lejā? Tāpēc, ka šīs ainas pareizā piepildīšana nosaka, ka vienam jāmetas lejā? Un ja viņš mani pamanītu, tad viņam

tas būtu jādara? Labāk pazūdi, Džordž Vilkinson! Apsēstības, kas ienāk prātā uz ārēju līdzību pamata — tāpēc, ka pašnāvnieki stāv uz palodzēm un lec, kad ir skatītāji — šīs apsēstības ir bīstamas pat tik prātīgiem cilvēkiem kā tev. Pat ja viņš tevi vispār nepamana, šādas domas var viņu trāpīt neviļus un nemanot un pēkšņi izjaukt viņa līdzsvaru. Pazūdi! Ko tu te vispār meklē? Varbūt Minija tomēr ir atnākusi un gaida istabā, bet tu riskē nolauzt kaklu tumšā būvprojektā! Atradis rotaļlaukumu!

Brrrr! Auksts arī tur bija. Dabuji mācību? Tagad varēsi atkal visu nakti mocīties, mēģinādams izdomāt, kāds ir otrādo cilvēku noslēpums! Cik reižu savā mūžā tu neesi jau atzinis, ka tu to nevari, ka naktī, tumsā un vientulībā ir vēl kāds elements, ko tu nesaproti, tev nav taustekļu, ar ko to uztvert, dažiem cilvēkiem ir radāra antenas kā jūras dibenā dzīvojošām zivīm, kas viņiem tumsā parāda to, ko tu vari ieraudzīt tikai dienas gaismā, ja vispār. Tev jāskatās ar dienas, ar savām acīm — ar tumsu un vientulību, tādu, kā tu to pazīsti, nevienam nepietiktu! Kāds lāsts ir padoties iedomai, ka ar nakts acīm var redzēt vairāk vai kaut ko citu, un tad beigties nost aiz žēlabām, ka tu esi radīts kropls!

Nevar.

Vairāk nav.

Ir tikai dažādas skatīšanās kārtības, un tas ir viss, ko tu savā mūžā esi sapratis. Uzticies taču beidzot, uzticies savām dienas acīm, tava pasaules parādīšanās ir tajās!

To es Tievajam arī varētu pateikt, lai nemaz nedomā — Bet ko nozīmēja tas angļu teikums viņa papīros?

„The ground of being is elaborated first."

Es nesaprotu, kāpēc tur vajadzīgs pēdējais vārds. Tāpēc es nesaprotu visu teikumu. Varbūt ātrumā esmu pārlasījies? Vai tas ir citāds? Varbūt viņš pats to ir izdomājis? Nieki! Pat tur ārā uz tām stalažām var redzēt, ka struktūra nāk pa priekšu...

Brrrr! Labi vismaz, ka viņš bija plecos uzmetis svārkus!

Par detektīvu tu labāk vairs nespēlē, Džordž!

o

Šoreiz Imants bija mājās.

„Es pats jums gribēju zvanīt," viņš teica, „tikai vēl nepaguvu. Taisnību sakot, nebiju īsti drošs. Man liekas, ka esmu kaut kam uz pēdām, ka varbūt esmu kaut ko atradis, bet — es gribētu ar jums par to parunāt."

„Ko jūs esat atradis?" Malva vaicāja.

„To tā nevar izstāstīt," Imants teica, un Malva pati pielika nepateiktos vārdus: pa tālruni.

„Labi," viņa teica, „es tieši gribēju jūs aicināt ciemos. Pie Ērikas, sestdien — jūs taču pazīstat manu māsu un Zinti?"

„Jā, drusku — bet ciemos neesmu bijis. Vai tur būs daudz viesu?"

„Kādi jau būs. Es droši nezinu — māsa pati ielūgusi dažādus ļaudis, viņa domā, ka man jāiepazīstas ar lielpilsētas latviešiem, citādi retais zinot, ka es te vispār esmu. Regīna būs, laikam, un Inta."

„Inta?"

„Jā, mana kaimiņiene, jūs pazīstaties. Tātad — vai jūs atbrauksit?"

Imants mirkli klusēja. „Labprāt, paldies," viņš tad teica, „tikai — tādās reizēs reti izdodas parunāties nopietni, problēmas un viesības neder kopā. Vai mēs nevaram satikties pilsētā — rīt, parīt?"

Cik lietišķi skanēja Imanta balss! Bet tas, ko viņš teica, taču nepavisam nebija lietišķs?

„Šonedēļ nē, es tiešām nevaru," Malva teica, „pašlaik pārāk daudz darba. Man piektdien ir kollokvijs —

tas iznāca pavisam neparedzēti, mana kārta būtu tikai pēc pāris mēnešiem, bet Tulijam pašam pēkšņi bija jābrauc uz Arubu, un es apsolīju runāt viņa vietā."

„Par Arubu?"

„Ne jau. Par dzīvības koku. Nav jau nekas tik nopietns — šie kollokviji paredzēti vienkārši citu institūta ļaužu iepazīstināšanai ar dažādo pētījumu mērķiem vai gaitu, bet jāsagatavojas man tomēr ir. Taču mēs varētu — jā, mēs varētu satikties sestdien ap pusdienas laiku un braukt pie Ērikas reizē. Tas jums arī būs izdevīgi, tur diezgan sarežģīta aizbraukšana, vismaz man tā liekas" — pilsēta taču neļaujas izdomāties, varbūt tiešām tā ķircinās tīšām? — „un pa ceļam mēs varam kaut kur apstāties un parunāt."

„Labi," Imants teica, „ļoti labi. Bet nopietni — par ko jūs runāsit savā kollokvijā?"

„Es teicu, par dzīvības koku."

„Patiešām? Es nezināju, ka tas ir tik nopietns jautājums — un ka jūs par to interesējaties."

„Es atkal nezināju, ka jūs esat ārsts."

Imants iesmējās. „Tikai visvispārīgākā nozīmē," viņš teica, „cilvēki, kas zina, ka esmu ārsts, bet nevaru pat ieteikt viņiem piemērotus vitamīnus, ir sašutuši. Bet es nebūtu todien tā pļāpājis par kokiem, ja būtu zinājis, ka runāju ar eksperti."

„Tikai pētnieci. Un es noteikti nevarēju nevienam dot padomu, kā kokus stādīt vai ar ko tos mēslot un smidzināt."

„Tad dzīvības kokus nestāda?"

Malva smējās. „Noteikti nē," viņa teica. Tas būtu jocīgi!

„Tie aug no sevis?"

„Nē. Viņi vispār neaug."

„Kā tā? Kas tas par dzīvības koku, kas neaug?"

„Tas patiesībā nemaz nav dzīvības koks, lai gan tiek tā visbiežāk saukts. Runa ir drīzāk par „svēto" koku, kas nozīmē tikai to, ka tas nav pasaulīgs. Īstenībā tam

nav ne noteikta vārda, ne droša veida, tas parādās ticējumos un teikās, zīmēs un attēlos visdažādākos izskatos — gan kā dzīvības un auglības koks, gan kā laba un ļauna atzīšanas koks, bet arī kā zināšanas vai atziņas koks vispār; un kā kosma koks, pasaules centrs vai ass, debesu telts balsts un ceļš pazemē; un kā ar saknēm gaisā augošs visuma kārtības attēls; tas ir saprasts kā cilvēku priekštecis un sencis, bet arī kā mirušo dvēseļu glabātājs un jo bieži kā dievu miteklis un kā debesu spīdekļu vieta; daudzām tautām tas ir pazīstams kā labu un ļaunu spēku turētājs un tāpēc neaizskaŗams, tas ir likteņa koks — cilvēku un dievu likteņu glabātājs un rādītājs, noderīgs pat zīlēšanai; par liktenīgo Kristus krustu kā dzīvības koku ir sarakstītas veselas grāmatas, un Mozus zizlis un ķēniņu scepteŗi ir no tās pašas saknes. „Svētajam" kokam ir vēl daudzi citi vēl grūtāk saskatāmi veidi, tam ir tik daudz izskatu un īpašību, ka ar vienu nosaukumu vien ņepietiek, un šīs īpašības ir izdalījušās pa visu pasauli un dažādās kultūrās tās dažādi izceltas, kā kuŗā vietā, kā kuŗu reizi. Visu šo koku galvenā kopīgā īpašība varbūt ir tā, ka tie īstenībā nekur neaug."

„Tas izklausās visai sarežģīti," Imants teica, „kas jūs uzvedināja uz šādu tēmatu?"

„Es vairs droši nezinu — kādā brīdī es pamanīju, ka es visur ieraugu kokus. Kāpēc? Kā tas iesākās? Es tiešām nezinu. Kas var izskaidrot, kāpēc dažas lietas vai parādības mūs pievelk un saista? Kāpēc mēs mīlam to un ne citu? Varbūt tas nemaz nav tik svarīgi. Kaut kā — es visur vispirms ieraugu kokus. Pareizāk — koku attēlus. Senlietu rotājumos, seno zīmogu grebumos, uz Mesopotamijas podu lauskām, ēģiptiešu gleznojumos un uz grieķu vāzēm, etrusku kalumos, Tunisas mozaikās, uz Pompejas sienām, uz viduslaiku šķirstiem — visur. Ar laiku atklājās, ka pavisam kārtīgi koku attēli ar zariem un pat saknēm atradušies pat alu cilvēku apmetnēs, kaut arī ne tik bieži sienu gleznojumos kā uz mazākiem priekšmetiem — darba rīkiem un kaulu fragmentiem. (Tur var palauzīt galvu, arī

necerot uz atbildi — kustīgie dzīvnieki attēloti uz sienām, it kā būtu ieraudzīti un apstādināti; nekustīgie koki, kas paši nekur neskrien, iegrebti uz priekšmetiem, kuŗus var paņemt, iznēsāt līdz. Vai tas kaut ko nozīmē?) Koki — senpersiešu sudraba traukos, indiešu tempļu skulptūrās, turku tepiķos, iluminētos manuskriptos, renesances emblēmās, indiāņu smilšu zīmējumos, Afrikas cilšu rokdarbos — skaties, kur gribi, visur priekšā koks!

Ilgu laiku es arī domāju, ka tie ir vai nu tikai rotājumi vai elements attēlojamā stāstā, vai arī gadījuma rakstura pamats vai aizmugure. Koku zari un ziedi, lapas un augļi ir ļoti dekorātīvi — kas var iedomāties, piemēram, baroka greznās zāles bez krāšņi izlocītām zeltītām lapu un ziedu vītenēm gar sienām un griestiem? Visas ornamentu paraugu grāmatas ir pilnas ar dažādās pakāpēs stilizētiem augu valsts attēliem no visas pasaules, un tie ir bezgalīgi atkārtoti, kur vien bijusi vajadzība pēc rotājuma — uz traukiem un ieročiem, uz mēbelēm un audumos — mūsu pašu skujiņa un ozoliņš ir labu labie piemēri. No vienas puses — atkārtošanā cilvēki laikam vienmēr sajutuši kādu labumu (indiāņu nebeidzamie ceremoniālo deju soļi!), varbūt veiklībā un veiksmē, kas tā sasniedzama, varbūt sajūtā, ka tā var saskarties ar neskaitāmiem, nezināmiem bet labvēlīgiem priekštečiem, kas darinājuši to pašu rakstu un ir tur klāt; no otras puses — motīvi paši, zari un ziedi, ar kaut ko vienmēr palikuši mums pievilcīgāki, varbūt, vismaz līdz visjaunākiem laikiem, kad atdarināšana kļuvusi par pārkāpumu un grēku, bet cilvēks pats vēlreiz izkritis — vai varbūt pašlaik krīt — no koka, tikai šoreiz ne no mērkaķu koka, bet no dzīvības koka paša.

Galu galā — koki gandrīz vienmēr un visur ir bijuši cilvēkiem acīs, vairumam būtu bijis grūti pasauli bez kokiem iedomāties, un — senāk cilvēki to saprata labāk — pasaulē, kuŗā nebūtu koku, būtu nevien grūti, bet arī neiespējami dzīvot.

Tur, kur parādās cilvēki, ir arī koki — ceļiniekam, kur muguru atspiest, kā jūs pats teicāt (tur, kur parādās cilvēki, koki ir jau priekšā?) un bārenei kur piespiesties, trešajam dēlam kur naktī paslēpties un krauklītim kur sēdēt. Un attēlos, glezniecisķās kompozīcijās vispār koki ir ļoti izdevīgi, un tie allaž noder arī ar ko aizpildīt tukšās vietas, vai ne? Ne tikai attēlos vien, bet arī dārzā un gar ceļmalām un uz svinīgi sakārtotas skatuves malām, kur vēl joprojām tiek stiepti un rindoti lauru kociņi un mazas palmas? Un meijas zaļumballēs — nemaz nevajadzēja Jāņus vai Vasarassvētkus, un tagad Latvijā meijas uz danci vedot uz gumijas riteņiem! Kas tur ko brīnīties, ka koki parādās uz senu podu lauskām?

Nav ko brīnīties arī, ka primitīvos ticējumos kokiem piedēvētas dvēseles un tajos iemājināti gari, ka mūžu mežu draudīgā un noslēpumainā varenība pārnesta uz atsevišķiem kokiem, ka koku ziedēšana un augļu briešana un gadskārtējā atjaunošanās cilvēkam rādījusies kā brīnums un solījums, dzīvības avots un turpinājums — mūžīgā dzīvošana skatīta abos virzienos. Kokos bieži atskārsti brīnumaini uzturētāji spēki, sevišķi austrumzemēs, kur dateļu palma, piemēram, kādreiz bija drošākais iztikas avots un pretēji daudziem citiem kokiem nav jāapūdeņo, jo par to rūpējas dievi; vai vēl mūsu dienās Spānijā, kur nabadzīgi ļaudis sausos apgabalos izmanto katra koka augļus, lapas un pat nokaltušos zarus no dienas dienā, bet reizi gadā svinīgā procesijā nēsā koka zelta atveidu pa ciema ielām un tad uz baznīcu. Nu, un ēģiptiešu un grieķu slavenos atdzimšanas un auglības mītus un koku lomas tajos es nemaz nepieminēšu. Koki pastāv uz šīs un viņas pasaules — otrādās pasaules — robežas, kā tas ozols, par ko jūs todien runājāt, un cilvēki to pamana arvien no jauna, tieši, daudzo mītu un ticējumu neietekmēti. Koki aug abās pusēs reizē — domājamā un redzamajā pasaulē reizē — un ne vienā, ne otrā cilvēks pats nav saimnieks — koki ir slieksnis vai vārti starp tām. To zināja arī pasaku teicēji, runādami par kokos ieburtiem cilvēkiem vai par

slepeniem dobumiem un caurumiem, pa kuŗiem var nonākt brīnišķīgās un briesmīgās vietās — un kokus kā vārtus izmantoja tie, kas līda caur siekstu, lai pārvērstos par vilkaci vai otrādi.

Nav ko brīnīties, ka ar laiku koki kļuvuši par simboliem, par dzīvības un atziņas kokiem, par pasaules un brīvības kokiem un beidzot arī par dzejiskiem tēliem — par zelta ābelēm, sudraba birzīm un par saules koku, kas vēl pilns ar noslēpumaino ņirbēšanu, ko nozīmība aizbēgdama atstājusi kā pēdas. Kā rotājums un dzejas tēls tas vēl var dzīvot ilgi, kaut arī mēs labi nezinām, ne kā tas izskatās, ne kur tas aug — ilgi, bet ne mūžīgi. Kas to izglābs, kas apķersies stumbram ar abām rokām un turēs, turēs? Reiz spārnotā ozolā šalca Dzevs, seno ķīniešu galvenā zemes dieve bija priede, un Buda atrada savu svēto koku, zem kuŗa nosēsties, kad viņš piedzīvoja lielo apgaismību. Vēlākajos laikos koki noderējuši pat zinātniekiem — gan citādai apgaismošanai; mums ir ģeneāloģiskie koki, evolūcijas koki, lingvistiskas koki, kas gan jau atkal apšaubīti; un anatomijā — bet tā ir jūsu teritorija! Kopā ņemot, koki bijuši svarīgi gandrīz visās kultūrās, ko mēs pazīstam; un tur, kur koki necik neaug dabā, tie jo krāšņāk iztēloti debesu dārzos.

Imant? Vai jūs tur vēl esat?"

„Jā, es klausos. Taču man sāk likties, ka ja jau šī koku lieta ir tik plaši izplatīta, tad tajā ir kaut kas pašsaprotams un pārāk vispārīgs — kā tādu var pētīt? Ko varētu, piemēram, secināt no tā, ka cilvēki vienmēr un visur domājuši, ka viss, kas aug, ir dzīvs? Tas jau ir iepriekš zināms. Nu labi, ar kokiem ir drusku sarežģītāk, kaut vai krietni, bet tomēr vienkāršāk nekā, teiksim, pētīt Dievu visos tā veidos un izskatos. Ko tas dod?"

„Tur iznāk reliģijas vēsture."

„Bet ko tā var atklāt? Mēs jau tagad zinām, ka visām tautām un cilvēkiem bijušas dievības un ticējumi."

„Vienmēr mēs to nezinājām."

„Bet sameklēt rokā katru pēdējo piemēru un variantu? Un par kokiem tādu acīm redzot netrūkst."

„Tas vēl tuvu nebija viss. Var paskatīties no citām pusēm arī. Mums zināms, piemēram, ka daudzām tautām kulta vietas bijušas kalnā — augstienē, pacēlumā, tuvāk debesīm? Arī latviešu tautas dziesmā koks ar deviņiem zariem aug augstajā kalniņā, bet Vecajā Derībā Jahve bar atkritējus, kas skrien kalnos ziedot elkam un kvēpināt zem ozoliem, liepām un skabāržiem. Augstās vietās koki vienmēr neaug — bet akmens pīlārus var uzstādīt visur, un tie ir atrasti sensenās apmetnēs, par kuŗu iedzīvotājiem mēs nekā nezinām. — Visur nav pat augsto vietu, un tādēļ kalnus vajadzēja celt ar rokām! — Vēl vieglāk ir uzsliet nomizotu koka stumbru, kur vajaga — un asīrieši savos jaungada svētkos tieši tā darīja, pie tam siedami tam apkārt izrakstītas jostas. Kaut kas tur izklausās pazīstams, vai ne? Bet vienalga, dzīvs koks galu galā var arī nokalst, bet dzīvības koks nekad — un tāpēc nemaz nebija varbūt tik svarīgi, tieši kā tas parādīts, kā stumbrs, pīlārs vai kārts. Agrajos sumēriešu attēlos koks dažkārt rādīts kā tievāks stabs vai kārts, un galotnē tam stāv saule — pareizāk saules dieva tēls vai zīme, jo tā kā koks pats nav īsta koka attēlojums, tad jāpieņem, ka arī apaļā ripa neattēlo sauli, bet gan Utu, sevišķi vēl tāpēc, ka šī zīme atrodas arī citos sakaros, kur saules attēlam nebūtu vietas. Saules, mēness un zvaigžņu gaitas sīka novērošana un paredzēšana, svarīgo debesu notikumu uztveršana un laika aplēšana bieži bijusi svēts uzdevums, priesteŗu cienīgs, bet spīdekļu kustības precīzi novērot nav iespējams iepretī augošiem kokiem, kas ik gadus mainās — bet jūs jau pats esat dzirdējis par Stonhendžas akmens stabiem un bluķiem, kas tagad puslīdz droši pierādīti par nepaticami precīzu astronomiskas novērošanas iekārtu. Un jūs esat dzirdējis arī no architektūras vēstures, ka pīlāru un kolonnu priekšteči bijuši koka stabi. Taču tur tā lieta nebeidzas, pareizāk — tā nesākas ar to, ka akmens kā izturīgāks materiāls atvietojis koka celtņu daļas. Tempļu

kolannas stāv atsevišķi, kā koki mežā. Dodonā, kas ir vecākā hellēņu svētvieta un svarīgākā Dzeva kultā, ir bijis ozols, kuŗa stumbrā Dzevs pats piemājojis — kas mežā, tas mans! — ka to apraksta Hesoids; tempļa kolonnu pamati patiešām arī atraktį — arī koka kolonnām lika akmens pamatus — lai gan nav noskaidrojams, vai templis celts senajam stumbram blakus vai apkārt. Varbūt tas bija īpaši jāsargā? Vai jūs zinājāt, ka pēc kāda latviešu ticējuma koku, kas katrā mežā sācis augt pirmais, sauc par Meža māti un to nedrīkst cirst? un kas pat nezinādams cērt, tiek nosists, kokam krītot? Par semītu tempļiem zināms, ka koka stumbrs tajos stāvējis svarīgā vietā, ja nemaldos Aštartei par godu, vēl līdz kādam septītam gadu simtam pirms Kristus — bet lai kā, koki, ko vēlāk aizstāja tempļu kolonnas, varbūt nebija vienkārši koka stabi vien, kā to māca architektūras vēsture, bet —"

„Es sestdien paskatīšos bibliotēkas kolonnās uzmanīgāk," Imants teica.

„Jūs —?!"

„Kas to būtu domājis? Bet es gribu zināt — cik no tā, ko jūs man stāstāt, var ņemt par pilnu? Jūs tur gandrīz vienā elpā piesaucāt latviešus un sumēriešus, semītus, grieķus un arabus — vai tad tā var? Kas no tā visa ir zināms droši?"

„Jūs gribat zināt, ko es pati esmu sagudrojusi?" Malva smējās. „Patiesībā neko — tas viss tikai izklausās pārāk raibi tāpēc, ka es gribēju ātri apgaismot, par cik milzīgi plašu materiālu te ir runa. Zināms un izpētīts ir ļoti daudz, sarakstītas arī dažādas grāmatas, tikai — parasti ne tieši no koku viedokļa, vismaz ne sistēmatiskā veidā. Citiem svarīgāki vienmēr likušies citi jautājumi. Ir daudz derīgu un drošu ziņu, tikai tās izkaisītas pa visām malām, gabalu gabaliem."

„Un jūsu uzdevums — salikt tās kopā?"

Salikt kopā — dievišķā varēšana! Malva nopūtās. „Ja tas būtu iespējams! Bet jums taisnība — sumēriešu un latviešu izziņas, pa visām pasaules malām un visiem laikiem salasītas ziņas jau nevar vienkārši salikt kopā;

augstākais, tās var nolikt blakus, un tas ir kaut kas cits, tā neko nevar pierādīt un laikam arī nekā noteikta atklāt, kaut gan virspusīgas līdzības var būt ierosinošas. Nē, mans pētījums ir kaut kas daudz sīkāks, bet es domāju, ka tas jautājums pieskaņas svarīgā vietā — proti, es gribu sistēmatizēt sumēriešu svētā koka attēlus, vispirms tos, kas parādās uz cilindra zīmogiem —"

„Tos jūs pieminat visu laiku — kas tie tādi?"

„Ā, tie ir cilindrveida akmeņi, parasti ne lielāki par cilvēka īkšķi, uz kuriem iegravētas zīmes vai tēli tā, ka akmeni ripinot tos varēja iespiest mitrā mālā. Tā kā tie bija darināti no kvarca un citiem cietiem akmeņiem, tad tie ir saglabājušies no ļoti seniem laikiem, pat no saviem sākumiem, jo ir domājams, ka tos vispirms darināja Uruka V periodā, kas ir archaiologu apzīmējums Dienvidmesopotamijas svarīgākā sumēriešu centra izrakumu slānim, kas datējams kaut kad trešā gadu tūkstotī pirms Kristus, kad tur patiesībā laikam vēl nedzīvoja sumērieši, bet gan viņu priekšteči, par kuriem ir visai maz zināms. Uz zīmogiem redzami dažādi tēli un simboli, kas nav viennozīmīgi izskaidroti, bet sumēriešu pašu svētā koka attēlu ir daudz un tie ir darināti ar ļoti drošu roku un lielu prasmi, patiesībā tie ir apbrīnojami smalki! Varbūt tāpēc tie kārdinājuši nevien kapu zagļus, bet arī archaiologus jau no tiem laikiem, kad izrakumi tika izdarīti visai paviršī, izjaucot slāņu secību un sajaucot laika pēdas. Tagad gan mūzejos, gan privātās rokās ir lielas kolekcijas, bet par daudziem zīmogiem nav pat zināms, no kurienes tie nākuši, tādēļ viena atsevišķa elementa attīstības izpētīšana ir kļuvusi visai sarežģīta, par spīti labiem katalogiem un sīkiem aprakstiem. Taču jāmēģina ir, un tad varbūt būs iespējams izsekot svētā koka ceļu Babilonā, Asirijā un citur, kā arī varbūt nodibināt noteiktu sakarību ar Elamu, jo pieņem, ka sumērieši Mesopotamijā laikam ienāca no austrumiem, un Susas keramikas raksti un rotājumi savukārt ir diezgan labi izpētīti, skaidri parādot, piemēram, kā dažu dzīvnieku

un stādu attēli pamazām pārvērtušies tīrā ornamentā, par kuŗu tikai zinātājs nojauš, kas tajā paslēpies. Tas runā pretī izplatītajai teorijai, ka ornaments sākotnēji visur bijis ģeometrisks, lai gan — kur ir sākums? Aiz katra atrasta senatnes poda vai rīka ir vēl kāds cits neatrakts, un visi sākumi slēpjas tumsā. Pirmā sakarību sasiešanās? Sākuma mirklis? Tādam ir bijis jābūt, vienam vai daudziem, un tiem mēs nekad netiksim klāt. Un tomēr — tas šūpojas un ņirbinās tepat kaut kur blakus, kaut kur mums pavisam, pavisam tuvu, vienmēr! Ar veciem zīmogiem un podu lauskām ņemoties, to var vēl kaut kā īpaši sajust, tiešāk, it kā tas pats būtu piezadzies vēl tuvāk un skatītos man pār plecu — citādi jau šis darbs būtu neizturami sauss un nogurdinošs!"

„Akmeņi, lauskas, sausums — bet es biju iedomājies, ka koks ir mūžīgi zaļojošs un ziedošs, augošs un briestošs, dzīvības zaļoksnējo sulu un spēku pārpilns, vasaras skurbumā šalcošs, pats savā augšanas priekā apreibis mūžīgās dzīvības koks!"

„Tas viņš ir," Malva teica, „arī tas — bet no kurienes jūs ņemat šo tēlu?"

„No — es nezinu, es tiešām nezinu! No nemirstības meklētāju teikām un leģendām? No Ēdenes dārza un mūžīgās dzīvošanas pasludinājumiem?"

„Paradīzes stāstā dzīvības koks ir tikko pieminēts, tur visa runa ir par ļauna un laba atzīšanas koku."

„Es nezinu, man tie varbūt ir sajaukušies kopā. Varbūt mans priekšstats radies no simt dažādiem avotiem, bet ne no viena noteikta? Man liekas, ka tas ir kaut kas, ko es vienmēr esmu zinājis."

„Jā," Malva teica, „man ir tāpat, un tas varbūt nozīmē, ka mums un arī visiem citiem nav nekādu grūtību pašiem iedomāties dzīvības koku, kad to dzirdam pieminētu, kaut neviens mums nav tieši teicis, kas tas ir vai kā tas izskatās. Varbūt katrs cilvēks var to radīt no jauna, pēkšņi atrast pats sevī, it kā tas vienmēr tur būtu bijis — vai vismaz pazīt un droši apjaust, kad tas tiek pieminēts. Tas šalc un zaļo — un jau mēs esam

pazuduši viņa ņirbošajā lapotnē, kas mūs aptveŗ no visām pusēm, iemērc smaržīgā zaļumā līdz matu galiem un šūpina līdz..."

„Varbūt..." Imants teica. „Bet kāpēc jūs izvēlējāties tieši sumēriešu kokus? Vai nebūtu vieglāk un labāk darboties ar kaut ko mums drusku tuvāku?"

„Es jau teicu — vienkārt, zīmogu ir daudz un, sistēmatiski sakārtoti, tie varbūt kaut ko parādīs. Bez tam, koku attēli tajos noteikti nav nejauši, gadījuma iedvesmā radušies tukšuma aizpildītāji — attēlots ir kaut kas ļoti noteikts un drošs; tā nav taustīšanās vai meklēšana, bet drīzāk atsaukšanās uz kaut ko zināmu — vai varbūt pat piesaukšana? Tiklab īstenībai līdzīgie, kā arī stilizētie koki vienmēr atrodas pašā vidū, centrālā vietā, lai gan tie ne vienmēr ir kupli augumā; un kokam apkārt ir vai nu svētie un valdnieki, vai arī dzīvnieki — īstenībā zvēri, bieži vien fantastiski, ar putnu spārniem vai galvām, katrā pusē viens — varbūt sargi, varbūt kopēji, varbūt izredzētie augļu baudītāji? Un galotnē saule, spožākais pasaules zieds, dažkārt arī spārnota, pati kā putns. Šie elementi atrodami vienmēr kopā un līdzīgā sakārtojumā, kaut gan viņu izskats var būt diezgan mainīgs. Kārtība ir atdarināta vai atkārtota daudzreiz, un arī vēlākos laikos, pavisam citās vidēs un kultūrās, šie elementi ir vēl ilgi turējušies kopā, gandrīz līdz mūsu dienām, gan izšķobīti un pārvērtušies, bet tomēr vēl pazīstami. (Latvijas ģerbonī no koka palikušas pāri vairs tikai lapas, pārvērtušās par tukšumu aizpildītāju greznojumu... bet koka vieta vidū palikusi spēkā varbūt uz mūsu pūra lāžu vākiem un skapju durvīm, rotājumā, par kuŗu mēs spriežam, ka tā ir banāla bilde, ievazāta no rietumiem, pāraugusi pašu rakstu smalko skaidrību kā nekaunīga nezāle. Sagadīšanās, nepārvarama līdzsvarošanas tieksme, kas liek vienmēr izkārtot šos veidus tāpat? svarīgāko vidū, spīdekli galotnē? kā staru vainagu un dievišķās gaismas atspīdumu, kā zvaigzni eglītes galotnē? un beidzot tikai krāšņāko spīguli, kas pie rokas? Varbūt. Bet varbūt pūra lādes koks ir pavisam likumīgs saules koka

radīnieks, tikai citā pusē audzis un tomēr tūlīt pazīts, citādi nekā tikai ar acīm, un lūgts istabā...) Bez tam, pastāv arī teksti, ko var vest sakarā ar sumēriešu zīmogu attēliem, piemēram, pirmais ķēniņu saraksts un Gilgameša eps, kas gan saglabājušies tikai vēlākos pierakstījumos, bet ir attiecināmi uz laiku un vietu, kur darināti zīmogi. Sumēriešu mītoloģija ir ārkārtīgi sarežģīta un vairs nav gluži kopsakarīgi saprotama; ir saskaitīti, piemēram, kādi deviņi simti dievu vārdu un Ninhursagu vienai pašai bija visi četrdesmit... un katrai sumēriešu pilsētai, kas līdzinājās valstij, bija arī sava dievība, un pilsētas augstākā svētnieka dzimums atkarājās no tā, vai dievība bija sieviešu vai vīriešu kārtas.

Jaungada naktī, sakrālo vedību svētkos, tempļa augstumos, izredzētajā vietā viena pati uzkāpusi, svētniece gaida dievišķo atnākšanu... visas zemes un tautas auglības cerības dun viņas sirdspukstos... atstājusi pilsētas burzmu un rūpes, svētku dziesmas, dzīru smieklus un ikdienas asaras aiz sevis, lejā, tālu prom, klausīdamās nakts un debesu klusumā, ko varbūt pārtrauca vienīgi krūšu rotu zeltainā iešķindēšanās, kad viņa neviļus dziļi nodrebēja...

Vēlāk dievības pārstāvēja cilvēki un sakrālām vedībām sekoja nāve ...pārcilvēcīgo cilvēki tomēr laikam nevar ilgi panest! Bet tekstu pētīšana manos uzdevumos neietilpst, un teorija, ka zīmogos attēlots brīdis, kurā koka mūžīgās dzīvības spēki tiek pārnesti uz cilvēku, kam jāpilda dievišķā loma, nav ne ar ko pierādīta. Puslīdz drošs ir tikai tas, ka Eridu pilsētā, kā vēlāk sauca seno Uruku, sumēriešiem bija pasaules centrs, kur debesu dievs Ānu radījis cilvēku no māla un dzīvību tam iepūtis Enki, kura gudrības templis tur atrodas. Tempļa birzē stāv mirdzošais kiškana koks, kā no debess zilgmes akmeņiem veidots, un iesniedzas reizē debesu augstumos un neizdibināmajos zemes dziļumos, noslēpumainajā, aizpasaulīgajā vietā, kur mitinās Enki pats ar saviem saldūdens avotiem un dzīvības un atziņas sākumiem. Tas ir agrākais svētā koka apraksts, kāds mums zināms, un jau žilbinoši

pilnīgs. Tas ir dzīvības un pasaules koks reizē — visa savienotājs un saturētājs, un viss, kas ir — un aug taisni vai ar saknēm gaisā, jo īstā kārtība nav piesieta vienā vietā vai vienā virzienā, varētu domāt... un tas laikam ir tas pats koks, kas aug sumēriešu paradīzē Dilmunā, kur saule lec — kamēr vēlāk pie babiloniešiem teikts, ka pie debesu austrumu vārtiem aug divi koki, vienā pusē dzīvības, otrā patiesības koks. Kiškana koks tad jau varbūt pats bija izmests no paradīzes un sadalījies divos... varbūt arī pilnību cilvēks nevar ilgi panest —

Imant? Vai jūs tur vēl esat?

Tātad sestdien? Pusdienas laikā pie bibliotēkas. Norunāts! Uz redzēšanos!"

— sadalījies divos, sadalījies daudzos — koki ir audzelīgi — bet seno mītu darinātāji jau zināja, ka dzīvības koks neaug nekur, ka tas pats ir — atziņas auglis! Dzīvības koka nekad nekur nav bijis un nebūs, un neviens nekad nav patiešām gājis pasaulē to meklēt. Tas nav arī dabas attēls vai simbols, nenozīmē dabas vienību, ne turpināšanos, ne arī neizsmeļamos dzīvības avotus. Tas ir pārdabīgs simbols un nozīmē visu pasauli, kas ir reizē īsta un brīnumaina, tas ir tēls žilbinošajai atziņai, ka dabas kārtība pašos visdziļākos pamatos ir brīnuma kārtība, dabīgais ir brīnumainais, īstākajā īstenībā tie ir viens un tas pats. Dzīvības koks ir pareizais un piederīgais tēls — nevis mūžam meklējamais brīnums, bet gan gara brīnumdarbs! atrasts jau vissenākos laikos, tikai jau izšķobīts, aptumšots un aizaudzis, gandrīz jau pazudis.

Saprotiet, Imant! Dzīvības koks ir tēls atziņai par pasauli kā atsegtu brīnumu. Reizē atziņa, tēls un īstenība — izej ārā un tur viņš stāv. Patiesības parādītājs.

Katrs koks stāv mūsu priekšā vienkāršs un atklāts, neslēpdamies un nevairīdamies... un domas, tam pieskardamās, nesašķīst, bet pārvēršas.

Imant?

Ak tā...

Malva pakāra klausuli. Viņai pēkšņi likās, ka kaut kas jau gandrīz nokavēts, ka viņai arī jāsteidzas — jāsteidzas, jāglābj? Bet nē — dzīvības koks jau nebija iznīcināms! Dzīvus kokus nevarēja nolietot, par tiem domājot un runājot... koks nebeidza būt koks tikai tāpēc, ka bija tēls un līdzība.

Nē, nebija jāsteidzas glābt vai sargāt — tā bija alkaina vēlēšanās, ko Malva sajuta — redzēt zaļu augošu koku, nobirdināt no sevis visus vārdus un domas un apstāties zem šalcošām lapām, pieskarties stumbra mizai ar plaukstu, sataustīt pasaules īstenību ar abām rokām un brīnīties.

○

Rīts bija tik spožs, ka tam varēja staigāt pa virsu. Tikai tā Malva varēja izskaidrot sajūtu, ka viņa pēkšņi bija par galvas tiesu gaŗāka nekā parasti un skatījās uz pazīstamajām ainām no augstākas vietas. Jau nožuvušās gaišpelēkās ietves likās tālāk lejā, bet nekādu nedrošību Malva nesajuta, drīzāk otrādi — viņa jutās drošāka un dīvaini spējīgāka nekā parasti, it kā varētu tālāk redzēt, skaidrāk uztvert, ātrāk visu saprast — jā, jā, it kā varētu redzēt ap stūri un skatīt lietas no visām pusēm uzreiz.

Pa augsto namu starpām plūda saules gaisma, ielas likās platākas, pilsēta pati pieejamāka, varbūt arī tāpēc, ka gājēju sestdienas rītā bija maz. Institūtā arī droši vien vēl neviena nebūs, Malva domāja, apstādamās uz stūŗa. Pilsētā granīta plāksnes vizēja pretī — ja tās nospodrinātu ar kabatas lakatiņu, vizētu vēl dzidrāk. Malva pasmaidīja. Pasta kaste ielas malā likās kā tāds nieks, to varētu pasist padusē ar visām vēstulēm, toties līkumainā plaisa ielas asfaltā bija varena aiza, kuŗā sīkbūtes droši vien jau mudžēja savos dienišķajos darbos, un spēkrati tām varbūt bija mākoņi, kas veļas pāri. Jeb saules aptumšojumi. Tādus aptumsumus sīkbūtnes nevarēja nekādi aplēst, viņas nonāktu izmisumā, mēģinādamas atrast kādu drošu ritmu šajā dabas parādībā un izprast tās cēloņus un sekas. Bet nē — viņām taču nevajadzēja šādus lēsumus, tās dzīvoja pēc aptumsumiem un apgaismībām, kas notika viņās pašās. Jau gadu miljoniem. Kā citādi cikādas,

piemēram, zinātu, kad tieši septiņpadsmit gadu ir apkārt un pienācis laiks izkūņoties? Bet viņas zina, nekļūdīgi, visas uzreiz — un pēkšņi kādā naktī mežs un lauks ņudz un ņirmina ar viņu lielo atmošanos. Tur nekā negroza ne saule, ne aptumsumi, ne spēkrati. Spēkrati bija tikai rotaļlietas, šorīt kāds nadzīgs puika tās varētu aplasīt pa ielas malām un sabāzt kabatās.

Kas par rītu!

Malva pašūpoja rokā piezīmju somu. Ja nebūtu tās, varētu institūtā vispār neiet iekšā, šorīt staigāšanā bija kāds sevišķs, negaidīts prieks. Nekā daudz padarīt līdz pusdienas laikam tik un tā nevarētu, brauciens šurp laikam jau bija tikai aizbildinājums, patiesībā Malvu ārā bija izvilinājis pavasarīgais rīts pats. Viņai likās, ka viņa patiešām būtu to satikusi — viņš jau tepat bija, blakus, apkārt; vajadzēja tikai pagriezties, pacelt roku: sveicināts! Un pat tas nebija nepieciešami, viņš zinājās sveicināts arī bez vārdiem, reizē spožs un caurspīdīgs, pats un nekas cits, un priecīgs, ka ieraudzīts.

Laikam tomēr vajadzēja pamodināt Intu, lai arī sestdienas rīta miegs ir salds! Malva bija uzzīmējusi ceļa karti un to piespraudusi pie Intas durvīm, jo negribējās meiteni modināt. Gan viņa ceļu atradīs, tik sarežģīts tas brauciens pie Ērikas jau nemaz nebija. Inta, gudrā, būtu pamanījusies šorīt atstāt visas liekās mantas mājās, iznākt pasaulē ar brīvām rokām.

Taču piezīmes nebija smagas — Malva pašūpoja tās vēlreiz un tad nogriezās gar institūtam, uz lielā parka pusi; necik tālu tas nebija, un tur auga varenāki, veselāki koki nekā viņas ieliņā.

Kaut kas Malvas rokā, zem delnas, dziļāk par ādu, iekņudējās: sajust, berzēt grubuļainu koka stumbru, atspiest delnu ar visu spēku, pieskarties —

Vieglītiņām viņā atgriezās sajūta, kas viņu bija pārņēmusi tovakar, tūlīt pēc sarunas ar Imantu, pēc gar pļāpāšanas, pa kuras laiku viņai pavisam bija aizmirsies mēģināt uzminēt, ko īsti Imants bija atradis?

Strauji no telefona galdiņa celdamās, viņa bija uzminusi uz notirpušās kājas un paklupusi istabas vidū. Eglīša kundze bija nākusi skatīties — un Malva tikko paguva dziļi sevī noglabāt neparastās, jaunās alkas... Dīvaini, ka brīdī, kad viņa bija atskārtusi, ka koki ir patiesības parādītāji — īstenības parādītāji — tieši tajā brīdī bija radusies vēlēšanās un vajadzība tiem pieskarties, it kā ar redzēšanu vien nepietiktu, vairs ne. Ar Eglīša kundzi runājot, sajūta pārgāja — kundzei rūpes sagādāja kaimiņa suns, kas rakās zem žoga, nu taisni kā uzburts! — un drusku vēlāk jau likās gluži nepaticama, bez tam ārā tad jau bija liela tumsa.

Cik ātri pagāja laiks! Pēkšņi tāls likās pat vakardienas kollokvijs, lai gan vairākas dienas tas bija bijis tik svarīgs! Neparastās sajūtas, slepenās nojautas bija atkāpušās malā pašas no sevis... vai tāpēc, ka bija nenopietnas un nesvarīgas, mirkļa iedomas, ko droši pienākumi, dzīvi cilvēki, bieži arī dienas ziņas un pasaules vētrainie notikumi aiztrauca prom bez grūtībām? vai arī tāpēc, ka tās bija jau tik neatdalāmi, tik dziļi un droši iesakņotas, ka pašķiršana sāņus tām nemaz nekaitēja, tās vienmēr atgriezās savā vietā kā stingri noaugusi labība, kad steidzīgs gājējs bija izlaists cauri? Tikko apklusa vējš, varēja dzirdēt vārpu pašu sanēšanu.

Malva gāja lēnām, šūpodamās, saules viļņos un savos. Šķērsiela bija pavisam klusa, satiksmes te nebija nemaz, nami snauda, logu aizkari nekustējās. Ielas galā jau varēja saredzēt parku. Soļi bija skanīgi. Uz kādām augstām akmens kāpnēm saulē sildījās rūsgans kaķis un pavēra vienu aci, kad Malva gāja garām. Viņai gribējās smieties.

Pretī kāds nāca.

Nācējs bija redzams pa lielu gabalu. Viņš bija tērpies melnā uzvalkā un izskatījās visai neiederīgs šajā rītā. Taču arī viņš gāja nesteigdamies, tāpat kā Malva, likdams kājas viegli, reizēm izsperdams lieku soli uz vienu vai otru pusi, it kā izmēģināt un pārliecināties,

ka pavasaris nav taisna svītra vien, bet izplešas tālu uz visām pusēm.

Nācējs bija jau pavisam tuvu, kad Malva pārsteigumā apstājās. Morics!

Morics bija tikpat pārsteigts. Bet kāds viņš izskatījās! Apģērbies kā uz visaugstākiem svētkiem, mirdzoši baltu kreklu, svinīgu kakla saiti, gludi atsukātiem matiem, aizpogātiem svārkiem, savādi noslēdzies un tomēr pēkšņi, aizkustinoši trausls, kā iesvētāmais zēns? kā kaut kādam slepenam uzdevumam vai neikdienišķam amatam nolemts — pat laikraksta viņam nebija padusē, mute nekustējās, viņš nepavisam nelīdzinājās pazīstamajam Moricam, kas pa pilsētu bija staigājis tik ērti un vienkārši, pats pelēks un paviršs, piederīgs, viegli sakusdams ar ielām un namiem.

Brīdi viņi stāvēja un raudzījās viens otrā kā svešnieki. Tad, pamazām, Morica zaļganajās acīs atgriezās pazīšana — viņš pats atgriezās savās acīs, it kā no tāla ceļojuma, no tālas, tālas vietas, ko tikai ar grūtībām un piespiešanos varēja pamest.

„No kurienes tu nāc?“ viņš vaicāja.

„No mājām,“ Malva teica.

„Nē, nē — no kurienes?“

„No — mājām?“

Morics nepacietīgi meta ar roku. „Neniekojies, tagad nav vaļas,“ viņš teica, „saki taisnību.“

Malva norija siekalas, mute palika sausa. „Tu domā, iepriekšējā dzīvē?“ viņa mēģināja smaidīt.

„Nē, šinī.“

„Es nupat nogāju gar institūtu,“ Malva teica, „bet tas ir tikai gadījums, ka tu mani šeit satiki, vai tad tu nezini, ka es sestdienās uz pilsētu parasti nebraucu?“

„Nē, bet neniekojies!“

Malva nopūtās. „Ko tu gribi zināt?“

„Kur tu esi savā mūžā bijusi? Cik tālu? Zemes galā? Tālāk?“

Malva atkāpās soli un purināja galvu. Rīts pēkšņi aizvērās, un kad viņa pamirkšķināja acis, pelēki apvāršņi nāca pretī, stiepdamies pāri un slēpdami vientulīgus klajumus. Saki taisnību. „Nē," viņa teica, „tikai vienā izjukušā laulībā un vienās nāves briesmās. Reiz tas man likās tālu, bet tagad es redzu, ka tie bija nieki, un par to vairs nedomāju. Bet es vēl tālu došos, goda vārds! Un kāpēc tu gribi zināt?"

„Es gribu zināt, kāpēc man tevi vajadzēja tieši šorīt satikt? Vai tas kaut ko nozīmē?"

„Tu — tu nemaz negribēji —?" Malva sastostījās.

„Vai tas kaut ko nozīmē? Vai tavam vārdam ir ļauna skaņa?"

„Nē. Tikai maldīga. Mana māte, laikam negribēdama mani pārmērīgi iemīļot, iedeva man vārdu, kas nepatika ne viņai, ne kādam citam."

„Tas labi," Morics teica pagriezdamies.

Malva paraustīja plecus. „Ērikai tai ziņā laimējās," viņa piebilda, lai nebūtu dzirdējusi.

„Pirmdzimtie bieži kļūst par upuri visdažādākām vecāku apsēstībām," Morics teica sava runājamā balsī, un Malva jau sagatavojās uz gaŗu klausīšanos,taču viņš tūlīt atkal apklusa. Šorīt ne — atceries, pāris neuzmanību, nevainīgs jociņš, paviršs teikums, izgudri secinājumi — un jau tu esi noķerts karuselī, kļuvis par lauvu, āzi, zirdziņu, papagaili — papagaiļu karuselī nav, apstājies! Vai es lasu domas? Nē, es nelasu domas, es dzirdēju sauso skaņu, ar kādu Morics nolauza savu runu pašā sākumā un aizmeta prom, šorīt ne, šorīt bija jādomā par kaut ko svarīgāku.

Viņi sāka iet uz parka pusi.

„Piedod, ka es tā," Morics teica pēc brīža — vai viņš lasa domas? — „bet šorīt es nemaz nevaru būt pietiekami piesardzīgs. Es patiesībā steidzos un —"

„Kāpēc tieši šorīt?"

„Es šorīt pamodos ar sajūtu, ka... it kā to varētu izstāstīt! Un neprasi, kāpēc tieši šorīt, es pats to nezinu, tas nav svarīgi. Nemaz. Es vienkārši pamodos, juzdamies viegls kā spalva. Tikko es biju atvēris acis,

mani pārpludināja neparasts vieglums, un es sajutu, ka es guļu pats sev blakus. Pareizāk, es pamanīju, ka biju sev blakus, ārpusē — mans augums gulēja izstiepies gultā kā parasti, bet es pats biju blakus, tuvāk gan galvai, bet tomēr arī tā, ka varēju it kā aptaustīt ceļgalus, potītes, pat muguru no ārpuses... aptaustīt un redzēt no visām pusēm uzreiz. Es to sapratu tikai pamazām — pēkšņi atrasties sev blakus nav nekas tāds, ko tā var tūlīt uzreiz apjēgt... un es biju ļoti izbrīnījies, bet ne pārsteigts, tas bija tik dabīgi un pareizi, ka pārsteigumam nebija vietas. Tas nav pārsteigums, kas mūs pārņem, piemēram, kad, negaisa un vētraina lietus naktī beidzot uz rīta pusi aizmiguši, ieslīguši lietavainā miegā, vēl sapņos mirkdami bezgalīgos tumšos debesu plūdos, mēs pēkšņi pamožamies saulainā rītā zem zilām debesīm, bez neviena mākoņa... tas nav pārsteigums, saulains rīts ir dabīgs un pareizs, tikai pārmaiņas pēkšņums ir pabīdījis nost pieradumu, izbrīvojis mums mazu vietu, kurā spējam stāvēt un brīnīties par visdabīgākajām zilām debesīm... Šorīt es pamodos un — es biju ārpusē. Es biju atšķīries! Senāk es nekad nenojautu, ka tas notiks tā — un ka tas būs tik vienkārši un klusi, bez gavilēm un bez sāpēm. Atšķīries... es tagad jau esmu apziņa, atsevišķi! es esmu jau bijis bez auguma, un tas man vairs nav vajadzīgs. Patiesībā man tas sen jau vairs nav vajadzīgs — atceries, šis ir speciālizēšanās laikmets — bet es nezināju, ka es tikšu tik tālu, jau tagad! Es nezināju, ka atšķiršanos var sasniegt un piedzīvot jau mūsu laikmetā, man vienmēr likās, ka tā būs tikai jaunā, nākotnes cilvēka daļa. Es gan vienmēr saprotu, ka es pats dzīvošu tālāk, es turpināšos kā apziņa, varbūt vienā vietā, kur krustodamies ienāk pasaules atstarojumi, varbūt visur, kā domas, kas aiztek kā neredzami viļņi uz visām pusēm — tāpēc vajaga daudz domu, daudz labu un stipru domu par būtiskām lietām, lai pasaule neiestrēgtu un neapstātos — bet es pieņemu, ka tas notiks tikai pēc nāves... un nu pēkšņi —"

Morics pēkšņi izlēca pāris nevaldāmi priecīgus polkas soļus un tad, satvēris vienu ceļgalu ar abām rokām, novietoja kāju rātni uz ielas un pakratīja ar pirkstu.

Malva atvēra un aizvēra muti.

„Ar trakiem tikai ar labu," Morics teica un pamirkšķināja aci.

„Moric, pagaidi! Neniekojies! Pasaki labāk, kā var —"

„Nepratini mani! Tu vai nu tici vai ne, saprast tur nekā vairāk nevar."

„Tad pasaki vismaz — vai tas bija tavs lielais brīdis?"

Morics kratīja galvu. „Nē. Bet arī tas tagad ir tuvu. Ļoti. Šorīt es sapratu arī, ka tas ir manās rokās. Man nav vairs bezpalīdzīgi jāgaida, kamēr tas pienāks pats, nejauši — tieši otrādi, es nedrīkstu daudz ilgāk gaidīt un nevajadzīgi nolietoties... Domā, es nezināju, cik bezcerīga šī gaidīšana bija? Es būtu varējis te visu mūžu kvernēt, līdz brīdim, kad — es jau sen zināju, ka man manş augums nav vajadzīgs, bet atrast brīdi, kad to pareizi izmantot — nomest to priekšā automašīnai, lai izglābtu kādu draisku bērnu no sabraukšanas, piemēram, un vēl pie tam pagūt pasmaidīt tā, lai bērns un braucējs un citi cilvēki redzētu, ka es to daru ar tīru prieku, ka esmu pateicīgs par šo iespēju un viņiem nav par mani jāraud vai jājūtas vainīgiem! Atdot slīcējam pēdējo elpu, aizsargāt otru no nejaušas lodes, ar savu augumu uztvert pārsteidzīgo pašnāvnieku, kas jau, no sestā stāva loga krizdams, sācis nožēlot savu soli, no degoša nama pēdējā brīdī izcelt meiteni ugunsdzēsēju glābšanas tīklā, lai mūri grūst man pašam pāri un smaidīt, smaidīt — visas šīş ainas ir zēniski sapņi, un vai tad es to nezinu? Dzīvību pret dzīvību — es nemaz negribēju tik daudz! Dzīvību par kāda cilvēka prieku — ja to varētu! Tu nemaz nenojaut, cik ļoti es esmu mocījies, tiekdamies neiespējamā! Dzīvība — dārgākais, kaş mums ir? Nieki! Plika dzīvība nav vērts pat ne tik daudz cik viena bezrūpīga pēcpusdiena kādam citam cilvēkam, savu dzīvību nevar iemainīt

pret vienu vienīgu priecīgu smaidu, ar to nevar nopirkt vienas nakts atpūtu bezmiega sirdzējam vai sagādāt pat vienu stundu miera tam, kas izmisis. Es jau sen zinu, ka man pašam viņu nevajaga, man nav vienkārši jānodzīvo vēl viens mūžs, to jau pasaulē ir diezgan, un domāt un apzināties es varu tāpat — bet kam viņa der? Ko lai ar to iesāk? Cik ilgi to tā var turēt un — gaidīt? Bet es nepametu cerību, man likās — pareizais brīdis tomēr var pienākt, kā nejauša dāvana, kā apžēlošana — kamēr šorīt, beidzot! es varu atteikties arī no šī aplamā sapņa un pēdējās saites."

„Bet tu teici, ka tu neesi pašnāvnieks!"

„Protams, ka ne! Es taču tev stāstu — ja varētu — es ilgojos sagādāt kādam cilvēkam mazliet prieka, un dzīvība ir viss, kas man ir ko atdot. Dzīvību par mazliet prieka — pasaules augstākā labuma! Nē, es jau gribēju vēl mazāk — žēlums, kas mani pārņem, kad es redzu noskumušu seju un bēdīgas acis, kad es uztveru un sajūtu bezdibenīgas sāpes, kas aiz tām slēpjas — tas ir tik liels, ka es daudzkārt būtu bijis priecīgs, nebūtu kavējies ne mirkli atdot dārgāko — dzīvību — lai remdinātu, kaut tikai uz brīdi, šo radību viņas grūtajā stundā... visu pasaules dzīvo radību katrā vienā... Es gribēju palīdzēt, nevis nonāvēties, mana nāve tur iznāktu tikai blakus apstāklis, ko nav vērts pieminēt. Vai tu nesaproti?"

„Es saprotu." Diemžēl saprotu, kaut negribu saprast, saprotu par spīti pamācībām, kas tūlīt nāk prātā, ka dzīvot ir grūtāk nekā mirt, ka palīdzēt var ar domām un darbiem, ar pūlēm un ar stāvēšanu klāt, ar dzīvošanu un nevis pliku dzīvību... Un tomēr es saprotu. Tiem, kam parastie dzīvošanas darbi ir aiz muguras, atliek cerēt uz mirkli, kurā dzīvība, viegli un priecīgi dota, kaut ko izglābj. Tas bija ļoti vienkārši un ļoti skaisti —

Nē, nē! Rimsties! Tas ir jau ārprāts!

Bet bada streikotāji un protesta dedzinātājies un labprātīgie upurētājies senlaiku kultos? Vēlēties ziedoties nav ārprāts — visu atdot un dāvināt varbūt pat

ir pilnīgam cilvēkam visnepieciešamākā tieksme — bet domāt un ticēt, ka tā var kaut ko izglābt, ir? Cik smalka šī robeža, cik viegli un nemanot var to pāriet, varbūt ilgu laiku var staigāt turpu un atpakaļ un aizmirst, ka šī starpība paliek?

„Lai nu tā būtu," Morics teica, „es tevi pavadīšu līdz stūrim."

„Un tad? Ko tu darīsi pēc tam?"

Morics paberzēja pieri. „Es patiesībā steidzos, kad es tevi satiku — jā, jā, es taču biju ceļā pie advokāta!"

Pie advokāta? Malva iztrūkās. Moricu taču vajadzēja vest pie ārsta nevis pie advokāta, Dievs vien zina, kas par viņu rūpējās un gādāja, kādēļ viņa to nebija izzinājusi jau sen? Tagad to nevarēja vaicāt — pat ja viņš būtu ārprātīgs, tā viņu aizkart nevarēja — bet varbūt varēja viņu aicināt līdz? Imants vismaz bija ārsts, lai arī tikai rentgenologs... bet Morics neieredzēja Imantu! Kādēļ viss tūlīt sarežģījās? Aicināt viņu vēlāk pie Ērikas? Nē — Morics bija apstājies ielas malā, taisns, svarīgs, par jaunu norobežojies, ar tikko jaušamu smaidu sejā, tālu aiz aicināšanas — un šinī brīdī Malva saprata, ka viss, ko viņa varēja vai drīkstēja darīt, bija atbalstīt Moricu viņa paša nodomos, lai kādi tie būtu — nevis aicināt, bet vēlēt izdošanos, nevis turēt, bet novēlēt laimīgu ceļu...

„Pie advokāta? Vai tu gribi norakstīt mantu?" viņa vaicāja, mēģinādama smaidīt, nemaz nedomādama, no kurienes nāca šie vārdi.

„Nē," Morics papurināja galvu un, roku sniegdams, paskatījās viņai acīs. „Es gribu norakstīt sirdi."

○

Saules gaismā tagad bija skaudrums.

Malvai pretī laistījās parka koki. Pavasarīgais zaļums bija spīdīgs — Morica acis bija no tā paša zaļuma.

Atceries balto krūma rozi dārzā aiz mājas? Reiz pavasarī gar to lidinājās balts taurenis — it kā kāds no ziediem būtu sadomājis un aizlaidies no sava zara. Baltums atraisījies un lidinājas gaisā. Taureņa plīvojošā gaitā vēl bija trauslu ziedlapu vēsmainā drebēšana. Tas tieši tā izskatījās, nevien pirmoreiz, bet pēc tam vēl vairākkārt, kad Malva jau zināja droši, ka taurenis ir taurenis un nevis lidojoša rožlapa.

Virspusīgas līdzības? Varbūt tās nemaz nebija tik virspusīgas — tā varbūt bija puse mūžības atainota pāriņ mirkļos — tikai laika jautājums, dabai nebija trūcis miljonu gadu, kuŗos baltumu izaudzināt ziedā un taurenī, tas pats baltums atšķīries un pa citu ceļu audzis, izdalījies pa pasauli kā kuŗā brīdī —

Zaļie koki laistījās pretī. Gaisma bija skaudra. Ņirbēja gaiss — Morica aiziešanā vēl ņirbēja gaiss, tas rādījās sadalījies smalkākās vienībās nekā parasti, lauzdams gaismu savādāk.

Ja viņš varēja būt ārpusē, varbūt viņš vēl bija šeit?

Velti mīlēts. Viņš pats jau nemaz negribēja te būt, viņš taču aizsteidzās pie advokāta! Labi ka tā, tur viņam vismaz nekas nedraud — bet ko viņš tur meklēja, īstenībā?

Velti mīlēts? Malvai nekad nebija ienācis prātā Moricu mīlēt, viņš vienmēr bija bijis ārpusē — ārpus

parastām cilvēku attiecībām, aiz vienkāršas dzīvošanas un pāri ikdienišķām atbildēm.

Bet kādēļ tad viņa aiziešana — viņa atšķiršanās — pārgrozīja pasauli? Gaisma lūza savādāk — jau otrreiz nedaudzās dienās, tikai šoreiz to varēja skaidri ar acīm redzēt. Valdas aizgriešanos bija grūtāk pamanīt, tovakar aizkustinājums, prieks un rūpes reizē bija sakāpušas acīs, vēsts bija reibinājusi tāpat kā vīns, nojautas aizslīdēja gaŗām, aizvijās gar malām, ieslīga ēnās, satinās kamolos un gaidīja savu laiku mēmas un klusas, bet neatstājās pavisam, ritinājās līdz, vijās tuvāk, pieslīdēja klāt pēkšņi — tagad! Tagad tās izšāvās priekšā spilgtas un nepārprotamas, saliedējās saprašanā un lauza gaismu savādāk: arī Valda bija atšķīrusies.

Nē, nē, tas bija citādi. Valda bija aizgriezusies. Tā nebija atšķiršanās, bet gan pavēršanās citur, tā bija ieklausīšanās sevī un jaunajā dzīvībā, tā bija ieiešana nākotnē, pagriešanās pret tādu pasauli, kuŗā viss ir pārvērties un tas, ka bija — ka būs — bērns, prasīja un noteica, ka jābūt visam pārējam: nākotnei pašai, bērnam kur augt, laikam un telpai, kuŗā viņam tilpt, zemei un debesīm un vecāku sapņos iekoptai vietai, kuŗā viņam būt; bija jābūt valodai, kuŗā viņam dzīvot; un mājām, un laukiem un pilsētām, citiem cilvēkiem un tautai, visam! Ja bija bērns, tad bija jābūt arī visam tam, īstajai vietai, kuŗā pa priekšu aizlingotajai saulei jau spīdināt savu gaismu atpakaļ... Tie bija Intas vārdi — un viņa tovakar raudāja! Bet par to tagad nevar — visu uzreiz nevar —

Morica aiziešana un Valdas aizgriešanās — saukt atpakaļ, mest ar roku, steigties līdz?

Piezīmju soma pēkšņi šķita ļoti smaga. Parka malā bija soliņš. Malva apsēdās. Celiņa otrā pusē nomītā smilts pieskārās paretai zālei, tālāk kušķi sabiezēja, izplētās, pacēlās pakalnā un pārvēlās pāri.

Nē. Morics un Valda bija katrs atradis pats savu ceļu, viņus nedrīkstēja ne turēt, ne kavēt, tikai pavadīt līdz slieksnim, līdz pakalna malai, līdz upei, cik tālu

gaiss aiznes sveicienu skaņu un gaismas vilnis domu — un vēlēt izdošanos. No visas sirds, ar visu spēku, arī tad, kad viņi ne dzird, ne nojauš — viņus cienīt un mīlēt nozīmēja viņus atbalstīt viņu pašu īstajos ceļos, kaut tie nebija Malvas ceļi — atbalstīt un nevis kavēt ar brīdinājumiem vai vērtējumiem, nevis siet pie sevis un turēt, pat ne ar sapni par putnu, kas dzied naktī neredzamā kokā...

Bet kas spēj aizlaist mīļos — katru uz savu pusi, pretējos virzienos, vienu briesmās, otru laimē, vienu nebūtībai pretī, otru pilnībā, kas liek aizmirst visu citu?

Kas spēj? Stiprie.

Moricu tu vispār nemīlēji, nemaz neizliecies.

Es neteicu, ka nemīlēju, es teicu tikai, ka man nebija ienācis prātā viņu mīlēt. Tas vēl nekā nenozīmē.

Un Valda nav nekur pazudusi.

Nē, vai tad es teicu? Un nepazudīs. Viņai noteikti varēs aizsūtīt pat dāvanas, un bērnam arī, tikai — Valdas jaunajai pilnībai nekas netrūkst, arī es ne. Ne mani vārdi, ne darbi, ne dāvanas, ne es pati. Un ja kas trūkst, tad tai tas nekait.

Redzi nu. Tad jau nav tik grūti. Tikai jāpārvēršas pašai.

Kā?

No sapņa par sapņotāju.

Kas to teica? Un ja es lasu domas, kas tās domā? Morics? Viņš?

...es zinu gan, mēs lasām domas, bet ne vienmēr, tikai īpašos brīžos, kad neesam pārāk aizņemti, kad pašu domas nav tik kustīgas un pilnas, ka pa to pašu gultni nevarētu tecēt arī citas, kā upes izceldamās nezināmos avotos, bet nu pēkšņi pamanāmas un sajūtamas, siltas vai aukstas straumes, kas ievijas pazīstamajam tecējumam pa vidu — bet tas vienmēr notiek nejauši, to tā nevar iekārtot ar nolūku, un vienmēr tikai tad, kad otrs cilvēks ir tuvumā vai tuvumā ir vismaz kādas viņa zīmes...

Kur bija zīmes?

Parkā šalca koki. Patiesības parādītāji?

Malva vilcinājās. Šai brīdī viņai likās, ka ja viņa piecelsies un pieies kādam no šiem kokiem klāt, ja viņa patiešām pāries pāri zālājam un pieliks roku pie kāda grubuļaina stumbra, viss izgaisīs. Šie koki bija tik sveši! Lapotnes tālu virs galvas, zari mezglaini, stumbri nolupuši un neglīti! Viņas domās koki bija pazīstami un mīļi, tiem tur bija droša vieta, sava zeme, tur bez grūtībām zarojās un raisījās visdažādākie koki, kaut neviens noteikts — leģendāri koki un koku leģendas — bet no šiem redzamajiem, īstajiem kokiem — viņai bija bailes! Kaut kas Malvā pēkšņi sagriezās, un lēna, dziļa nelabuma sajūta izpletās pa visu augumu. Tātad viss par velti? Tātad viņa tomēr neticēja un neuzticējās — neuzdrošinājās vis pārbaudīt savu iekšējo pieredzi par pasauli kā atklātu brīnumu... Pārbaudīt? Pārbaudīt varēja zinātnieki — viņai vienkārši bija bailes, ka, kokam pieskaroties, viņa tomēr nepieskarsies īstenībai...

Bailes... Bēgt ne, bēgt viņa netiecās, viņa pēkšņi sēdēja uz sola malas uzmanīga un sastingusi. Vai tiešām bija iespējams gaišā dienas laikā, pilsētas parkā, ar ļaudīm apkārt un zināšanām galvā pārdzīvot būtiskas bailes?

Šie koki bija sveši, neaizsniedzami, nevien vienaldzīgi, bet arī noraidīgi. Viņa jau nezināja arī, kas tie par kokiem, un lai gan tas nevarēja būt izšķirīgi, tad tomēr nezināšana atbīdīja viņu vēl tālāk un padarīja arī viņu pašu atbildīgu par to, ka viņa ar apkārtējiem kokiem nejutās nekādā sakarā — it kā viņu nekas te neturētu, arī te ne.

Bailes samezglojās un pārvērtās drebulī. Ja viņai būtu pašai savs koks!

Viņai bija pašai savs koks.

Malva pievēra acis. Kādreiz vasaras rītos, tikko uzcēlusies, uzrāvusi pirmo apģērba gabalu, kas gadījās priekšā, vēl pirms brokastīm, vēl ne ar vienu nerunājusi, viņa bija skrējusi cauri dārzam uz parku — apciemot savu koku. Lielajā dārzā puķu dobes un ziedoši

krūmi, ogulāji, ābeles, bumbieres, ķirši un plūmju koki jau sen bija pamodušies un rosījās un šķiedās ar savām krāsām un auglībām, bet parka pusē biezs lazdu dzīvžogs un dziļš, lielām zālēm gandrīz aizaudzis tumši ēnains grāvis novilka dārzam robežu; tiltiņa baltās margas iezīmēja vienīgo pārejas vietu, basās kājas nodipēja uz izliektajiem dēlīšiem, sadurstījās uz parka celiņa rupjās grants un apstājās. Šeit viss bija ēnains un kluss, un gandrīz savvaļīgs, te auga meža koki un dažs svešzemju viesis, bērzu aleja aizstiepās taisna un tad izlocījās ap Jāņu kalniņu, kas paparžu zaļajos staros ietinies visu vasaru netraucēts sapņoja par vienu nakti; vītoli mērcēja zaru galus dīķī, ozoli un oši stāvēja nostāk, liepas bija saskrējušas kopā, akācijas un pīlādži grozījās pa vidu, un egļu rindas ēnā brieda lielas, bet nesaldas meža zemenes. Te viss notika citādi nekā dārzā — rīts atnāca lēnāk, puķu vietā zemē ziedēja saules plankumi starp tumši un gaiši zaļām ēnām, raspodiņi nenožuva līdz pusdienai, un celiņos usnas paguva izaugt krietnas un treknas. Te reti kāds staigāja, parks dzīvoja pats savu dzīvi, un to varēja sajust, tiklīdz pārskrēja tiltiņam pāri. Koki šalca savādāk, un reizēm kāds putns izlēca ceļa vidū un pētīdams skatījās pretī. Šeit vectēvs reiz bija iestādījis vēl trīs ozolus, klajākā vietā, un Malva bija jau paaugusies, kad viņa uzzināja, ka viens no tiem bija viņai. Vectēvs tad bija jau miris, un lielajiem vienkārši bija aizmirsies pastāstīt — viņš jau vispār mīlēja kokus, un viņam bija gribējies stādīt vēl — bet Malvai lielajā parkā pēkšņi bija atklājies kaut kas pavisam neparedzēts un brīnišķīgs — viņas pašas koks! tepat audzis visu laiku, viņai nemaz nezinot un nenojaušot. Pāris pirmās reizes viņa bija skrējusi turp ar bažās pukstošu sirdi — vai viņa viena pati to varēs vēl atrast? Vai viņš tur vēl būs?

Vai viņš tur vēl bija?

Toreiz tas bija zaļoksnējs jaunaudzis, kam stumbru varēja apņemt ar bērna rokām, un lapas viņam bija gaišas un mīkstas, bet galotni vairs nevarēja aizsniegt...

un Malva bija drīz atklājusi, ka ar viņu runājot, vārdi nav jāizsaka skaļi, viņš dzirdēja tāpat.

Vai viņš tur vēl bija? Senā skriešanās, steigšanās sajūta pēkšņi sašūpojās Malvā, basām kājām, vēja spārniem, senā — ne tik senā?! — steigšanās... Neesi bērns! Droši vien, ka viņš tur vēl bija. Visus šos daudzos gadus, kamēr tu biji pasaulē, pieaugi, mācījies un pārmācījies, virpuļoji, sapņoji, mīlēji un grīļojies, pārvērties un atvērties atpakaļ, gulēji, strādāji, aizmirsi, izmisi, apskaidrojies — tikmēr viņš nemitīgi stāvēja turpat un auga. Viņš auga, viņš aug — bet viņš citādi nevar? Par ko tad tur brīnīties?

Tieši par to, ka viņš citādi nevar. Un ka viņš reizē ir labprātīgs.

Varbūt viņš klausās zemes dziļumos un redz pāri apvārsnim, viņš varbūt atceras visas dienas un varbūt nevienu. Dienā viņš dzer sauli un lietu, rīta miglā viņš peldas un mazgājas, vakarā, krēslā varžu kurksti birst uz viņa lapām, naktī viņš slēpj putnus savos zaros un jauš, kā jāņtārpiņi spīdinājas viņam apkārt; varbūt viņš neaizmirst, ka viņš aug, nekas viņu ne mirkli nenovirza nost — viņš ir augšana. Visklusākajā laikā, pilnīgā bezvējā, viņa zari ir neizkustināmi mierīgi un mūžīgi, jo viņa tapšana turpinās vienmēr, viņš piedalās mūžīgajā augšanā un viņā pasaules uzcelšanās nekad neapstājas. Un kad tu pēc gadiem beidzot to atkal atceries, tad izrādās — viņš joprojām stāv savā vietā, augdams un dzīvodams, un nekas nav varējis viņu no tā atturēt vai attālināt. No savas vietas neizkustēdamies, viņš nevar arī izkustēties no šīs nemitīgās un nepārtrauktās piedalīšanās mūžīgajā dzīvošanā...

Varbūt viņš ir nocirsts? Ai! Bet tas nekas! Ir vēl citi koki un viņi visi ir tādi. Un varbūt viņš nav nocirsts. Varbūt viņš patiešām tur vēl aug, tagad un tāpat, Valdas kokam blakus. Viņš nekur nav aizgājis, pamezdams tikai neatrodamas pēdas aiz sevis. Viņš nekad neaiziet prom, un viņš negrib paslēpties. Cik lielam viņam tagad jābūt! Viņu redzēt! Viņam pieskarties!

Malva papurināja galvu. Nē, bijība, kas viņu pārņēma, par to domājot, nebija tādēļ, ka viņš būtu liels vai skaists vai krāšņs, ne arī tādēļ, ka vējš tajā droši vien teiksmaini šalc, un pat ne tāpēc, ka tas bija Malvas pašas koks, vectēva stādīts. Nē, viņas bijība cēlās no tā, ka viņš pats būdams un augdams sakārto zemes un debesu vielas, kas tam apkārt, savieno sevī zemi un debesis un tad mums parādās, vienkāršs un brīnumains, un nevairīdamies.

Viņš un visi koki. Arī šie svešie, neglītie.

Bijība — un arī bailes?

Bailes bija pārgājušas. Apkārtējie koki tagad atkal likās pieejami, tagad viņa varētu tiem tuvoties —

Tagad jau bija jāsteidzas! Imants gaidīs — ai, Malva, vienmēr par vēlu, vienmēr kaut kas nokavēts un palaists gaŗām? Bet tu nebiji sagatavojusies, tu pati vēl nebiji tik tālu, lai varētu pieskarties — izredzētām vietām jātuvojas uzmanīgi, ar visdziļāko rūpību, trīs dienas neēdušai, bijības pēdā!

○

Cik veikli viņa bija jau iemācījusies kustēties pa lielpilsētu, pāriet robežu starp zaļojošu parku un trauksmīgām akmens ielām nemaz nepaskatoties — nu jā, te jau nebija tiltiņa ar baltām margām — un staigāt turpu un atpakaļ, tāpat kā domās un draudzībās.

Turpu un atpakaļ: vai viņš tur vēl bija? vai viņš tur vēl būs?

Pilsēta pa šo laiku bija pamodusies pavisam un saulē sasilusi — asfalts likās mīkstāks, un ielu troksnis, mašīnu un ļaužu kustības arī it kā sakusa kopā un pludinājās apkārt kā biezs gaiss, bet sestdienas steigas serdē tomēr bija sajūtama lielāka vaļa — mēs steidzamies gan, jo esam tā ieraduši un neprotam lēni iet, bet mēs ejam, kur gribam, mēs pastaigājamies ātri, jo citādi nevaram, mēs esam lielpilsētas ļaudis! Sarkanās ugunis gan mūs aptur uz brīdi, bet tad —

Malva stāvēja lielpilsētnieku vidū, pati arī jau atspērusies nākošajam solim — šodien tā bija rotaļa, kurš pirmais? — līdz bibliotēkai vairs nebija tālu, un Imants jau arī droši vien steidzās turp no citas puses, ar savu atradumu krūšu kabatā — un kas tas būs? tas bija tik neuzminams, ka nevarēja būt svarīgs — kamēr Ērika pašlaik jau varbūt dungoja savas ātrās dziesmiņas, jo tad viņai vienmēr labāk veicās ar darbiem, un to jau ciemiņus gaidot nekad netrūka... cerams taču, ka Inta atradīs ceļu!

Sarkanā uguns vēl nepārmainījās.

Inta. Morics bija atšķīries, ārpusē, bet Inta raudāja par to, ka ārpuse vispār bija! Cik dažādi bija cilvēki, cik nesasaucami tālu viens no otra — un kā tad var viņus reizē saprast? Katrs savā mūžā nonāk kaut kur citur, tiek tik tālu vai tālāk — tālāk prom? Bet nebija jau tikai viena taisne, pret kuŗu dažādos gājumus atmērīt, un visiem nebija vienādas sākuma vietas, kaut arī šai brīdī viņi stāvēja tepat, apkārt — Morics un Valda vēl, Imants un Inta jau, Ērika vienmēr; katrs pagriezies citur — cilvēku domas izšāvās tukšumā, savācās un sabiezēja, saliedējās kopā, uzcēla nedrošu tiltiņu, pastiepa zemes mēli tālāk jūŗā, kur pašam likt nākošo soli. Šai brīdī Malva varēja viņus visus redzēt — cilvēki bija paši savu pasauļu un patiesību parādītāji! — viņa bija vidū starp šīm dažādajām pasaulēm, viņa bija visās uzreiz. Tās satikās viņā pašā — pa visu pasauli izkaisītās īpašības un varēšanas, sapņi, redzējumi un ieskatījumi — vai viņai tie visi bija jāsatur, jāsaliek kopā, un tas būs mūžs? tā būs pasaule? īstenība? Viņai bija jābūt kā kokam — kā tam, kas savāc zemes un debesu vielas visapkārt un tās sakārto, saliek kopā, pārvērš un izaudzē — par koku. Lielā savienošanās ir jau notikusi, un no tās izaug koks. Tā uzcēlās dzīvā pasaule — vai otrādā pasaule tāpat uzcēlās no domām, domām vien?

Sarkanās ugunis vēl nepārmainījās.

Šī un otrādā pasaule, labā un kreisā puse. Moric, pagaidi!

Milzīgās bagātības — pašas un citu mūži. Bet arī šie mīļie bija jāatlaiž, jau atkal jāatlaiž, un vēl kaut kā trūka. Viņi stāvēja visapkārt, palikdami un aiziedami, bet viņai pašai nebija kur iet, no savas vietas nevarēja aiziet, ja nebija Morica, viņai kā kokam bija jāstāv šai neizkustināmajā vietā, viņa varēja tikai sniegties un augt — uz augšu?

Augstās vietās koki vienmēr neaug.

Pa nakti taču bija uzcēlies kalns! Kur bija kalns?

Sarkanās ugunis pārmainījās. Tagad pretī spīdēja zaļas.

o

„Te nu mēs esam," Imants teica sasveicinoties. Viņa rokas spiediens bija stingrs un acis drošas — Malvai bija aizmirsies, ka viņš bija tik garš, ka jāskatās uz augšu! — un vai viņa maldījās, iedomādamās, ka tagad pazīst Imantu jau daudz labāk nekā pagājušā reizē šķiroties? Starplaikā domas bija vērpušas viņu tālāk, nemaz īsti nepamanot vilkušas un vedušas viņu līdz, un te nu viņš bija — atkal, tomēr citāds? Viņš attaisīs muti un teiks kaut ko pārsteidzošu, kaut ko, ko domu Imants vispār nezināja — un neteiks to, ko tas zināja.

„Es jau paskatījos," viņš teica, „kolonnas šodien ir diezgan stabīlas, nemaz nešūpojas. Vai tas, ka šie architekti varbūt nekā nezināja par svētajiem kokiem, tur kaut ko pārgroza?"

„Nē. Un jūs tikai domājat, ka tas viss ir pa jokam, bet arī tas nekā nepārgroza."

Kuš — tā ne! Imants gandrīz uzlika pirkstu uz lūpām. Tā ne, sāksim citādi.

Labi.

„Labdien! Es nemaz neredzēju — no kuras puses jūs nācāt?"

Malva purināja galvu. Nē, nē, tas jautājums šodien vairs neder, tas ir jau izlietots. Sāksim vēl citādi.

„Ko jūs esat atradis?"

Imants nedzirdēja. Kā tad tā var — tūlīt taisni tā? Vispirms drusku jāpastaigā, jāsaskaņo soļi, jāatver durvis, jānoslauka kājas, jāpakar cepure, jāpamana, kā smaržo istabas un kādi trokšņi šai namā —

Tad tur kāds dzīvo? Es nezināju, ka — es patiesībā atskrēju šurp tieši no parka un nepaguvu vēl nekā iedomāties. Pareizāk, es nemaz vēl nepaguvu sagatavoties uz šo satikšanos, man patiesībā tā vienmēr iet, jāsagatavojas taču ir uz visu un kā lai to paspēj? Esi modrs, esi gatavs! Ja cilvēks nav skauts vai Morics —

„Piedodiet, es nedzirdēju!"

„Es steidzos, man jāatvelk elpa."

„Kur mēs iesim?"

„Kur var runāties?"

„Paēst?"

Malva purināja galvu. Viņus gaidīja Ērikas labumi.

„Kaut ko iedzert?"

Malva paraustīja plecus.

„Pasēdēt?"

„Jā."

Imants sarauca pieri.

„Diagnoze bēdīga?" Viņš taču bija ārsts, tie tā izjautā.

Bet ne iekšējās slimībās. „Nē, tikai pusdienas laikā pilsētas vidū mierīgu vietu grūti atrast."

„Smalku jau nevajaga," Malva teica. Tikai tik, cik pierast, apdomāties, iedomāties —

„Tad iesim!"

— pamanīt, ka es patiesībā agrāk par šo satikšanos nedomāju, nekā neiedomājos tāpēc, ka es tagad jau zinu, ka viņa nemaz nav, ka viņš nav kāds noteikts cilvēks, kas varētu pazust vai atrasties — un kā lai Imantam pasaka, ka viņš maldās?

Kā tā — nav? Ja es varbūt esmu jau atradis!

Tieši tā — kā lai pasaka, ka nav, ja liekas, ka viņš jau varbūt ir atrasts? Es nācu šurp, lai — jā, kāpēc? Tāpēc, ka es nevarēju Imantam pa tālruni pateikt, ka tāda cilvēka vispār nav — viņš jau gan neteica, ka ir, un kā lai noliedz to, kas nav vēl apgalvots? bet ko citu viņš būtu varējis atrast, kādas pēdas uziet? — un tovakar runājot es pati varbūt vēl to tik droši nezināju,

to es patiesībā atzīstu tikai tagad, es te atnācu nesagatavojusies un nekā neizdomājusi, kā visi meļi, kas neatzīstas, kamēr citādi vairs nevar —

Un kas tad starplaikā tāds noticis, ka nu viņa pēkšņi vairs nav? Pagājušo reizi mēs bijām tik pārliecināti —

Noticis? Laikam nekas... Tikai— viņš pa šo laiku nav pienācis tuvāk, viņš vienmēr paliek otrā pusē, viņš nestaigā turpu un atpakaļ kā mēs — viņu ir veltīgi gaidīt — šeit —

„Varbūt šeit?"

„Vienalga kur — ak, es jau teicu, pietiktu ar vienkāršu vietu!"

„Nekas, te būs kluss — un mēs varam sēdēt pie loga, tur vismaz ir drusku gaišāks."

— bet bez viņa mēs nevaram iztikt, viņš ir tāds, par kuŗu ir nepieciešami sapņot — gaidīt un iedomāties — mēģināt atklāt, kāds viņš ir un kādam viņam jābūt — taču cerēt viņu sagaidīt un satikt, gribēt, lai viņš atnāktu un nekad vairs neietu prom, tas būtu tāds pats ārprāts kā domāt, ka par savu dzīvību pasaulē var vairot prieku —

— nē, es tā nedomāju, tā teica Morics —

„Man tagad derētu kaut kas vēss un ne pārāk stiprs —"

— viņš nekad nav bijis šai pusē, un viņš nav jāglābj, viņam nekas nevar notikt, viņš nav uz izzušanas robežas, bet otrādajā pasaulē, un mums šī starpība jāpamana un jānotur... tas ir šaurs pamats, uz kuŗa stāvēt, šaura vieta starp reibšanu un grīļošanos — mums jāmāk pastāvēt starp noreibumu un izmisumu —

„Jums?"

„Jā. Arī." Visiem.

Tā — viss izdomāts un nospriests, tagad tikai sakod zobus un stāvi, stāvi kluss, skaties prom — kas tad te ir ko redzēt? — un tur no tām krāsainajām, zvīļojošajām pudelēm rindās aiz bāra var apreibt, skatoties vien, un ja sāktu dzert kā Jurciņš, tad nostāvēt kājās būtu grūti —

— tai vakarā es apreibu nevis no dzērienu zibsnīgām gaismām, bet gan no kastāņas ziediem un sajūtas, ka viņš ir ļoti tuvu — vienmēr un nekad? — bet jūs par to nekā nezināt, jūs nebijāt mājās, es tiku gaŗām vēl vienam skaistam un briesmīgam noslēpumu sargātājam —

— skaties prom un nesaki nekā, tas būs gudrāk nekā atklāt noslēpumus tādam, kas tiem netic jau iepriekš... sāksim citādi, vēlreiz, vai tad nevar?

„Tā," Imants teica, „elpa atvilkta? Jūs pat šodien strādājāt?" Viņš apskatīja Malvas piezīmju somu, kas uz citronkrāsas sēdekļa Malvai blakus pēkšņi izskatījās visai melna un nopietna.

„Nē, neiznāca..."

„Man likās, jums viss iznāk, kas nodomāts —"

Nē, tā es negribēju, tā patiešām nebija ne zobgalība, ne glaims! tas iznāca aplami, bet kur tad lai iesāk? Kā lai sāk stāstīt — sevišķi, ja es nemaz neesmu tik drošs, ja man tikai likās, ka esmu viņu atradis, bet tagad, kad jārunā, uznāk šaubas? Un ja es pats šaubos, kas cits viņam ticēs — vai man?

Viņš nemaz nav iespējams.

Bet tur viņš ir. Es viņu pamanīju pavisam nejauši, viņš vēl ir novērošanas stādijā, lai gan doktors Brauns baidās, ka —

Vai tad pasaulē sirds slimnieku trūkst? Un latviešu, kam nav ne piederīgo, ne draugu?

Nē, bet —

Nu labi, tad pasaki — kas viņš ir?

Es nezinu, viņš nesaka, viņš par sevi negrib runāt. Bet viņš ir kaut kur bijis —

Kas tagad nav kaut kur bijis? Kas viņš varētu būt? Pēc nodarbošanās?

Kam viņam būtu jābūt, lai viņš — lai viņš mūs varētu uzvest uz ceļa, parādīt parādus, pateikt, kas jādara — tā, lai mēs ticētu un uzticētos? Viņš taču nav iespējams! Pravietis?

Nevajaga tūlīt —

Nē, es nemaz. Bet no tiesas: kam mēs spētu uzticēties? Kādam mūsu pašu bijušam valstsvīram vai diplomātam, kam ir vajadzīgā pieredze un perspektīvas?

Pat visslavenākie pasaules valstsvīri bieži vien laika gaitā izrādījušies aplamnieki, ar to vien nepietiek.

Nē, un bez tam viņi taču ir zināmi, un kas uz viņiem klausās? Mēs?

Valstsvīri atkrīt.

Varbūt ir jauni?

Tie tik un tā kalpos citām valstīm, vispirms, un tas ir viņu pienākums.

Profesori? Universitātes mācības spēki? Filozofi, vēsturnieki, sabiedrisko zinātņu un starptautisko tiesību doktori? Bet tie nebūtu stāvējuši klusu visus šos gadus, tie būtu nopietnu grāmatu un svarīgu rakstu autori, mēs būtu viņu sen pamanījuši, ja viņš būtu starp tiem! Vecie profesori ir zināmi, un uz tiem mēs neklausāmies, bet jaunie vēl neviens nav pietiekami slaveni, lai mēs ticētu un uzticētos! Un kas nezina, ka te augstskolās māca pusizglītoti dīkdieņi un fantasti, bet gradus dod par veiklu vecu gudrību pārrakstīšanu?

Profesori atkrīt.

Bet kaut ko taču viņi zina un saprot, un pateiks, ja mēs prasīsim?

Un vai mēs uzticēsimies, sevišķi, ja mums nepatiks tas, ko viņi saka? Nē, viņam jābūt kaut kam vairāk nekā —

Kaut kam vairāk nekā vienkāršam mirstīgam?

Pravietim?

Nevajaga tūlīt —

Es nemaz —

Kas viņš varētu būt?

Mācītājs?

Tie kalpo citai valstībai, vispirms, un tas ir viņu pienākums.

Rakstnieks, dzejnieks?

Tiem politika ir ķīniešu ābece, un tā nav viņu pienākums.

Amatvīrs, redaktors, ievadnieks?

Tie mums nav varējuši daudz līdzēt, un bez tam nav arī pazuduši.

Kāds, kas atbraucis no turienes?

Tādam mēs neuzticēsimies.

Ceļotājs?

Šaubīgs.

Tāds, kas mīl Latviju un brīvību?

Jā.

Tu un es?

Jā, lai gan par tevi es kādreiz šaubos.

Tāds, kas to ir neapšaubāmi apliecinājis, piemēram — krizdams karā?

Tāds jau būtu labāks.

Viņš nav iespējams.

Bez mīlestības nevar.

Bet ja nu tā ir vientiesīga? Viņam taču kaut kas jāzina un jāsaprot ,viss jāpārredz labāk, nekā mēs to varam — nevis tikai jābūt gatavam nest augstāko upuri?

Vai tu tagad strīdies pretī man vai es tev?

Kāda tur starpība? Mēs gribam zināt, kādam viņam jābūt.

Viņš nav iespējams.

Tādam kā mums, bet vairāk?

Es nezinu. Bet es nezinu arī, kas un kāds ir Auseklis, viņš par sevi nekā nesaka, viņš runā par vispārīgām lietām, bet man ir tāda sajūta, ka viss, ko viņš stāsta, ir piemērs vai līdzība, ka viņš nekā nesaka nejauši, un mums tikai jāuzmin... jāsaliek kopā pašiem... Es nezinu, kas viņš ir, varbūt tieši tāpēc man liekas — es ceru — ka viņš varētu būt tas, kas visi zināmie cilvēki nav! Paklausies! Vispirms viņam ir jābūt tādam, kas zina, ka viņš nav iespējams, un tāpēc —

Tāpēc viņš nemaz nenāk klajā un nerādās?

Pareizi. Viņš nevar.

Un viņš runā līdzībās tāpēc, ka viņš zina, ka tās sapratīs tie, kas viņu pazīs?

Jā.

Un tie neesam mēs.

Mums jāmēģina.

Bet varbūt tās nemaz nav līdzības. Zīmes un piemērus var saprast tikai tad, ja ir jau zināms, par ko ir runa. Varbūt viņš tikai tāpat pļāpā.

Varbūt. Tāpēc mums vajaga vēl kādu, kas atnāktu uz slimnīcu un parunātos.

Kādu, kas saprot, ka —

Ka viņš nav iespējams?

To viņš saprot. Bet viņam jāzina arī, ka viņš nav iespējams tikai tik ilgi, kamēr mēs viņam neuzticamies. Viņš nav iespējams bez mums. Kad mēs ticēsim, viņš sāks būt —

Bet vai tu vienmēr neteici, ka ar ticību ir tāpat kā ar mīlestību, tā uzbrūk pēkšņi un negaidot, un līdz tam brīdim —

Ā! Es zinu — mēs neesam iespējami!

Kā tā — mēs neesam iespējami? Mēs esam!

Kas? Viņš nav iespējams bez mums, un ja viņa nav, tad mēs neesam iespējami.

Laidies! Runāt var tikai tik ilgi, kamēr nenonāk pie absurdiem.

Mēs tikai izskatāmies, ka esam, bet patiesībā mums nav seguma.

Es teicu, laidies!

Labi. Bet neaizmirsti, ka tu te neesi viens pats, lūdzu domā pieklājīgāk dāmu klātienē. Bez tam, svarīgajai vietai mēs paskrējām garām.

Kā tā?

Vai viņš ir tāds, kas mīl Latviju un brīvību?

Jā.

Tu un es?

Jā, lai gan par tevi es kādreiz šaubos.

Tātad — tu!

Nē —

„— es patiešām nezinu, kas viņš ir," Imants teica, „un pagaidām neesmu to varējis noskaidrot. Viņš par sevi labprāt nerunā, un es neesmu mēģinājis viņu necik izvaicāt, viņš prot atvairīt jautājumus, pirms

tie ir izrunāti, un viņam nevar uzbāzties... Skaidrs ir tikai tas, ka pie viņa neviens nenāk, viņam acīm redzot pilsētā nav ne radu, ne draugu. Patiesībā nav jau nekāda droša iemesla domāt, ka viņš kaut ko sevišķu zinātu, lai gan viņš vispār zina ļoti daudz — es domāju, ka viņš ar jums varētu runāties tiklab par mītoloģiju kā par mežkopību — tā drīzāk ir tāda sajūta, kas man uznāk, kad es pie viņa ieeju, viņš mani pat varbūt drusku hipnotizē, jo lai gan viņš guļ gultā, tad tomēr man liekas, ka viņš būtu par galvas tiesu garāks, ka viņš stāvētu augstākā vietā — jā, ka viņš stāv kalna galā un redz tālāk un plašāk nekā mēs pārējie. Tā nav tikai līdzība vien, es viņa klātienē patiešām sāku kādreiz sajust, ka es esmu bezpalīdzīgs kājnieks, iesprūdis visbiezākajā lielpilsētas satiksmē, vai arī pundurītis, kas ir sapinies visādās zālēs un staipekņos zemā vietā un neredz tālāk par savu degunu, kamēr viņš — viņam ir brīvs skats uz visām pusēm un tāla redzēšana, viņš bez pūlēm atšķir niekus no nopietnībām un velti netērē ne laiku, ne spēkus... Ap viņu pludo gaisma un citādas, brīvākas vēsmas, kā ap koku, kas izaudzis garāks par citiem, kura galotne iesniedzas tālāk — debesīs? visumā? — un viņš varētu to visu pateikt arī mums, ja mēs prastu vaicāt. Varbūt tā ir kļūda? Varbūt sākumam pietiek ar atklājumu, ka ir vairāk ko redzēt un saprast nekā mums licies? Es nešaubos, ka viņš ir iespējams — patiesībā tas ir neizbēgami, ka kāds cits zina vairāk un saprot dziļāk nekā mēs — to apjēdza katrs pasaku puika, dodamies pasaulē gudrību meklēt — bet varbūt viņu atrast nekā nelīdz, varbūt to, ko viņš zina, nevar citiem parādīt?

„Vismaz jāmēģina un jāvaicā," Malva teica domīgi.

„Tā man liekas, un tomēr — man tas nav izdevies. Tāpēc es gribēju aprunāties ar jums. Es nevaru — es gan drusku arī baidos viņu pārāk nogurdināt vai uztraukt — jau tā es tur dažkārt kavējos par ilgu, viņa mutē gluži vienkāršas lietas kļūst saistīgas, tās pēkšņi it kā piepildās, piepūšas ar nozīmību, kas varbūt ir

iemesls, kāpēc man liekas, ka viņš runā līdzībās, jo kā gan citādi, piemēram, vienkāršs stāsts par to, ka viņš reiz jaunībā apmaldījies mežā un uzgājis virsū svešiem līgotājiem, varētu likties tik svarīgs, ka es nemaz nepamanu, kā aiztek laiks un nokavējas pienākumi? — un man tagad neiziet arī no prāta, ka varbūt jums tomēr bija taisnība, ka viņš ir gan jāglābj un jātur, kaut gan drusku citādā nozīmē — doktors Brauns baidās — nu jā, iztiekot bez medicīniskiem tirzājumiem, par sirds slimniekiem nekad nevar zināt, vai viņi dzīvos vēl trīsdesmit gadus vai ņems un nomirs pēkšņi, teikuma vidū un tavā acu priekšā... Atzīšos, es tagad dažu nakti nevaru gulēt, jo mani vajā bailes... un ja es senāk par siržu pārstādīšanu domāju itin noraidīgi, tad tagad — tagad man liekas, ka visas pūles un ciešanas, katrs risks būtu vērts, lai viņš nepaliktu pusvārdā..."

„Jā. Tikai — ko es tur varētu līdzēt? Es taču viņu vispār nepazīstu," Malva teica, un sirdi —

„Man liekas, jums vajadzētu nākt viņu apciemot. Tas nekas, ka jūs viņu nepazīstat, es jau arī pie viņa iegāju svešs. Es justos labāk, drošāk, ja vēl kāds... varbūt viņš jums pateiks vairāk par sevi, varbūt jūs pratīsit pavaicāt viņam —"

„Jūsu jautājumus? Pat ja to varētu — es droši vien nesaprastu atbildes!"

„Īstās patiesības ir tādas, ko katrs cilvēks, drusku padomājis, var saprast, kaut arī pats nespēja ieskatīt... Bet jūs varētu vismaz izdibināt vai uzminēt, kur viņš ir bijis? Vismaz pa daļai viņa kaite ir vienkāršs, bet jau kritisks pārgurums, un lai gan viņš atkopjas, tad tomēr kaut kas viņu vilina un velk tālāk. Dīvainais ir tas, ka viņš pa dienu kaut kā liekas atkopjamies un uzlabojamies, bet pa nakti — no rīta viņš vienmēr liekas atkritis atpakaļ, it kā nakts viņu būtu izvārdzinājusi un izsmēlusi, nevis atjaunojusi viņa spēkus... Kāpēc? Nekādu noteiktu iemeslu tam nevar atrast, lai gan ar doktoru Braunu viņš patiesībā necik nesadarbojas, un man liekas, ka jūs kā sieviete varbūt varētu —"

Malva purināja galvu. Ar dieviem un varoņiem viņa varēja saprasties, vismaz kaut cik, bet slimnieku un bērnu priekšā viņas nojautas apstājās ...katram jāzina, ko viņš var un kam viņš ir piemērots, labi gribēt vien ir par maz, bez tam te bija runa par pilnīgi svešu cilvēku, par kuŗu nevarēja pat iedomāties vairs, ka tas būtu viņš.

Un kas tad starplaikā tāds noticis? Nekas.

„Es baidos, ka man tas nebūs pa spēkam, bet varbūt — Inta?"

„Inta?" Imants bija izbrīnījies.

„Jā, es domāju, ka viņai tas varbūt izdotos labāk, viņa prot jauki stāstīt par saviem mākslas darbiem, kad grib, un tas cilvēkus ļoti uzmundrina, bez tam —"

„Jā?"

„Bez tam Intai pašlaik pašai klājas ļoti grūti, un tādā brīdī ir labi, ja var uzmanību piesaistīt kaut kur citur —"

„Kāpēc tad viņai klājas tik grūti?" Imanta balsī bija asums, un Malva satrūkās. Vai viņa bija pateikusi par daudz? Bet bija jārunā tālāk. „Viņas pasaule iet bojā — un viņa nevar izšķirties, vai to glābt un turēt, vai pagrūst vēl pašai, lai ātrāk beigas — gaidīt beigas ir visgrūtāk. Un tādā brīdī ir labi, ja atrodas kaut kas, par ko rūpēties, ja var sajust, ka vismaz kādam tu šai pasaulē esi vajadzīgs —"

Imants iztukšoja savu glāzi un pagriezās pret logu. Laikam nevajadzēja — es gluži aizmirsu par Lūciju — vai mums katram nav kāds, kas pie mums turas kā slīcējs...?

Gar logu kustējās ļaudis, pa ielu plūda mašīnas, tepat tik tuvu, un tomēr trokšņus nevarēja dzirdēt. Malvai likās, ka viņa reizē būtu šīs kustības vidū un ārpusē — pilsēta sašķīda divās daļās, kustība un klusums — kustība un skaņas plūda katras pa savu gultni.

„Kāda dīvaina cepure," Imants pēkšņi teica, „neesmu tādu redzējis gadiem! Jābrīnās, kā tādas mantas saglabājas!"

„Kur?“

„Pāri ielai — pa labi — viņš tagad apstājās uz stūŗa.“

Malva pieliecās tuvāk logam paskatīties — stūris nebija pārāk tālu — tiešām, vēl gluži labi saredzama starp citu gājēju galvām, drusku pāri, rēgojās — zaļa kalniešu cepure.

Zaļā cepure!

Malva gribēja norīt malku un aizrijās.

„Piedodiet!“

Ja sarkanās ugunis vēl nepārmainīsies, viņa paspēs — durvis bija smagas, bet tomēr vērās, uz āru — ārā spilgta saule un spējš siltums pasita Malvu kā vilnis un nesa uz priekšu.

Sarkanās ugunis. Zaļas —

Skriešus!

o

Pazemniekā viņš sāka kaut ko nojaust. Nemaz nevajaga tik piesardzīgi, Malva gribēja teikt, kad viņš, galvu nepagriezis, slepus vēroja viņu pretējā loga atspīdumā — tuneļi tumsā dārdēja, gaŗām rāvās piestātnes, atšķīda gaismas, un tad atkal tumsa spoguļoja viņus savos dziļumos, ātri izmiekšķēdama asumu tā ka acu virzienu nemaz tik droši nevarēja noteikt — tik piesardzīgi nevajaga, bet nekas, laika bija diezgan, un zaļcepure Malvu tik droši pazīt varbūt nevarēja.

Viņi laikam bija atdrāzušies jau tālu no pilsētas centra, vagons pamazām tukšojās, vairs tikai retais braucējs stāvēja kājās, un arī Malva atvieglota apsēdās — vismaz pa vilciena skriešanas laiku viņš nekur vairs nevarēja pazust, viņa tagad paspēs drusku atvilkt elpu, viņa bija izdarījusi visu, ko varēja — arī sapņodams cilvēks nemaldīgi vienmēr zina, ko viņš var un ko ne — viņa jau varēja tikai pareizā brīdī gadīties pa rokai, būt klāt, būt īstā vietā un nomodā, kad vēstnesis būs gatavs, atvērsies kā nobriedis lietus mākonis un teiks —

Kur viņi vispār atradās? Uz kurieni viņi brauca? Kopš zaļcepure no milzīgā visu mantu veikala bija izgājis pa citām durvīm nekā tajā iegājis, virzieni vairs nekā nenozīmēja, un nebija jau arī laika atcerēties, cik reižu viņi bija griezušies pa labi vai kreisi, pa kādām ielām gājuši vai kādus laukumus šķērsojuši. Daža vieta bija likusies pazīstama, bet tad tūlīt atkal sākušās nekad neredzētas ielas un nepazīstamu namu rindas. Patiesībā viņai bija licies, ka viņš to bija pamanījis jau

veikalā — viņš bija slīdošo kāpņu galā apgriezies un tūlīt sācis atkal braukt lejā, kamēr Malva vēl brauca augšā; brīdī, kad viņu pakāpieni bija vienā līmenī un starp viņiem gaisā šūpojās tikai pavasarim par godu izkārtas dzeltenas papīra puķu strēles, viņš viņai paskatījās tieši pretī... Aiz Malvas stāvēja sasārtusi kundze ar krāsainām papīra kulēm padusē, tad pāris laiski izgrozījušies jaunekļi violetās acenēs, zemāk vēl citi cilvēki — atpakaļ viņa tai brīdī nevarēja tikt, bet laimīgā kārtā lejup slīdošās kāpnes blakus tagad bija brīvas un pa tām viņa noskrēja atkal lejā pa diviem, trim pakāpieniem reizē — nē, tas nebija bīstami, vāvere jau arī nezina, tieši cik tālu būs pašūpojies zars, uz kuŗu tā tēmē — un vēl paguva ieraudzīt, kā zaļā cepure nozibsnī virpuļu durvīs... Drīz pēc tam viņš bija nokāpis pazemē — diez' kas tas bija par vilcienu, ar kuŗu viņi brauca? Iekšā sēžot to nekad nevarēja saprast, bet piestātnē viņa nebija paspējusi paskatīties — sīknauda bira pa zemi, kāds kaut ko sauca, pazemnieks jau bija pienācis un drūzmā zaļcepure tik viegli varēja pazust —

Malvas mugura vēl bija slapja no visas šīs skriešanas un steigšanās — viņš tiešām šo lietu mazliet pārspīlēja, varēja jau pārbaudīt viņas izturību un pārliecināties, ka nav notikusi pārskatīšanās, bet vai tāpēc vajadzēja spēlēt kurpniekus visu pēcpusdienu? Pazīšanas zīme bija jādod viņam — cik ilgi viņš gaidīs? Kā lai viņam parāda, ka Malva zina, ka īstā pārbaude sākas tikai tad, kad pacietība draud jau ļodzīties — un tādēļ viņas pacietība neļodzīsies?

Taču tagad vismaz nebija vairs šaubu, ka viņš Malvu bija pamanījis un viņi varēja braukt — jādomā taču, ka viņš zināja, uz kurieni viņi brauca? Tas bija vēl kaut kur ļoti tālu — aiz iedomāšanās; iedomāties vēl nebija bijis laika — un varbūt bija tieši labi, ka viņa pilsētu nepazina un tādēļ bija sekojusi zaļcepurem gandrīz izmisīgi, neredzēdama un nedomādama nekā cita, skaidri zināmama, ka tūlīt neglābjami pazudīs, ja izlaidīs viņu no acīm? Svešie bulvāŗi un laukumi, ņigu

ņegu ielu krusti griezās un bīdījās pa labi, pa kreisi, un Malva šķina tos nost neskatīdamās, sekodama cepurei kā zaļam pavedienam un dzīvības saitei, kas viņu izvedīs cauri. Tagad zaļcepure pateiks, uz kurieni viņi brauca — tikai šai dārdoņā nevarēja parunāt, bija vien jāgaida, kamēr viņš kāps laukā — kaut gan tik daudz jau nu viņš varētu kā pagriezt galvu vai vismaz pasmaidīt stiklā, lai arī viņa zinātu, ka viss kārtībā...

Tikai nesāc šaubīties — kamēr prot gaidīt, tikmēr citas zīmes nevajaga!

Vismaz viņš nebēga vairs — īstenībā jau viņš nebija nopietni bēdzis visu laiku, viņš noteikti būtu varējis viņu vairākkārt nokratīt, ja būtu gribējis, reiz viņai pat bija licies, ka viņš tiešām kāps taksītī, un katrā ziņā viņš būtu varējis ņemt un iebāzt cepuri portfelī, bet bez tās Malva nekad —

Piezīmju soma! Malvas pašas piezīmju soma bija palikusi bārā uz sēdekļa! Un Imants! Viņa pat paskatījusies nebija, vai Imants bija iznācis viņai līdz ārā — varbūt viņš vēl sēdēja turpat un gaidīja viņu atgriežamies? Stundām ilgi? Nē... cik nepiedodami, cik nepiederīgi viņa bija izrīkojusies!

Malva juta, ka nosarkst pēkšņā kaunā, bet tad pazemnieks spēji stājās, un viņa uzgrūdās virsū savai blakus sēdētājai — līdz plecam kaila, mīksta roka, tumīgi sāni un karsta, sakožļāta elpa uzsūtīja Malvai pretīguma skuras, un viņa atvainodamās uztrūkās kājās.

Nepiederīgi — piederīgi?

Pazemnieks vēlreiz sakratījās — nē, viņa nebija atsitusies pret griestiem, to te nemaz nevarēja — drīzāk, ap viņu bija pašķīries gaiss un viņa bija iekļuvusi citādā slānī — jaunajā dzīves vietā, beidzot? — brīvākās vēsmās, pēkšņā skaidrībā, ka te vairs nebija jāmēģina, jaunajā vietā nemaz nedrīkstēja darboties pēc veciem paraugiem, tie bija jāatstāj lejā, kopā ar veco ādu; par piederību vairs nebija jādomā, tā tagad bija citur.

Malva pasmaidīja. Patiesībā tas bija skaisti, ka Imantu viņa bija atcerējusies tikai tagad, ka viņa bija dzinusies svešajam pakaļ pa pilsētas ielām visu pēcpusdienu, ne brīdi nedomādama, cik tas pareizi vai nepareizi. Tad īstā piederība bija tāda — tik nešaubīga!

Imants aizbrauks pie Ērikas pats un pievāks piezīmju somu arī — par to nebija jādomā.

Zaļgalvītis arī bija piecēlies!

Vai viņš tagad nāks klāt? Nē? Varbūt viņš domā, ka Malva kāps ārā pati. Malva juta, ka viņai atkal dauzās sirds — tagad? Kā Morics bija teicis? Kādā brīdī es zināšu — tagad! Bet par sirds dauzīšanos viņš nekā nebija teicis, un bez tam — Malvai taču nebija nekas jādara, tikai jāgaida — kā to var izturēt?

Pazemnieks tagad stāvēja, bet durvis vēl nevērās. Zaļcepure bija pagriezies prom un laikam lasīja krājsabiedrības sludinājumu pie pretējās sienas. Noguldiet naudu katrā algas dienā, samaksājiet pats sev vispirms, bet ja kāds jums atstāj mantojumu —

Par sirdi — Morics bija gan kaut ko teicis par sirdi! Šorīt — viņš taču gāja — norakstīt sirdi! Mantojumā? Ja nu tas nozīmēja — Moric, pagaidi! Imant!

Malva iekārās pazemnieka alumīnija cilpā ar visu savu svaru — kaut kāds smagums bija jāsajūt, kaut kur jāturas ar visu spēku, lai šīs domas nenogāztu viņu no kājām. Moricu viņa bija jau aizlaidusi paša ceļā, tur vairs nekā nevarēja grozīt — bet tad viņš un noslēpumainais slimnieks bija vismaz jāsaved kopā, latviešu sirdis un galvas nemaz tā nemētājās uz katra stūŗa — jāsaliek kopā, ai, dievišķā varēšana — un vai man tas iespējams tikai tāpēc, ka man tas ir ienācis prātā?

Tagad vērās pazemnieka durvis, sakustējās ļaudis — kādēļ viss notiek reizē? Malva sakoda zobus un vēlreiz pacietās, un tad izkāpa pa otrām durvīm. Šaurajās, drūmi krēslainajās kāpnēs viņa varēja sekot zaļcepurem viegli, bet domāt par kaut ko citu tagad nedrīkstēja. Viņš nesteidzās, bet arī neskatījās apkārt —

labi, ka uz Malvu pašu varēja paļauties, citādi viņš to jau sen būtu pazaudējis — un viņai bija diezgan laika pieliekties un izkratīt gruzi no kurpes, kamēr viņš kāpņu galā aizdedzināja cigareti. Uz stūŗa viņš pirka laikrakstu, un Malva pameta acis apkārt. Šī acīm redzot bija kāda priekšpilsēta — ielas samērā klajas un klusas, ļaudis paviršāk, mājīgāk ģērbušies, tikai gājuši iepirkties kādā no daudzajiem veikaliņiem, vai varbūt iznākuši pēc augļiem un saknēm, kas bija izkrauti ielas malās uz galdiem un kastēs; vai gribējuši vienkārši pastaigāties — lejāk, ielas galā laikam bija kāds parks — vai pasēdēt tepat laukumiņā, kur metalla iežogojumā auga pāris sīku krūmu un asfalta vidū lēkāja bērni.

Zaļcepure nesteidzās. Pie nākošā stūŗa viņš apstājās, laikam pārdomāja un tad panāca pāris soļus atpakaļ un iegriezās krodziņā. Tas bija tik necils, ka Malva to nemaz nebija pamanījusi — uz pakāpiena kā uz mājas sliekšņa sēdēja baskājains puišelis, sūkādams šokolādes saldējuma stienīti — tas bija kāds no daudzajiem apkārtnes krodziņiem, kur kaimiņiem sestdienas novakarēs ienākt un pasēdēt.

Malva lieki nevilcinājās. Iekšā bija vēss un patumšs, bet zaļcepuri viņa saskatīja tūlīt — viņš bija apsēdies pie bāra un nolicis cepuri blakus uz ķebļa. Malva apsēdās otrā pusē. Krodzinieks patlaban lēja viņam alu un nepamirkšķināja ne aci. Tam bija mīksta, balta seja, un viņš bija pieradis reizē redzēt un neredzēt. Viņš pārlaida lupatu pār nodilušo koku un apaļiem pirkstiem palidināja papes paliekamo Malvai priekšā, ar to pašu kustību izslaucīdams neesošus pelnus no melna plastikas trauka. Malvai viss rādījās lielāks un skaidrāks nekā parasti, un krodzinieks pamāja ar galvu. Ne vārda neizteicis, viņš tomēr bija jau pajautājis, ko Malva dzers?

Viņa pašķielēja uz kaimiņa pusi.

„Alu."

Krodzinieks kaut ko ņurdēja.

Malva pamāja. Viņai nebija ne jausmas, ko viņš bija vaicājis, bet tūlīt jau parādījās alus, gaiši dzeltens slīpā glāzē. Kaimiņam bija citāda glāze.

Malva iemērca lūpas savējā, un tad viņa pēkšņi paskatījās zaļcepurē tieši. Viņš nepagrieza galvu. Vai viņš tīšām ļāvās apskatīties?

Viņš bija vidēja vecuma gaišmatis, šauru, mazliet iedegušu seju, gaišiem bārdas rugājiem un niecīgu kārpiņu zoda malā. Seja bija tik tuvu, ka Malva varēja saskatīt pat atsevišķas poras — tuvāk taču nevarēja vairs — kā tikt tuvāk? — kā tikt klāt noslēpumam un vēstij? Ar acīm vien to no šīs galvas izcelt nevarēja!

Kaimiņš sakustējās un izklāja sev priekšā laikrakstu.

Malva skatījās savā alus glāzē.

Kaimiņš lasīja.

Dzēriens bija rūgts.

Pagāja laiks.

Pacietības pārbaude sākas tikai tad, kad jau uzmācas šaubas —

Kaimiņš salocīja laikrakstu.

Malva pabīdīja tālāk neizdzerto alu.

Viņš laikam bija jau samaksājis un cēlās iet.

Malva atstāja naudu uz bāra un cēlās līdz.

Viņš tagad vairs nelika cepuri galvā un izskatījās pēc pavisam parasta cilvēka, kas pašlaik gatavojas doties mājās.

Sarkanās ugunis viņu vēlreiz apstādināja. Malva stāvēja blakus un kodīja lūpas. Jaunajā dzīvē — vai tā tajā iet?

Viņš ieklepojās. Malva tikko noturējās neaizbēgusi.

„Jaunkundz," viņš teica, „es negribu būt tik iedomīgs un pieņemt, ka jūs man sekojat, bet —"

Malva satvēra viņa piedurkni. Nevajadzēja taču runāt aplamības!

„Jums nav nekā, ko man teikt? Jūs neesat vēstnesis?"

Viņš tikai purināja galvu.

Malva rādīja ar pirkstu uz zaļo cepuri, ko viņš bija pasitis padusē.

„Ak tā," viņš teica un nopūtās, „to es nēsāju vienreiz gadā."

„Kāpēc?"

„Pieminēšanai — tā piederēja manam brālim — viņš bija kā uzburts uz kalnā kāpšanu un šajā dienā pirms desmit gadiem krita un nositās."

„Kā?"

„Es nezinu, es nebiju klāt. Viņš esot —"

Malva aizgriezās.

Svešnieks ieklepojās vēlreiz. „Jaunkundz," viņš iesāka un tad, nevarēdams laikam atrast vārdus visam virpulim, kas pēkšņi sacēlās viņa galvā, izgrūda tikai: „Brauciet mājās!" un pats tūlīt aizgāja, steigšus, kā bēgdams, kā baidīdamies, ka Malva varētu viņu vēl panākt un kaut ko prasīt, pieprasīt to, kā viņam nebija, piedzīt parādus, kaut gan viņš nebija nekā parādā, kurš ir bez parādiem, lai pirmais — labāk priecājieties, ka es neesmu nezvērs! — steigšus, steigšus, prom no šejienes!

Taču Malva nesteidzās viņam pakaļ, viņa pēkšņi nespēja nemaz pakustēties.

Brauciet mājās? Kur bija mājas? Taču ne istaba Eglīša kundzes paspārnē. Īstā vieta? Kur bija viņa pati? Viltus vēstnesis bija atvedis viņu nezināmā vietā un atstājis! Šoreiz viņa bija nešaubīdamās darbojusies pēc savas nojautas un atkal nonākusi nepareizā vietā. Apmaldījusies un pazudusi pilsētā, kas jau visu laiku viņu bija brīdinājusi... Tātad viss tomēr par velti — pilsētas plāns un vecie paraugi bija drošāki, un uzticēšanās pārbaudītām patiesībām!

Mazais laukumiņš tepat ielu krustojumā viņai pēkšņi rādījās kā kaut kas drošs — tas vismaz stāvēja uz vietas, un Malva apsēzdamās pieķērās pie soliņa malas, lai nepazaudētu vismaz to. Soliņš nekustējās, un laikam tāpēc nevarēja sajust, kā pagāja laiks — trīs stundas, dienas vai trīs gadi? — pirms beidzot, pamazām, kā no dziļa miega mostoties, Malva atgriezās pie savas samaņas. Domās viņa sevi aptaustīja kā garšļaukus slēpotājs, kas pamazām atjēdzas tramplīna pakājē un,

uzmanīgi sliedamies kājās, atrod, ka nav nolauzis kaklu, ne arī sadragājis locekļus. Šajā atklājumā bija gluži spirdzīgs prieks — zaļcepure gan bija izrādījies tikai vēstneša vietnieks un pats to nemaz nezināja, kamēr brālis, kas varbūt kaut ko zināja, kalnā kāpdams bija nosities jau pirms desmit gadiem — bet Malva te sēdēja mierīgi uz soliņa kā pēc pārciestas slimības, visa vienā gabalā, un varēja to pārdomāt. Vai tad viņa visu laiku ar vienu prātu nebija zinājusi, ka vēstnesis ar zaļo cepuri galvā ir miega sapnis? Un tomēr viņš bija Malvu pārvedis kaut kur pāri, viņš bija reizē maldīšanās un tilts — citādi viņa nekad nebūtu nonākusi tieši šai vietā, viņa nekad nebūtu uzzinājusi, ka kalnā kāpējs nosities! Tagad bija labi redzams, ka ziņa par kalnā kāpēju bija līdzība. Kas to bija darinājis? Varbūt līdzības darinās pašas — tās notiek, un mēs, tās ieraudzīdami, saprotam un dzīvojam.

Atceries degošo koku? Tikai visas līdzības nenotika tik pēkšņi un neparādījās tik žilbinoši.

Tagad zaļo cepuri valkāja kāds cits. Vēstnesis bija gājis bojā. Viņš esot nosities.

Viņš esot pazudis.

Bojā gājusi arī vēsts? Uzticies iznīcības vēstīm — atstāstītām un nepārbaudāmām?

Vēsts varbūt bija pavisam vienkārša: viņš bija jau miris. Viņš tur vairs nebija. Noredzētais gaišums uz istabas griestiem — varbūt tas nāca no cita laika un nozīmēja tikai to, ka viņš bija gan iespējams, bet ne šoreiz, šoreiz jau miris; pametis krēslaino dzīvokli ar gaļajiem gaiteņiem un dzeltenām stenderēm aiz sevis, šajā reizē — Malvas dzīvē — nesastopams vairs. Varbūt citreiz? Katrs cilvēks savā dzīve tika tik tālu vai tālāk, un nebija vienas taisnes, pret kuru gājumus atmērīt, nebija viena laika, kurā tiem reizē iekrist, nebija arī vienas apziņas, kas tos visus reizē saturētu un pārvērstu — bet pasaules pilnībai tas laikam nekā neatņēma. Pasaules pilnība bija izdalījusies kā kurā brīdī — un ieraugāma kā gleznotāja ainava varbūt, kur tālu

ielejā mostas pilsēta, upes līcī šūpodamās izbrauc zvejnieklaiva, tīrumā zemnieks pļauj sanošus rudzus, jauna māte pļavas ielokā zīda bērnu, pret kalnu jāj domīgs ceļa vīrs, pusceļa krodziniece saulē žāvē sarkanus matus, klints alas priekšā stāv vientulis, pavērsis seju pret gaismu, un debesīs virs šķautnainajām kalnu galotnēm lidinājas apskaidrotas būtes... un kur nu vēl zaķēni un ziedi, vienradži un vīģes koki? Tur bija viss, vienīgi sakarīgs stāsts katram skatītājam bija jāatrod pašam. Jāsajūt? Jāpamana un jārada — jāizglābj pasaule no aklās sagadīšanās pakāpes — vai tā Morics bija teicis? Un Inta — tādu gleznu pat Intai būtu grūti visu uzreiz atstāstīt vai izspēlēt priekšā — vajadzēja vismaz veselu mirkli, kurā izdzīvot katru mūsu mūžu, vai vismaz tos, kurus varēja ieraudzīt.

Tik tālu nu mēs būtu, Malva domāja, un ausīs viņai ieskanējās meldiņa no bērnības dienām — tā vienmēr skanēja tad, kad kāda jauna pieredze bija tikko pabeigusies, un pamazām tā bija pieņēmusi skumju tembru, skaņas kā rudens lapas lēni plīvodamas laidās lejup. Pēkšņi skumjš Malvai likās arī šis pavasara vakars nepazīstamu ielu krustojumā. Meldiņa nozīmēja, ka pašlaik vairs nekur tālāk nevarēja tikt, un aiz tās paslēpusies bija tā pati sajūta, kas pazibēja šorīt — kaut kā vēl trūka.

Piedzīvojums bija beidzies.

Sapnis bija viņu atvedis nezināmā vietā, kaut kur ļoti tālu prom, pārvedis pāri kādam dziļumam un atstājis tilta galā — priekšā nebija otra krasta vai jaunas zemes.

Tumsa vairs nebija tālu.

Bija laikam jāgudro par to, kā tikt no šejienes prom. Pamazām ielā jau sāka iedegties ugunis, kaut kur smējās jaunieši — pagriezusies Malva ieraudzīja, kā daži zēni un meitenes cīkstējās ap grāmatām, tā acīm redzot bija vietējā bibliotēka, pa kuras durvīm viņi nupat bija iznākuši. Tādās parasti nekā daudz nevarēja atrast, bet vismaz pilsētas plāns tur būs. Tik vienkārši. Smiekliņš, kas Malvai uznāca, vairs bija tikai mazliet

skumjš — vai viņa beigās vienmēr nonāks pie bibliotēkām un — kokiem? Viņai taču bija noskaidrojams jautājums — vakar pēc kollokvija Degrūta jaunkundze bija pienākusi parunāties un gribēja zināt —

Tas gan nav nekādā sakarā ar jūsu pētījumu, viņa teica, bet vai jums gadījumā nav prātā, kā pareizi sauc koku, zem kura Buda piedzīvoja savu lielo apgaismošanos? Tas bija bodhi koks, Malva teica, pilnīgās atziņas koks, vīģes pasuga, pazīstams latīniski kā ficus religiosa, svēts nevien budistiem, bet izplatīts kulta koks pa visām austrumzemēm — tikai es nezinu droši, vai Buda apgaismību piedzīvoja zem tā, vai tikai tur apsēdās pēc tam un nepakustēdamies svētlaimībā sēdēja septiņas dienas — esmu lasījusi abus variantus — un bez tam es gribu paskatīties, tiklīdz būs vaļas, vai tas ir tas pats koks, kurā Budas māte, ceļā pārsteigta, ieķērās ar abām rokām Budas dzimšanas brīdī — brīdī, kad no viņas sāniem pasaulē ienāca Buda. — Vienmēr vajaga meklēties līdz pirmavotiem, teica Degrūta jaunkundze, paskatieties vēl...

Zilā neona gaisma lasāmtelpā bija netīkama, gaiss smaržoja pēc kaļķiem, galdi likās lipīgi, un grāmatas patukšajos plauktos šķita pamestas. Sanskrita vārdnīcas te nebūs, bet pietiks ar kādu etimoloģisku vārdnīcu ...labi ...Buda — nē taču, skaties bodhi koku.., norāde... sīkā druka... te:

Sanskritā: pippala.

Malva ilgi skatījās šai vārdā.

Tas izklausījās pazīstams.

Nu un tad?

Vai tu latviski proti vai ne?

o

Malva vairs neskatījās, kur gāja, bet likās, ka priekšā vienmēr rietēja saule. Šovakar saule rietēja visās debess pusēs uzreiz un ieklāja pilsētā simtiem zeltotu palagu.

Beidzot viss zuzēja un šūpojās tumsā, un katrreiz, kad Malva nonāca kādas ielas galā, priekšā iznira cita, it kā pilsēta pati tagad atritinātu viņai savus ceļus, arvien noslēpumainākus un dziļākus, tur, kur plāni nerādīja nekā. Pamazām sāka izdzist gaismas namu logos, gājēju kļuva arvien mazāk, brīžam, ja apstājās un ieklausījās, varēja jau dzirdēt iešalcamies kādu koku ielas malā vai pamanīt, kā kāds krūms jau drošāk paliecas cauri žogam, gatavs iznākt naktī izplestiem, atvērtiem zariem.

Viņas domas stājās, un zināšanas zuda un bēga. Pat indoeiropiešu skaņu miju tabulas izdzisa atmiņā — ar virspusīgām līdzībām nepietiks — nē, toties virspusīgi šķēršļi nekaitēs — burti un zīmes pavalstījās apziņas malā kā melnbalti kucēni, viens otru aiz astēm ķerdami, un tad aizvēlās prom, it kā tiem nebūtu daļas... Nebija. Tagad visu varēja aizmirst... valoda pati atcerējās, un katra būte.

Koks... debesu un zemes savienotājs, pārvērtējs un parādītājs, vārti starp šo un otrādo pasauli — svētais koks, brīnuma koks, pasaules un dzīvības koks, un nu vēl šis. Lielā savienošana bija jau notikusi, ļoti sen.

Domas apstājās, zināšanas atkāpās un nobira nost kā lieki greznumi, viegli un bez skaņas. Viņu vietā Malvā viscaur auga un palika tikai sajūta, ka tagad viņa visu zina un ir gatava. Tagad.

Kaut kur tālumā ierūcās pavasaŗa pērkons. Debesīs vēl varēja redzēt pa zvaigznei — bija jāpameklē kāda tumšāka iela vai laukums, lai pilsētas uguņu atblāzma nestājas priekšā, pat neliela spuldze varēja aizsegt visu piena ceļu — ņirbošais piena ceļš debesu klēpī... tiem, kas senatnē iedomājās, ka tas ir pasaules koka stumbrs, nebūtu ne mazāko grūtību ar mūsdienu priekšstatiem par universu... cik milzīga bija pasaule — un cik milzīgi mēs — un cik reibinoša visas pasaules šūpošanās!

Ielas galā bija tumšs laukums — vai tur tālāk pacēlās kalns? Pilsētas vidū? Malva radināja acis un skatījās dziļāk tumsā — nē, tie bija mūŗi, dīvaini sašķeltas nama sienas un logi — vēl nepabeigta celtne, kā pakāpieni naktij pretī, vai nākotnei... Te varēja droši apstāties, te neviens nestaigās — zvaigznēs viņa bija skatījusies tik maz! Greizie rati, rīta un vakara zvaigzne — rieteklis, auseklis, ko viņa ieraudzīs?

Varbūt gaŗām pajās puika uz maza ēzelīša?

Noplaiksnīja zibens. Pavasaŗa nakts. Varbūt līs.

Viņa stāvēja zem klajām debesīm un pacēla seju uz augšu, izstiepa rokas kā spārnus, kā zarus — lai nāk lietus, spēcīgs un silts, lai nāk —

Nākošais zibens bija gaŗāks.

Nē, viņa nemaldījās — vaļā logā, vaļējā mūŗa malā stāvēja kāds.

Viņa vairs nenovērsa acis, tagad viņa jau gandrīz varēja redzēt arī tumsā.

Kalns? Senie sumērieši kalnus cēla paši, pilsētas vidū, tuvāk debesīm, kāpsli pa kāpslim, stāvu pa stāvam pa uzticēšanās kāpnēm... pametot visu aiz sevis, svēto vedību naktī...

Lietus bija tuvu.

Lai nāk — šaltīm — zvaigžņu lietus.

Viņš bija tuvāk, pretī — pabīdījis slieksni tālāk tumsā, kur likt nākošo soli. Domas un sapņi izšāvās tukšumā, savācās un sabiezēja, saliedējās kopā, uzcēla nedrošu tiltiņu, pastiepa zemes mēli tālāk — jaunu zemi —

Vai tu latviski proti?

Jā.

Vai mēs lasām domas?

Jā. Mēs esam visuma domas. Kad esam mēs, visa pasaule top un nekas nav ārpusē.

Kā mēs zināsim, kurš no mums ir dievs?

Mēs nezināsim.

Vai mēs —?

Jā. Tagad.

o

Nu un tad?

Tad?

Un kas notika tad, tālāk?

Tālāk? Lejā? Lejā viesības bija beigušās, un pēdējie viesi atvadījās. Vēl tikai Imants kavējās, nezinādams ko iesākt, un Inta; Zintis soļoja apkārt pa istabām, kniebdams aukstus sveču degļus, brīžam dusmodamies te uz Imantu, te Malvu... vismaz bērni beidzot bija aizmiguši, nevajadzēja vairs tos mierināt — kur krustmāte? kāpēc krustmāte nav atbraukusi uz pašas svētkiem? — Vismaz piezvanīt taču varēja.

Vienīgi Ērikas miers bija nesatricināms, viņa bija apņēmusies nebaiļoties un neuztraukties. Man ir tāda sajūta, viņa teica, ka māšele ir kaut ko atradusi, viņai ir citādi svarīguma mēri, ja cilvēks atrod to, kas viņam piederas, tad pārējais vairs nav svarīgs... viņa var būt droša, ka mēs sapratīsim — vismaz tik daudz mēs varam darīt — un kas cits, ja ne viņas pašas tuvinieki?

Neviens nekā neatbildēja, vienīgi Inta ievilka dziļāku elpu.

Kad blakus istabā zvanīja tālrunis, viņi visi salēcās.

Ērika pacēla klausuli un mazu brīdi turēja to klēpī — tagad neviens neredzēja — viņa aizvēra acis — lūgšanām nav vārdu — par Malvu, par Valdu, par visiem, kam to šai brīdī vajadzēja...

Ērika tur runā pārāk ilgi!

Nē, viņa purināja galvu, atgriezdamās, tā bija Lūcija, Imant — nē, viņa negribēja ar tevi runāt, tikai paziņot, ka tev zvanīts no slimnīcas, tavs draugs —

viņa neteica vārdu, bet tu zināšot — šovakar vairs neesot atnācis atpakaļ... viņa istabas biedrs saka, ka viņš esot no slimnīcas aizbēdzis, esot uzvilcis svārkus, ko gan darot parasti, bet šoreiz arī zobu birste un bārdas nazis esot prom... papīri gan ne, tie neejot kabatā... un viņš neesot savā parastajā vietā.

Imants piecēlās uz iešanu.

Inta, palieciet pa nakti —

Paldies, bet man agri no rīta jānosūta degošā vēstule, vakar jau vajadzēja —

Jā vai nē? Imants vaicāja, kad viņi jau bija uz ielas.

Nē.

Tu nebrauksi prom?

Nē, Inta teica.

Imants saņēma viņas roku. Vai tu izturēsi? Vienalga cik ilgi?

Jā.

Pat ja man tagad būs arvien mazāk laika?

Jā. Kāpēc tev būs mazāk laika?

Man liekas, es esmu kaut kam uz pēdām. Vismaz kādai leģendai, bet varbūt kaut kam daudz vairāk, ja vēl varēs paspēt.

Jā. Ja cilvēks atradis, kam viņš piederas, tad cits nekas nevar būt svarīgs. Tikai es nezinu, kādēļ man tomēr ir tik sēri.

Es tev palīdzēšu!

Maza nopūta tomēr iegūlās Intas balsī. To tu nevari, viņa teica.

Netālu uz ielas stūŗa lēnākie viesi vēl stāvēja un vadījās, un viņu jautros smieklus varēja dzirdēt pa gabalu.

Lielisks vakars, kāds teica, sen nebiju tik labi izciemojies!

Jā, atsaucās vairākas balsis, un kā tas laiks aizskrēja!

Bet paklausieties, man liekas — vai tad tur kāds netrūka? Morics?

Morics taču bija! Nē? Es būtu varējis derēt...!

Varbūt garā! Nē — bet vai mums nebija paredzēts satikt Ērikas māsu?

Ja... pareizi! Kur viņa palika?

Beidzot kāds atsaucās:

„Viņa esot pazudusi."

20.-

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0304057767

Vāku zīmējis
GVIDO BRŪVERIS

ILZE ŠĶIPSNA • NEAPSOLĪTĀS ZEMES

GD